

949.75

KOBLER

P II

*194822 *

KOBLER

POVIJEST RIJEKE

knjiga druga

PRELUK

Giovanni Kobler:

PRILOZI ZA POVIJEST LIBURNIJSKOGA GRADA RIJEKE

POVIJEST RIJEKE

Ilustracije, Rijeka
Grafichinca, Rijeka

Katalogizacija u publikaciji - CIP
Sveučilišna knjižnica Rijeka

UDK 949.75-1 RIJEKA

KOBLER, Giovanni

Povijest Rijeke / Giovanni Kobler; pre-
veo Oskar Kisić - Opuzen : Preloz, 1992

OSKAR KISIĆ

- 7 sv. ; 21 cm

Prilog od autora: *Memorie per la storia della*

libreria edita di Firenze

ISBN 953-96493-0-7 (cijelina)

sv. 1 - 1996. - 241. 189-329 : ilust.

Prilozi za povijest

ISBN 953-96493-2-3 (sv. 2)

ISBN 953-96493-0-7 (cijelina)

ISBN 953-96493-2-3 (sv. 2)

Nakladnik
Preluk, Opatija

Urednik
Goran Moravček
Preveo s talijanskog jezika
Oskar Kisić
Design i računalni slog
Preluk
Lektorica
Ana Šubić

Tisak
Graphiclines, Rijeka

Katalogizacija u publikaciji - CIP
Sveučilišna knjižnica Rijeka

UDK 949.75-2 RIJEKA

KOBLER, Giovanni
Povijest Rijeke/ Giovanni Kobler ; pre-
veo Oskar Kisić. - Opatija : Preluk, 1995-
. - 7 sv. ; 21 cm
Prijevod djela: *Memorie per la storia della
liburnica città di Fiume.*
ISBN 953-96493-0-7 (cjelina)

Sv. 2. - 1996. - Str. 169-329. : ilustr.
Bilješke uz tekst.
ISBN 953-96493-2-3 (sv. 2)

ISBN 953-96493-0-7 (cjelina)
ISBN 953-96493-2-3 (sv. 2)

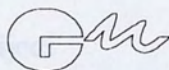
KOBLER

POVIJEST RIJEKE

knjiga druga

Preveo:

OSKAR KISIĆ

PRELUK

Opatija, 1996.

Naslov izvornika:

Giovanni Kobler

**MEMORIE PER LA STORIA
DELLA LIBURNICA CITTÀ DI FIUME**

Naklada:

**Stab. Tipo-lit. Fiumano di E. Mohovich,
Fiume, 1896.**

	GRADSKA BIBLIOTEKA RIJEKA
ID.BR	23375
SIGNATURA	948.75 KOBLER P II
UDK	948.75
INBR	0194822

Knjiga je otisnuta uz potporu Grada Rijeke

S A D R Ź A J

POGLAVLJE VII.

Augustinski samostan i Crkva Sv. Jeronima	171
Crkva Sv. Jeronima	179
Ukinuće samostana	180
Dokumenti koji se odnose na ovaj samostan	181

POGLAVLJE VIII.

Kapucinski samostan i Crkva Sv. Augustina	187
---	-----

POGLAVLJE IX.

Isusovački Kolegij i nova Crkva Sv. Vida	190
Osnivanje riječkoga Kolegija	193
Početak izgradnje	195
Nova Crkva Sv. Vida	196
Djelatnost ovoga Kolegija	200
Zaklade za Konvikt	205
Ukinuće isusovačkoga reda -	
Zatvaranje Kolegija	207
Rektori Kolegija	211
Isusovci upisani u knjigu Bratovštine Sv. Vida	212
Riječki isusovci koji su 1773. djelovali drugdje	214
Fond za studije i stipendije nakon ukinuća reda	215

POGLAVLJE X.

Samostan riječkih benediktinki	218
Kronološki niz predstojnica	223
Kapelani	223
Ekonomsko stanje samostana	224

POGLAVLJE XI.

Pavlinski gostinjac u Rijeci	227
------------------------------	-----

POGLAVLJE XII.

Crkve i kapele u Rijeci i njezinom okrugu	230
---	-----

<i>POGLAVLJE XIII.</i>	
Svete bratovštine u Rijeci	267
<i>POGLAVLJE XIV.</i>	
Riječka groblja i grobnice	279
<i>POGLAVLJE XV.</i>	
Opatija Sv. Jakova kod Stupa	282

DIO III.

Posebni podaci o zemljama smještenim oko Kvarnera i o podrijetlu naroda koji ih obitavaju	293
<i>POGLAVLJE I.</i>	
Kvarner	294
<i>POGLAVLJE II.</i>	
Ostaci romanskih naroda u blizini Rijeke	298
<i>POGLAVLJE III.</i>	
Morlaci u Istri, Hrvatskoj i Dalmaciji	302
<i>POGLAVLJE IV.</i>	
Slaveni katoličke vjere oko Kvarnera	308
<i>POGLAVLJE V.</i>	
Proširenost talijanskoga elementa oko Kvarnera	311
<i>POGLAVLJE VI.</i>	
Proširenost glagoljice oko Kvarnera	317

POGLAVLJE VII.

AUGUSTINSKI SAMOSTAN I CRKVA SV. JERONIMA

Neizvjesno je vrijeme osnivanja ovog samostana u Rijeci. U sporu nastalom u XVII. stoljeću između Kaptola Zborne crkve i samostana, u svezi obavljanja nekih župnih djelatnosti, augustinici su, pozivajući se na tradiciju, tvrdili kako samostan postoji u Rijeci već osam stoljeća, te je imao zasluga prilikom pokrštavanja neznabožaca i šizmatika. Čini se, ipak, kako samostani ovoga reda nisu formalno postojali prije XIII. stoljeća, budući da je papa Inocencije IV. godine 1244. naredio pustinjacima Sv. Augustina ujedinjenje, a 1256. su dobili svoja redovnička pravila.

U *Analima* augustinskog samostana u Ljubljani spominje se osnivanje samostana u Rijeci 1368. godine, ali u provincijskom šematizmu, tiskanom u Beču 1776., navodi se kako je riječki župnik oporučno ostavio jednu kuću ovom samostanu još 1363. U listini od 10. ožujka 1371. godine, koja sadrži zbirku drevnih običaja Kaptola Zborne crkve u Rijeci, spominje se otac Giovanni, kao predstojnik ovog samostana.

U djelu *Austria Sacra*, oca Mariana, na 422, stranici V. toma, čitamo kako je ovaj samostan osnovao 1315. godine Hugon Devinski, a u *Analima* dr. Kandlera navodi se da je Hugon dao izgraditi Crkvu Sv. Jeronima 1315. godine.

U povelji s nadnevkom *Devin, pred praznikom Sv.*

Jurja 1429. godine, Romberta Valseejskog, gospodara Devina i Krasa, čiji se izvorni prijepis čuva u riječkom Arhiđakonskom arhivu, Valsee izjavljuje kako njegov djed po majci Hugon Devinski *de novo aedificavit, construxit et dotavit monasterium fratrum ordinis Eremitarum D. Augustini ad S. Vitum Terrae Fluminis*. Ovaj je Devinac bio Hugon VI., maloljetan 1344. godine, a još u životu 1390., te nije isti s onim iz 1315. Izraz *de novo aedificavit et construxit*, može se, dakle, protumačiti kao obnovljeno zdanje.

Spomenuta povelja iz 1429. godine, izdana je na zahtjev konventualaca, koji su željeli posjedovati pisani dokument o dotaciji Hugona Devinskog. Na osnovi te dotacije, potvrđene i poveljom kralja Ferdinanda I, s nadnevkom: *Beč, 4. travnja 1528. godine, čiji se autentični prijepis, također, čuva u riječkom Arhiđakonskom arhivu, samostanu je pripadao četvrti dio desetine, koji je Rijeka davala u vinu, žitu i janjadi, a osim toga, posjedovao je na Krasu vilu *Lindu i Studenu*, te desetinu žita, janjadi i pčela u Podgraju, Žabiču, Gratosu i Trpčanama na posjedu Kuteževu. Pored toga, na području Rijeke posjedovao je dobra kapela Sv. Andrije, Sv. Cecilije, Sv. Nikole i Sv. Martina.*

Kasnije su kupili i druge posjede u Rijeci, na Krasu, u gorskoj Istri i na otoku Krku. Od posjeda na Krasu osnovana je gospoštija u Klani, koja je, prema izvratku iz urbara u XVIII. stoljeću, donosila godišnje 825,25 forinta neto, a 100 dukata s naslova lova, ribolova na pastreve i patronata.

Kada su Mlečani 1509. godine napali i zauzeli Rijeku, opljačkali su i zapalili ovaj samostan. Izbjegli svećenici vratili su se 1514. i nastojali se što prije oporaviti od pretrpljenih šteta, pa je prior Giovanni Primosich poduzeo sveopću obnovu zgrada. Na gornjem hodniku, koji vodi u zvonik, te pjevališta crkve i kapele, kod posljednje stepenice na ugaonom kapitelu, nalazimo sljedeći epigraf: *1543 Fr. Ioa-*

nes Primosich totum construxit opus, a u izvješću od 29. lipnja 1566. godine, predanom predstavnicima državne vlasti prilikom službene posjete samostanu, navodi se kako je spomenuti prior dao obnoviti gotovo čitav samostan i crkvu.

U navedenom djelu oca Mariana, na 56. stranici V. toma, čitamo kako su se konventualci držali širih redovničkih normi, za razliku od drugih, koji su se pridržavali strožih pravila, a nazivali su se bosonogima. Razilaženje je nastalo 1588. godine, kada su konventualci, koji su se priklonili reformi i strožim običajima počeli nazivati bosonogima.

Augustinski samostan nalazio se i u Ljubljani, ali su ove konventualce oko 1550. godine protjerali sljedbenici Luterove reforme, pa su se oni povukli u riječki samostan. Zgrade ljubljanskih augustinaca pretvorene su u bolnicu, kojoj su pripadala i druga samostanska dobra. Poveljom od 29. listopada 1555., čiji se izvorni prijepis od 18. ožujka 1583. godine, što ga je izradio ljubljanski Stolni kaptol, čuva u riječkom Gradskom arhivu, među pergamentima ovoga samostana, kralj Ferdinand I. dodijelio je riječkome samostanu kao naknadu:

1. godišnjih forinta 125 od 60 krajcara svaki, koje će isplaćivati riječka carina;

2. Opatiju Sv. Jakova kod Voloska;

3. dozvolu uvoza i prodaje vina i žita iz ove opatije.

U prvoj polovici XVII. stoljeća drugi augustinci, istih redovničkih pravila, smjestili su se u Ljubljani, te zahtijevali Opatiju Sv. Jakova od riječkog samostana, budući da mu je bila dodijeljena u zamjenu za izgubljena dobra u Ljubljani. No, 1634. godine izgubili su spor, jer im nije priznato pravo protjeranih, a i kraljevska povelja iz 1555. govorila je u prilog riječkog samostana, a ne protjeranih ljubljanskih konventualaca. Kako je povijest Opatije opisana u zasebnome poglavlju, ovdje ćemo navesti da ju je riječki

Opatija

samostan 1723. godine prodao isusovačkom Kolegiju za 2650 forinta.

Svake je godine na dane 27. rujna i 4. listopada samostan slavio godišnjicu njegovih utemeljitelja, a Kaptol Zborne crkve pozivan je slaviti svečanu misu, a potom i na obilan objed. Ne znamo dovoljno o djelovanju ovoga samostana. Poznato je, međutim, kako je dao mnogo slavnih propovjednika i nekoliko biskupa. Poglavar, koji se brinuo za disciplinu i vodio administraciju, imao je naslov *priora*, birao se na tri godine s mogućnošću ponovnog izbora. Drugi se podaci mogu naći u poglavljima koji obrađuju Arhiđakoniju, Kaptol Zborne crkve, isusovački Kolegij, Opatiju Sv. Jakova, bratovštine i kapele.

U javnim knjigama i dokumentima zabilježen je ovaj niz priora:

Giovanni, godine 1371.;

Paolo, koji je imenovan pićanskim biskupom 1417.;

Giovanni, godine 1418.;

Stefano iz Ljubljane, godine 1427.;

Giovanni di Reychenbach, godine 1428.;

Alberto, u godinama 1435., 1440. i 1443.;

Marco, koji je 1462. godine bio senjski biskup;

Damiano, godine 1470.;

Pietro, godine 1474.;

Gaspere, godine 1484.;

Nicolò Pridenach, godine 1508.;

Lorenzo iz Rijeke, godine 1514.;

Gaspere, godine 1525.;

Giovanni del Vescovo, godine 1526.;

Giovanni Primosich, u godinama 1525., 1532., 1537., 1546., 1548. i 1555.;

Bartolomeo de Frigidis, godine 1560.;

Nicolò Brozovich, zvan *Ambrosiade*, slavni propo-

vjednik, godine 1564.;

Nicolò Cartogiero, godine 1571., a 1572. ponovo
Brozovich, koji je kasnije bio senjski biskup;

Giovanni Clobuczarich u godinama 1578., 1580. i

1589.;

Simpliciano Fratul godine 1583.;

Guglielmo iz Tržića, godine 1584.;

Lorenzo Marganich, u godinama 1600., 1612. i

1618.;

Giovanni Battista Agatich, godine 1604., a 1617.

biskup senjski i modruški;

Valerijano, godine 1620.;

Simliciano Fratulich, u godinama 1633. i 1644., možda je to onaj riječki augustinac, čiji se talijanski sonet nalazi u knjizi *Manus Christi amoris*, oca Glavinicha, tiskanoj 1625. godine;

Giacomo Cernich, godine 1634.;

Antonio di S. Croce, u godinama 1641. i 1651.;

Giorgio Poglavich, godine 1652.;

Aurelio Linderberg, godine 1693.;

Cristoforo Frohmiller, godine 1700.;

Alessandro Samsa, godine 1708.;

Giacomo Fracossa, godine 1711.;

Agostino Zanchi, godine 1715.;

Giacinto Marastoni, godine 1715.;

Pietro Ferro, godine 1718.;

Lorenzo Fracossa, godine 1720.;

Giovanni Barcich, godine 1724.;

Antonio Wigantz, umro 1725. godine;

Leonardo Tallian, godine 1726.;

Fulgenzio Pezar, godine 1730.;

Mariano Strohmaier, godine 1736.;

Giovanni Barcich, godine 1742.;

Facondo Zandonati, godine 1746.;
Alessio Winkler, godine 1751.;
Carlo Benzoni, *Nicolò Speranzi*, godine 1764.;
Giovanni Miller, godine 1771.;
Volfango Lanio, godine 1776.;
Giorgio Fanello, godine 1777.;
Edoardo Killer, godine 1780.;
Carlo Samsa, godine 1782. Ovaj posljednji bio je
prior i 1788. godine kada je samostan ukinut.

Osim toga, u izvornim dokumentima nalazimo i
ukupno stanje osoblja, kako slijedi:

Godine 1537.

Giovanni Primosich, prior.

Nicolò iz Ferma, *Egidio* iz Ferma, *Roberto* iz
Judenburga, *Giovanni* iz Brseča, *Giovanni* iz Rijeke.

Godine 1578.

Giovanni Klobuczarich, prior.

Nicolò Ambrosiade, *Simpliciano Fratul*, *Gregorio*
Krestel, Riječanin, *Baldassare* iz Ferma, *Giacomo* iz
Randula.

Godine 1652.

Giorgio Poglavich, prior.

Giuseppe Treamanini, *Nicolò Pavia* iz Osima, *An-*
drea Queringhi, *Antonio* iz Sv. Križa, *Stefano Osbadich*,
Michele Scardinich, *Guglielmo Stemberger*, *Cristoforo*
Zach, *Carlo Ivankovich*.

Godine 1764.

Nicolò Speranzi, prior.

Carlo Dr. Benzoni, *Facondo Zandonati*, *Giorgio*
Fanello, *Giovanni Miller*, *Taddeo Fulscheg*, *Facondo Fister*,
Benedetto Kerne, *Domenico Redinger*, *Samuele Hemel*,
Pietro Grill, *Antonio Schwarz*.

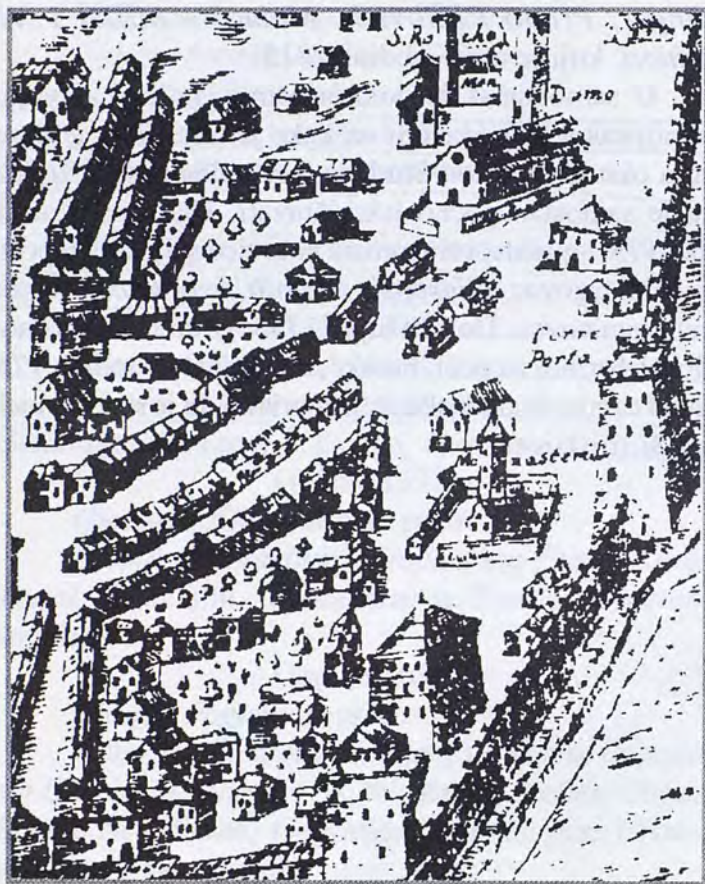

Godine 1776.

Volfango Lanio, prior.

Nicolò Speranzi, Gaudioso Kare, Celestino Wimer, Giovanni Miller, Giacinto Geger, Facondo Fister, Domenico Redinger, Primo Riklovich, Malachia Miller i Vito Melchiori, koji je umro godine 1815.

U samostanskim dokumentima, koji se čuvaju u crkvenoj sakristiji, navodi se, kako je oko 1748. godine u brdima oko Klane, kod Studene, pronađen rudnik željeza, te ga je samostan počeo iskorištavati. Ugovorom od 31. ožujka 1751. godine, ortakom na polovicu vrijednosti postao je riječki trgovac *Giuseppe Minolli*, s obvezom isplate potrebnoga novca. Do 1. ožujka 1753. godine, isplaćeno je 2.906,31 forinta za peći, barake, alat i plaće. Godine 1754. državna carska financijska služba prisvojila je rudnik, nadoknativši troškove.

CRKVA SV. JERONIMA

Ova samostanska crkva, za koju se navodi kako je izgrađena oko 1315. godine, obnovljena je u prvoj polovici XVI. stoljeća, a proširena oko 1766. Tada je produžena za 15 mletačkih koraka na zapadnoj strani, gdje se nalazi ulaz, a odostrag je, za javno korištenje, otvoren bunar, koji se tamo nalazi i danas. No, već je prije, 1744. godine, obnovljeno svetište i postavljen novi mramorni oltar na trošak trgovca G. Minollia.

Pod pjevalištem nalaze se dvije slike u ulju, s grbovima Devinskih i Valsejskih ili Walseejskih plemića. Sa-
vjetnik Pichler na 239. stranici svojih *Priloga o Devinu* tvrdi kako je slika netočna.

Od XVI. stoljeća Crkva Sv. Jeronima smatrala se talijanskom crkvom, pa se za korizme na propovijedaonicu uspinjao talijanski propovjednik. Ne znamo koliko je trajao ovaj običaj, jer u XVII. stoljeću nalazimo talijanskoga propovjednika u Zbornoj crkvi, zatim ponovo u Crkvi Sv. Jeronima, a gradska uprava je godine 1689. donijela odluku prema kojoj bi ovaj propovijedao samo u Zbornoj crkvi, a ne drugdje.

Na vanjskome je zidu, iza apside, prema navedenom bunaru, uzidana mala kamena ploča, visoka oko stopu, sa sljedećim epigrafom: *Senonae Eutichius votum solvit libero munere*. Možda se ime odnosi na *Sentonae*, liburnijsko božanstvo. U gradskome protokolu iz 1781. godine, kaže se kako se ova ploča nalazi na ulazu Zborne crkve. Kasnije je postavljena, čini se, na današnje mjesto, ali o razlozima premještenja ne možemo reći ništa.

Ova crkva bila je središtem Bratovštine Sv. Krunice, koja je ovdje imala vlastiti grob od 1656. godine. U znak sjećanja na utemeljitelje, u svetištu je postavljena kamena

ploča, a još jedan znak zahvalnosti nalazi se iznad bočnih vratiju, koja vode iz svetišta u sakristiju. Na crnome je kamenu urezan ovaj epigraf: *Monumento di Giuseppe Minolli, fondatore dell' altare e del santuario a.1744.* U crkvi i susjednome atriju bilo je mnogo grobova, ali su na nekim nadgrobnim pločama epigrafi gotovo posve, ili samo djelomično, izlizani. Dva groba obitelji Zanchi, spominju se u dokumentima tih obitelji. U posebnom poglavlju, koje obuhvaća sve riječke crkve i kapele, opisane su i dvije kapele ovoga samostana - Presvetoga Trojstva i Bezgrješnog Začeca.

(254)

UKINIĆE SAMOSTANA

Za vrijeme cara Josipa II. ovaj je samostan doživio sudbinu mnogih drugih, koji su u austrijskoj Monarhiji postali suvišnima. Slijedom carske odluke, priopćene dvorskim dekretom, s nadnevkom: *Budim, 16. travnja 1788. godine*, u Rijeci je dne 26. lipnja zatvoren augustinski samostan. Jedna je komisija obavila popis imovine, a članovi ukinutoga samostana dobili su doživotnu mirovinu. Te su godine umirovljeni: prior *Carlo Sambsa*, svećenici - *Niccolò Speranzi, Adolfo Vralich, Giorgio Fanello, Facondo Fister, Domenico Reidinger, Leone Lamuskoj, Marcellino Mauro* - te laici: *Carlo Stimer* i *Vito Melchiori*. Mauro je zatim postao poglavar Crkve Sv. Jeronima, a u tome je svojstvu i umro u Rijeci, dne 11. prosinca 1828. godine.

Sva je imovina zaplijenjena i prodana, zajedno s dragocjenostima i crkvenim namještajem, a dobiveni novac dodijeljen je crkvenome fondu za osnivanje novih župa u Kraljevini, ili za potporu postojećim, siromašnim i onima bez pokrovitelja. Od toga se fonda do 1809. godine isplaćivalo godišnje 300 forinta za uzdržavanje Crkve Sv. Jeronima.

Ova je pripomoć ubrzo prestala, a uzaludne su bile i mnoge molbe za njezinim uspostavljenjem. Nije nam poznat sveukupni iznos prodaje. U službenom izvješću iz 1793. godine, navodi se iznos od 101.809,08 forinta, ali u to su vrijeme bili neprodani neki posjedi, među njima i gospoštija u Klani, te samostanski objekt, danas općinska zgrada. Osim toga, u ovaj iznos nisu bile uključene godišnje kamate od 86,31 forinta, četvrti dio desetine, koji se procjenjivao na 500 forinta godišnje, stražarska kula površine 120 četvornih klaftera, iznajmljena za 12 forinta godišnje, te posjed Cecilinovo, površine 66.262 četvornih klaftera, koji se pružao od zapadnoga zida današnje vile Gorup, do Ponsal Luttmanna, te od Primorske ceste do stare Njemačke ceste. Čini se kako ono vrijeme nije bilo pogodno za prodaju nekretnina, jer je čitavo Cecilinovo 1796. godine kupljeno za 8.150 forinta.

Samostan je u gradu Rijeci i okolici posjedovao značne nekretnine, među kojima: 1. Na Sv. Andriji zemljišta na brežuljku, gdje se nalazi Kapucinska cesta, te vrtove prema istoku, uključivši Brajdicu do Zenikovicheve ulice; 2. na Sv. Ceciliji, zemljište zvano Cecilinovo, vrt na Školjiću, koji danas pripada općini, susjednu Brajdu do mlina i sam mlin; osim toga polje zvano Mihačeva Draga ispod Sv. Luke, te vinograd i šumu na Škurinjama; 3. na Sv. Nikoli vinograd, te šumu u Rečici, koja je prije toga pripadala Antoniju Scarpi.

DOKUMENTI KOJI SE ODNOSE NA OVAJ SAMOSTAN

Godina 1417.

Beč, 12. veljače. Notarski akt, koji se čuva u Državnom arhivu u Beču, sadrži donaciju o. Paola, priora augustinskoga samostana u Rijeci, nakon što ga je Ramberto Wal-

seejski, kao pljenidbeni posjednik Istarske markgrofovije, imenovao pićanskim biskupom, na mjesto preminuloga *Giovannia Stanossia*.

Godina 1429.

Dotacija samostanu. Vidi str. 5, sv. II.

Godina 1484.

13. srpnja. Ugovor uklesan s kraticama na kamenu ploču, ugrađenu u zid pokraj vrata, koja vode u dvorište Crkve Sv. Jeronima. *Baldassare de Dur*, riječki kapetan, predaje u vlasništvo ovom samostanu kuću, smještenu pokraj gradske lože, s time da se utemelji služenje pogrebne mise svakog petka i na dan Sv. Emerarda, na oltaru Sv. Fabijana u kapeli Presvetoga Trojstva, gdje je bio grob njegove supruge Catterine.

Godina 1771.

24. travnja. Akt, koji se nalazi na 69. stranici u knjizi dokumenata Kaptola riječke Zborne crkve. Govori o starome sporu između Kaptola i samostana oko prava na blagosiljanje kuća i obavljanja pogrebnih obreda za pokojnike, ukapanje u Crkvi Sv. Jeronima i područnim kapelama, koji je riješio senjski biskup *Pio Manzador*.

Godina 1418.

19. listopada. Notarski akt kojim prior *Giovanni* iznajmljuje *Pietru Lambutu* samostansko zemljište u dolini Sv. Cecilije. Ovaj i sljedeći akti nalaze se u riječkome Gradskom arhivu među samostanskim dokumentima.

Godina 1427.

29. ožujka. Notarski akt kojim prior *Stefano* iznajmljuje *Damianu* zemljište pokraj kapele Sv. Andrije.

Godina 1428.

29. travnja. Notarski akt kojim kastavski kapetan *Folcherino* daruje prioru *Giovanniu de Reychenbachu*, odnosno ovome samostanu, kuću u Rijeci, kod trga i to za ol-

tar Sv. Bartolomeja, koji je ovaj dao izgraditi u Crkvi Sv. Jeronima.

Godina 1470.

25. srpnja. Akt kojim prior *Damian* daje u najam *Antoniju Rossovichu* vinograd, smješten uz Škurinjsku cestu, te vrt uz cestu, koja vodi prema mlinovima na Rječini *auf dem Pflaum*.

Godina 1472.

Ponedjeljak nakon Uzašašća Djevice Marije. Povelja s visećim pečatom cara Fridriha III., kojom se potvrđuje kako je pokojni Volfango Walseejski obvezao riječku carinu da ovome samostanu isplaćuje godišnje devet Schillingovih maraka, te daruje petnaest funti voska za utemeljenje triju stalnih svetih misa, koje će se slaviti u samostanskoj crkvi *zu St. Veit am Pflawon*.

Godina 1482.

16. studenoga. Pergament s ugovorom, kojim sudac *Giovanni de Reno* prodaje samostanu zemljište u predjelu Sv. Barbare za 5 zlatnih cekina i 36 mletačkih novčića.

Godina 1498.

11. rujna. Presuda *Altobella Averolda*, pulskoga biskupa, kojom se u korist samostana rješava spor oko posjedovanja kapele Sv. Martina, koja je do tada pripadala kanoniku *Martinu Zavidichu*. Ova kapela spominje se u dotaciji iz godine 1429.

Godina 1508.

3. prosinca. Notarski akt kojim se prior *Nicolò Pridenach* i drugi konventualci obvezuju slaviti svake godine u kapeli Sv. Barbare u Rijeci dvije pjevane mise.

Godina 1514.

15. prosinca. *Lorenzo*, Riječanin, samostanski prior, ustupa *Giovanniu Opatichu* maslinik koji se nalazi pokraj Ulice Sv. Nikole u Rečici.

Godina 1515.

15. listopada. Prijepis akta kojim *Caterina*, udovica, te *Nicolò*, *Giovanni* i *Erasmus*, sinovi pokojnoga *Gaspara Raubera*, riječkoga kapetana, navodeći kako je pokojnik dao sagraditi kapelu Majke Božje s tri oltara u augustinskom samostanu u Rijeci, daruju ovu kapelu za obavljanje službe Božje, dodjeljujući samostanu četiri posjeda u župi u Jelšanama na Krasu, te nekoliko maslinika na Ponsalu, na riječkome području. Izvorni akt poslan je godine 1788. ugarskom Namjesničkom kraljevskom savjetu u Budim. U kape-
li, koja se danas naziva Bezgrješnoga Začeca, nalazi se grob Nicolòda Raubera, s natpisom na njemačkome jeziku i oznakom godine smrti, 1482.

Godina 1525.

8. srpnja. Ugovor kojim *Giovanni Primosich*, proir ovoga samostana, kupuje vrt smješten u *contrata Saxi Albi juxta olivaria praedicti conventus ad litus maris*.

Godina 1526.

21. kolovoza. Pergament s notarskim aktom *Domenica Ravize*, koji, po ovlaštenju kapetana *Giovannia Abfaltera*, predaje u posjed *Giovanniu Delvescovu*, prioru samostana, mlin, smješten uz morsku obalu kod Sv. Cecilije na riječkome području. ab

Godina 1530.

13. studenoga. Akt o prodaji kapele Sv. Martina, na osnovi navedene presude iz 1498. Prior Primosich, navodi se kao *Johannes Primus*.

Godina 1532.

6. travnja. Pergament s aktom, kojim se samostan odriče vlasništva kuće kod gradske lože u korišt riječke općine, a za uzvrat se trajno oslobađa davanja na maloprodaju vina proizvedena u vlastitim vinogradima. Odnosi se na kuću koju je samostan kupio od *Durera*, godine 1484., a do

1835. je bila palača Municipija, gdje je bilo sjedište gradskog suca. ¹

Godina 1546.

11. veljače. Rijeka Sv. Vida. Pismo općinske uprave sudskome vikaru, koji se tada nalazio u Beču. Navodi se kako je prethodne noći, za vrijeme olujna vremena, iz zatvora pobjegao neki *Marco Bellinich*, sklonivši se u augustinski samostan, a redovnici, tvrdeći kako imaju pravo pružiti zaklon čak i zločincima, koji to traže, odbijaju izručiti ga.

Godina 1548.

10. listopada. Povelja kojom kralj Ferdinand I. potvrđuje svoje pokroviteljstvo nad samostanom.

Godina 1548.

9. studenoga. Povelja kralja Ferdinanda I. On odobrava nagodbu od 18. siječnja 1547., kojom su otklonjeni sporovi oko oslobađanja od davanja na osnovi navedenog ugovora iz 1532. Utvrđuje se kako je samostan oslobođen plaćanja daća na maloprodaju vina proizvedena u vlastitim vinogradima, a ne na tuđa ili kupljena, te na ona koja potječu iz vinograda kupljenih u Dubašnici i Baški, nakon 1532. godine.

Godina 1548.

22. studenoga. Požun. Povelja Ferdinanda I. s visećim pečatom, što potvrđuje odgovor kojim je *Giacomo Ranacher*, kapetan Prema, prodao kuću ovome samostanu godine 1546. Akt je zanimljiv jer sadrži povijesne podatke o tome da je 1546. godine *Giovanni Barberich* bio riječki župnik i javni bilježnik; da je tada postojala Bratovština

---

¹ Zeleni trg (Piazza delle erbe) bivša kuća Battagliarini, zvana Palača.

Presvetog Otajstva; da je *Sigismondo Varicasto* bio kraljevski vikar u sudskim i kapetanov zamjenik u političkim poslovima, te da je uz samostan bila kapela Presvetog Trojstva, koju je podigao jedan od Raunacherovih predaka.

Godina 1555.

29. listopada. Izvorni prijepis povelje spomenute na str. 5, sv. II.

Godina 1556.

29. lipnja. Službeni izvještaj o rezultatima vizitacije samostana. Navodi se kako samostan daje 300 radnika za utvrđivanje gradskih bedema.

Godina 1578.

7. travnja. Notarski akt koji negira da samostan ustupa za molitvu kapelu Majke Božje Bratovštini Plemenitih, koja je osnovana pod imenom Bezgrješnoga Začeća, na čelu s *Carlom Spigliatiem* iz Firenze.

Godina 1579.

Samostanska žalba Vladi protiv kastavske općine zbog preotetih prava nadležstva nad Opatijom Sv. Jakova i izlova tune u Preluci.

Godina 1641.

27. listopada. Generalni prior augustinskoga reda u Rimu poveljom dodjeljuje Sveti Križ *ocu Antoniu*, prioru samostana u Rijeci, te ga ovlašćuje da nakon biskupova odobrenja ovdje može osnovati Bratovštinu Sv. Monike i pridružiti joj Bratovštinu od Pojasa.

Godina 1704.

Samostan se žali Njegovu Veličanstvu da je Financijska komora prisvojila šumu Dleto na Krasu, odakle uzima hrastove za izgradnju brodova, te da njezini činovnici bespravno iznajmljuju pašnjake i sprječavaju stanovnike Lisca, Sušaka i Ruttara u sječi hrastova za vlastite potrebe.

POGLAVLJE VIII.

KAPUCINSKI SAMOSTAN I CRKVA SV. AUGUSTINA

v. Franjo Asiški, rođen 1182. godine, a umro dne 4. listopada 1226., osnovao je samostanski Red male braće ili minorita, koji su uzeli naziv franjevci. U XIV. st. pojavio se već znatan broj njihovih samostana. No, kako je s vremenom popustila strogost crkvenih pravila, koju je propisao osnivač, za one koji su je željeli zadržati osnovan je red kojemu su pripadali redovnici u cokulama ili bosu karmelićani. Oni su na crkvenome saboru u Costanzi 1415. godine priznati kao poseban red franjevaca pod nazivom *male braće*. Međutim, svi su redovnici, obaju redova, zadržali zajednički smeđi habit, pojas od konopca s visećim čvorom, okruglu i kratku kukuljicu, što je sve nosio i general reda sa sjedištem u Rimu.

Posebno bratstvo franjevaca osnovao je Matteo de Bassi, 1528. godine, no kako su pravila vladanja bila u svemu jednaka onima koje su poštovali redovnici strogih crkvenih pravila, razlikuju se samo po dugačkoj piramidnoj kukuljici i dugačkoj bradi, te po tome što od 1619. imaju vlastita generala. Oni se zovu kapucini.

U Crkvi Sv. Marije Anđeoske kod mjesta Assisi u središnjoj Italiji, nalazi se drevna kapela, zvana *Portiuncula*, tj. vratašca, omiljeno boravište svetoga osnivača, a svake je godine, na dan 2. kolovoza, slave franjevci svih ogranaka.

Riječko Gradsko vijeće, dne 3. ožujka godine 1606., poslalo je molbu papi Pavlu V. tražeći odobrenje za osnivanje kapucinskog samostana u Rijeci, jer je 24. veljače 1609. osiguralo gradilište, za koje je Njegovo Veličanstvo, austrijski najvovoda Ferdinand dao zemljište na mjestu gdje se i danas nalazi samostan. To je zemljište pripadalo mjesnome samostanu augustinaca, a na njemu se nalazila drevna crkvića Sv. Augustina.

Odlukom gradske uprave od 26. srpnja 1609. započelo se s prikupljanjem dobrovoljnih prihoda, tako da se prikupilo novaca, drvene građe, čavala, kamenja i vina. Dne 28. kolovoza 1610. godine postavljen je kamen temeljac na gradilištu, a 14. lipnja 1613. pulski biskup *Cornelio Sozomeno* blagoslovio je novu Crkvu Sv. Augustina.

Prvotna veličina samostana ne može se točno odrediti: projekt iz 1607. godine predviđa ga za šest redovnika, a službeno izvješće s nadnevkom 28. travnja 1725. govori o dvadeset i tri ćelije i dvadeset i dva redovnika.

Kako je pravilo toga reda siromaštvo, ne samo osobno, već i zajedničko, samostan se uvijek uzdržavao od milostinje skupljene u gradu i okolnim mjestima, a dobivao je i stalnu općinsku pripomoć u obliku male novčane doznake, te je bio oslobođen plaćanja daća za vino korišteno za vlastite potrebe.

Na ove milosrdne darove samostan je uvijek odgovarao vrlo živom i stalnom duhovnom skrbi, koju su pružali vjernicima danju i noću, te su hranili brojne prosjake što su u određeni sat dolazili pred vrata. Ova vrsta duhovne skrbi bila je potrebna sve do polovice prošloga stoljeća, budući da župno svećenstvo nije moglo izlaziti noću dok su bila zatvorena vrata obzidanoga grada.

Ponašanje ovih redovnika bilo je uvijek uzorno, tako da ih je javnost veoma poštovala, te nikad nije došlo ni do

kakvih sukoba koji bi narušili skladan suživot.

Riječka župa, od pradavnih vremena, i jedina za grad i njegovo područje, bila je uvijek povjerena Kaptolu Zborne crkve. Međutim, suverenom odlukom od 24. lipnja 1789. godine podijeljena je na dvije župe, čija se dijelna linija pružala od mora do gradskoga tornja i Kaštela. Zapadna župa dodijeljena je ovome samostanu, te mu je pripadala od 1. studenoga 1789. do 1807. godine. Cijelo je to vrijeme samostan za ovu skrb dobivao iz državne blagajne 1.100 forinta godišnje.

Godine 1836. samostan je preuzeo duhovnu skrb i osnovno obrazovanje u sirotištu i radničkom domu, što s uzornom revnošću obavlja i dandanas.

ISUSOVAČKI KOLEGIJ
I NOVA CRKVA SV. VIDA

I susovački Kolegij osnovan je 1540. godine, a već je 1556. imao tisuću članova u dvanaest provincija. Prinčevi i feudanci bili su vrlo široke ruke kod osnivanja i unapređivanja isusovačkih kolegija, kojima je bio povjeren zadatak odgoja mladeži i obuzdavanja širenja protestantizma. Ubrzo su isusovci stekli dobar glas, pa su im gotovo svi plemenitaši povjerovali odgoj svoje djece, a narod ih je držao dobročiniteljima. Kako su se znali prilagoditi duhu vremena, bili su smatrani liberalima u odnosu na druge samostanske redove, koji su gajili duh minulih stoljeća. Podijeljeni u 32 provincije, godine 1618. imali su 13.112 članova, a 1759. čak 22.589 redovnika.

Osnivanju riječkog Kolegija predhodilo je za nekoliko godina osnivanje tršćanskoga, kao što je navedeno u *Tršćanskom arheografu*, na 213. stranici II. toma. Gradsko vijeće Trsta prihvatilo je isusovce godine 1619., dodijelivši im 400 forinta godišnje, pravo služenja mise u Crkvi Sv. Petra uz plaću od 100 forinta, te za šest idućih godina po 500 forinta godišnje.

Princ od Eggenberga darovao je tome Kolegiju 50.000 forinta iz Auguste, što je bio znatan iznos za ono doba. Značajna je i carska povelja s nadnevkom 20. studenoga 1636. godine, koja ovome Kolegiju odobrava:

1. Potpuno izuzeće od plaćanja bilo kakve carine, daće ili drugog nameta na uvoz i izvoz vlastitih dobara.

2. Potpunu neovisnost od bilo kakve vlasti u pitanjima školstva i studija.

3. U slučaju osobnih sporova ili u pitanjima koja se odnose na Kolegij, izuzeće svakog suda, osim carskoga.

4. Izuzeće od svakoga poreza na sve nekretnine.

5. Isključiva pravna nadležnost nad svim polaznicima Kolegija.

6. Pravo na reviziju tiska.

7. Izuzeće svih kuća koja pripadaju Kolegiju od bilo kakva smještaja vojske.

8. Novu dotaciju od 400 forinta godišnje.

9. Pravo na sječú drva u carskim šumama.

10. U slučaju nejasnoća oko tumačenja povlastica, prednost uvijek valja dati Kolegiju, unatoč postojanja bilo kakva suprotna zakona ili običaja.

Navedene povlastice ubrzo su izazvale proteste tršćanske općine, a oni su morali biti vrlo energični, budući da je isusovački Kolegij dne 26. lipnja 1640. prihvatio sporazum kojim se uglavljuje sljedeće:

1. Izuzeće od daća na vino ograničava se na godišnji uvoz od 50 barila za kućnu upotrebu.

2. Isusovci se odriču prava suđenja studentima, koje se prenosi na općinskoga suca za prekršaje.

3. U sporovima mogli bi biti pozivani pred kapetana, osim u prizivnom postupku.

4. Kolegij je morao plaćati općinske daće, kao i svi ostali, te se odrekao svih povlastica, koji bi mogle biti štetne za javnost.

Grofica Uršula Thonhausen, barunica od Holnega

OSNIVANJE RIJEČKOGA KOLEGIJA

Prvi poticaj i dogovori s riječkom općinom o tome nisu poznati, jer nedostaju javne knjige za to razdoblje. Čini se kako prvi dokument predstavlja povelja cara Ferdinanda II. od 8. travnja 1625. godine, od koje se sačuvao samo jedan izvadak. Prema njemu car daje na stalno korištenje isusovačkome Kolegiju polovicu od desetine za vino, žito i janjad, koju je grad Rijeka inače davao carskome eraru.

Dana 16. kolovoza 1627. godine u Rijeku su došla, radi poduzimanja odgovarajućih mjera, dva isusovca. Smjestili su se u kuću Riječanina *Giovannia Agaticha*, senjskoga biskupa, smještenu kod crkvice Sv. Barbare, gdje su služili svetu misu. Uslijedili su temeljiti dogovori nakon čega je Gradsko vijeće dodijelilo Kolegiju 200 forinta godišnje za nastavu, te za služenje svete mise Crkvi Sv. Roka, kojoj je pripadala kućica s vrtom. O tome je sastavljen službeni zapis dne 2. listopada, a istoga je dana crkva predana ocu *Lorenzu Grisognonu*, prvome rektoru riječkoga Kolegija. Ova obveza grada Rijeke potvrđena je suverenom poveljom od 31. srpnja 1633. godine.

Značajni su bili prilozi grofice *Uršule*, udove *Thonhausen*, rođene *barunice od Holnega*, čijoj je uspomeni ovaj Kolegij stalno iskazivao poštovanje, a to živi još i danas zbog njezinih bogatih školskih stipendija. Njen suprug Baltazar grof od Thonhausena posjedovao je u Štajerskoj znatna imanja. Godine 1613. kupio je Kastavsku gospoštiju, koju je 1625. poklonio isusovačkome Kolegiju, tada osnovanom u Judenburgu. Dvije godine kasnije grof umre.

Upravljanje ovom gospoštijom u dalekoj zemlji ubrzo je postalo preskupo za taj Kolegij, pa je udova grofica otkupljuje za 40.000 njemačkih guldena, da bi je ugovorom od 29. rujna 1630. godine darovala riječkome Kolegiju za

njegovo uzdržavanje, dodavši još 10.000 forinta u gotovini za izgradnju samostana. Ova je donacija potvrđena poveljom cara Ferdinanda II. 10. ožujka 1633. godine, u čijem je uvodnom dijelu stajalo:

Nakanili smo uvesti u naš grad Rijeku isusovačko društvo za boljitak Liburnije, Istre i Dalmacije, i doista, na želju i zahtjev ovoga grada i uz veliko odobravanje pučanstva, našom smo ih voljom uveli godine 1627., te im dali odgovarajuću pomoć da započnu s radom.

U stvarni posjed Kastva s Veprincom i Mošćenicama riječki je Kolegij stupio dne 14. srpnja 1637. godine, nakon što su toga dana poravnani računi s judenburškim Kolegijem.

Usljedili su i drugi grofičini novčani darovi: godine 1648. ona daruje 14.000 forinta za izgradnju Seminara, 1649. godine 16.000, a 1650. godine 1.000 za izgradnju Crkve Sv. Vida. Ova velika dobročiniteljica umrla je 1654. godine.

Kastavskom gospoštijom upravljao je rektor Kolegija preko kapetana, koji je imenovan na tri godine. Kako su ovome posjedu pripadale i carine u Kastvu i Voloskom, pogodnije za državnu upravu, Kolegij se 1642. odrekao vološćanske luke u korist carske Komore, uz naknadu od 300 forinta godišnje, te obližnjeg skladišta za iznos od 400 forinta, a godine 1653. i kastavske carine uz godišnju naknadu od 100 forinta.

Ne posjedujemo bilo kakav dokument o carskim povlasticama dodijeljenim ovome Kolegiju; no službene listine ne ostavljaju sumnju da su bile jednake onima koje je dobivao tršćanski Kolegij. Riječko poglavarstvo, međutim, nije pokušalo, ili nije uspjelo, nametnuti ona ograničenja koja je Trst nametnuo godine 1640.

To su bila prva sredstva kojima se osnovao i potaknuo razvoj riječkoga Kolegija.

POČETAK IZGRADNJE

Zato što je trebalo podići samostan, Seminar i crkvu, godine 1629. izabran je veliki prostor pokraj gradskih zidina, koji se danas nalazi između Rova i Trga Sv. Tri Kralja. Kolegij je u tu svrhu već bio odkupio nekoliko kućica, od općine je dobio *kulu Sokol*, a dodijeljena mu je i Crkva Sv. Tri Kralja, koju su držali štajerski franjevci. Oni su bili u Rijeci tek nekoliko godina, a namjeravali su uz tu crkvu privremeno izgraditi gostinjac (hospicij). U zamjenu za nju, dobili su Crkvu Sv. Mihovila, pod Kaštelom.

Godine 1634. isusovci su napustili taj projekt. Odlučili su, međutim, graditi pod Kaštelom kod gornjih gradskih vrata, gdje je bila stara Crkva Sv. Vida i na lokalitetu zvanom *Zudecche*, gdje se danas nalaze škole. Općina je pristala dati Crkvu Sv. Vida, s tim da joj se vrate Crkva Sv. Roka i Sokol-kula, te pod uvjetom da se nova crkva zove imenom Sv. Vida i bude otvorena javnosti za slavljenje čudotvornog Raspeća do zvonjenja za drugu molitvu Zdravo Marijo, te da općina može slaviti uobičajene svečanosti u njoj, uključujući i polaganje kapetanove zakletve. Jednako tako, moralo je ostati slobodno zvono za uobičajenu zvonjavu u slučaju požara, približavanja neprijatelja, te smrti. Zapisnik o tome sastavljen je dne 27. travnja 1634., a odobren je od strane suverena 1635. godine.

Nakon toga, dne 27. kolovoza 1635. godine, isusovci su vratili franjevcima Crkvu Sv. Tri Kralja, a 21. listopada dobili su od općine staru Crkvu Sv. Vida. Zbog toga što se godine 1637. pripremalo rušenje Crkve Sv. Vida, općina je dozvolila isusovcima obavljati bogoslužje u Sv. Roku do dovršenja nove crkve, pa je dana 19. travnja 1638. čudotvorno Raspeće svečanom procesijom premješteno iz Sv. Vida u Crkvu Sv. Roka.

NOVA CRKVA SV. VIDA

Godine 1638., na dan 15. lipnja, kada se slavi zaštitnik grada, svečano je postavljen kamen temeljac novoga hrama, na kojemu je bio uklesan sljedeći epigraf:

D. O. M.

JESU CHRISTO CRUCIFIXO
B. MARIAE SEMPER VIRGINI
SS. VITO, MODESTO ET CRESCENTIAE
ANNO D. 1638 DIE 15ta JUNII

PONTIFICE ROMANO URBANO VIII
IMPERATORE ROMANO FERDINANDO III
EPISCOPO BENEDICENTE JULIO SARACENO
ASSISTENTE LEGATO CES.^o STEPH. ROVERE L.B.
ET CAP.^o

URSULA COMES A THONHAUSEN
NATA BARO DE HOLNEG COLLEGII SOC. JESU
FUNDATRIX
CONFERENTE PLURIMUM AUGUSTAE
MEMORIAE
FERDINANDO II
ADJUVANTE MAGN. COMUNITATE FLUMINIS
JUDICIBUS ANT.² MARCHESETTI ET ANT.
SUDENICH

---

² U Cimiottievim rukopisima stoji: *Georgio*

RECTORE P. MARTINO BAUZER
P. LEONARDUS BAGNUS
BARTHOLOM. WINTERLAITER
FRANC. OLIVERI TAGLIAPIETRA³

U ovaj kamen postavljena je srebrna medalja, poklon cara Ferdinanda III., sa sljedećim epigrafima:

FERDINAND. III ROM. IMP.
AUGUSTAE PATRIS MEMORIAE ACTIS
STABILITIS
TEMPLO SOCIETATIS JESU FLUM.
PRIM. LAP. POS. ANNO DOMINI MDCXXXVIII
IMPERII SUI II

FERDINAND. II ROM. IMP.
COLLEGII SOC. JESU FUNDAT.
AUCT. DECIMIS FLUMINEN.
VECTIGALIBUS CASTUAE OPE FABRICAE
AMPLISS. PRIVILEGIIS
D.O.M. SANXERAT

Zbog toga što su se raspoloživa sredstva morala koristiti i za gradnju zgrada Kolegija i Seminara, izgradnja hrama trajala je više od sto godina. Ipak, dio glavnog oltara dovršen je 1659., tako da su te godine isusovci mogli započeti s bogoslužjem i prenijeti iz Sv. Roka čudotvorno

---

³ Tako u Cimiottievim rukopisima

Raspeće. Svečanost preseljenja opisao je kanonik *Giovanni Osbatich* u *Knjizi umrlih*, a izvorni primjerak opisa sačuvan je među crkvenim spisima. Tu se opisuje kako je svečana procesija krenula iz Crkve Sv. Vida prema Riječini, a zatim prema moru, te se preko Velikoga trga vratila u Sv. Vid. Čudotvorno Raspeće nosila su četiri svjetovna svećenika, a bilo je položeno na zlatnome platnu, koje je poklonila udova carica Eleonora.

Godine 1673. tu je održana svečanost postavljanja kapetana *Pietra dell' Argenta*, a 1694. kapetana *baruna de Terzia*. Kako je glavni oltar bio privremen i napravljen od drva, izrađivao se novi od mramora. Dovršen je 1712. godine, a 14. rujna, kada je Katolička Crkva slavila Uzvišenje Sv. Križa, na njega je postavljeno staro Raspeće, koje je do 1659. bilo izloženo na pobočnome oltaru.

Godine 1724. dovršen je krov hrama, a 1728. kapela, koja je kasnije bila propovijedaonica svete Bratovštine Gospe od Sedam Boli. Dne 6. svibnja hram i glavni oltar posvetio je pulski biskup *Giovanni Balbi*. Građevina je ipak ostala nedovršena, budući da je zvonik očito provizoran, a na fasadi nedostaju dva pobočna tornja. Mramor za veliko crkveno stupovlje iskopan je na isusovačkoj Brajdi, gdje se danas nalazi Pomorska akademija.

Ova crkva nije raspolagala posebnim donacijama, za razliku od Kolegija, no kasnije, kao što se vidi u aktu od 28. studenog 1785. godine, koji se čuva u općinskom arhivu, dobila je sljedeća sredstva:

<i>Zakladu Leitnera</i>	<i>1.000.-forinta</i>
<i>Zakladu grofice od Thonhausena za svijećnjak na oltaru čudotvornog Raspeća</i>	<i>250.- forinta</i>
<i>Zakladu Martina Diminicha za još jedan svijećnjak</i>	<i>180.- forinta</i>
<i>Zakladu Francesce udove Taborich za svijećnjak na oltaru Sv. Ksavera</i>	<i>109,56 forinta</i>
<i>Zakladu nekog Barcicha za štovanje Sv. Ksavera</i>	<i>453,20 forinta</i>
<i>Zakladu anonimnog dobročinitelja za štovanje Sv. Ignacija</i>	<i>300.- forinta</i>
<i>Zakladu grofa Dietrichsteina za svete mise na oltaru Raspeća</i>	<i>250.- forinta</i>
<i>Zakladu nekog Negoveticha za oltar čudotvornog Raspeća</i>	<i>100.- forinta</i>

Ukupno 2.643,16 forinta

Nakon ukinuća isusovačkog reda, crkva se održavala od njihova fonda za studije. Iz jednog sudskog izvješća iz 1816., vidi se da je do kraja 1809. godine crkva dobivala od isusovačkog fonda 350 forinta, potrebno vino i ulje u naturi, 19 forinta za pranje rublja, te 70 za proslavu trodnevnice Sv. Ignacija. Pod francuskom vladavinom nije dobivala ništa, jer ona vlast nije posjedovala fondove. Pod austrijskom vladavinom, od 1. studenoga 1814. godine na dalje, dobivala je 350 forinta godišnje, te dio desetine od vina.

Od 1825. na dalje, preuzevši upravljanje isusovačkim fondom, općina se brinula o uzdržavanju crkve, no prema jednom aktu (Br. 198) iz godine 1841. ona je imala i neke vlastite prihode, i to:

<i>dio desetine</i>	50. - forinta
<i>kamatu na zaklade</i>	
<i>u iznosu od</i>	2.344,58 ^{1/2} forinta ...117,14 ^{3/4}
<i>od pogrebne zvonjave</i>	35,8
<i>od milostinje</i>	67,14
	<hr/> 269,36 ^{3/4}

Prema općinskom izvješću za godinu 1873. dotacija za održavanje ove crkve iznosila je 615,50 forinta.

DJELATNOST OVOGA KOLEGIJA

Riječki isusovci bili su vrijedni na propovijedaonici i u školi, a svojim su umom i ponašanjem ulijevali poštovanje. Proučavanjem javnih dokumenata iz vremena prije i nakon polovice XVII. stoljeća, kao i kulture tih razdoblja, stječe se uvjerenje kako je njihovo djelovanje oplemenilo duhovno ozračje u Rijeci.

Bili su korisni savjetnici u javnim i privatnim poslovima, energični branitelji svojih prava i zahtjeva. U sporovima su pristajali na prijateljske nagodbe, samo ako nisu uspijevali na drugi način, ali su sve rješavali u vlastitu korist.

Rektor, koji se birao na tri godine, a mogao je biti i nanovo izabran, upravljao je Kolegijem i predstavljao ga prema vani. Vlasti su ga smatrale pravim zemaljskim i sudbenim gospodarem Kastva. Viši posrednik za školska pitanja i za Konvikt bio je namjesnik, čija je dužnost bila i upravljanje navedenim fondovima Seminara.

Već 1633. godine otvorena je Gimnazija sa šest latinskih razreda i tri profesora, a kada je 1725. općina povećala pripomoć za daljnjih 150 forinta godišnje, dodana je

filozofija, a malo zatim i pastoralna katedra. Tako je riječka mladež, te ona iz obližnjih krajeva, koja je učila teologiju, pravo ili medicinu, mogla u svega tri godine dovršiti studije na nekom sveučilištu. Gimnazijska zgrada, koja je kasnije postala vojarna za vojne transporte, nalazila se uz samu crkvu; Kolegij je bio u današnjoj školskoj zgradi, koja se od zvonika Sv. Vida pruža prema istoku, a Konvikt u kući blizu samostana benediktinki. U Konviktu bili su zbrinuti i školovani studenti, koji su sami plaćali, ili su se školovali besplatno novcem fondacije.

Isusovci su oživjeli kult starog čudotvornog Raspeća Sv. Vida koji je s vremenom zamro, potaknuvši njegovo štovanje osnivanjem 1656. godine Bratovštine *Agonije*, a 1676. izgradili su Kalvariju na obližnjem brežuljku zvanom Goljak.^{4 *}

Potakli su još jedan kult već 1631. godine osnivanjem Bratovštine Bl. Dj. Marije od Boli, koja je preživjela ukinuće drugih riječkih bratovština, a zadržala se do danas.

Od sporova koje su vodili ovi isusovci poznati su sljedeći:

Kastavci su od prije znali držati na odstojanju dužnosnike odsutnih gospodara, tako da su postepeno došli do građanskog statusa, koji je apsorbirao neka posjednička

---

⁴ On je od davnine služio mladeži, prema senjskim običajima, za tučnjave u četvrtak, koji je padao sredinom mesopusta, gdje je bilo povrijeđenih ili još gore. S vremenom je ovaj običaj prestao otprilike 1840. godine. Bila je ograničena na mladež običnoga puka, koja se toga dana oboružavala drvenim mačevima i u veseloj povorci obilazila riječke ulice. Možda su te stare bitke bile korisne za održavanje borbenoga duha u vremenima kada su stanovnici morali braniti svoje zidine, koji su često živjeli u strahu od kakva napada. No, u drugoj polovici XVII. stoljeća nije više bilo takva razloga, pa su i one bitke prestale. (*Autorova bilješka*)

* U Koblera stoji: Vojak. (Prim. prev.)

prava.

Isusovci su stegli uzde posjedničke uprave, te su time prouzročile sporove, koji su bili riješeni 19. prosinca 1661., presudom Carskog namjesništva u Grazu. Odlučeno je da se Kastavska gospoštija inkorporira kao fondacija i vlasništvo isusovačkome Kolegiju, te da su Kastavci dužni poštovati rektora kao svojega pretpostavljenog i gospodara.

Podbreg je bio predmetom mnogih sporova. Smješten između Rijeke i Kastva zapremao je mnogo veći prostor od današnjega, a u davnijim vremenima pripadao je Rijeci. No, dolaskom isusovaca pripao je kastavskoj općini i njejoj sudbenoj nadležnosti. Po promjeni vlasti Kolegij je taj predio odvojio od Kastva, zapovijedivši kapetanu da sam obavlja sudbenu vlast, te da ne dozvoli uplitanje Kastavaca. Ovi su se našli oštećenima, pa su podnijeli tužbu. Istovremeno je i riječka općina nastojala vratiti nekadašnju nadležnost, koju je izgubila za cara Fridricha III. No, Kastavci i Riječani, izgubili su spor, a novom presudom carske Komore iz 1688. godine odlučeno je da Podbreg pripadne isusovcima s punim pravom nadležstva.

Augustinski samostan, koji je u XIV. stoljeću dobio kao dotaciju četvrtinu riječke desetine, od druge polovice XV. stoljeća bio je odvojen od Rijeke. No, isusovci su tvrdili, na osnovi izričite donacije Podbrega, kako taj prihod nije legalan, pa su ga uspjeli ukinuti, odnijevši pobjedu koristeći prava svojih privilegija.

Kaptolska crkva i Augustinski samostan stoljećima su dobivali dijelove laičke desetine Brguda i Ičića iz Kastavske gospoštije, ali o tome nisu posjedovali pravovaljane dokumente, tvrdivši kako proizlazi iz kneževih koncesija, budući da je sve bilo laičke prirode, osim župne četvrtine. Isusovački Kolegij preuzeo je ovaj prihod, zadržavši ga za sebe, navodeći da se koncesija, čija neprekidna valjanost

nije dokazana, morala osnivati na gospodarevu pristanku, pa se, dakle, mogla opozvati, te kako Kolegij, kao sadašnji gospodar Kastva, s kneževim pravima, nije spreman prihvatiti njezinu sljednost.

Sličnu sudbinu imala je i desetina, koju je ovaj Kaptol dobivao od svojih posjeda u Veprincu, ali Kaptol se izvukao iz nepritike, prodavši svoje posjede privatnicima, a desetinu isusovcima, uz malu naknadu.

Kaptoli župnih crkva Kastva, Veprinca i Mošćenica koristili su svoje pravo izbora vlastitih kanonika i njihove prezentacije biskupu za potvrdu. No, riječki isusovački Kolegij, tvrdeći kako je svaki kanonik i župnik - jer je Kaptol zadužen za župno dušobrižje, te da gospodar zemlje ima pravo prezentacije župnika - htio je pridobiti za sebe ovo pravo. Spor je trajao vrlo dugo, a okončan je biskupskom presudom 26. listopada 1681. godine posredno u korist gospodara zemlje, budući je presuđeno da u skladu sa svetim crkvenim zakonima za kanonika mora biti izabran podoban i sposoban svećenik, a onoga kojega izabere Kaptol moraju provjeriti isusovci, te uz njihovu potvrdu o sposobnosti on može dobiti biskupski dekret o investituri.

Česti su bili sporovi isusovaca s riječkom općinom oko prodaje na malo vina od desetine. Kolegij je počimao s prodajom na dan 1. travnja svake godine, prema starom običaju kada je desetina pripadala knezu, a bila je isključena konkurencija svakog drugog podruma. Suverenovom poveljom od 31. srpnja 1633. godine, isusovci dobivaju povlasticu po volji odrediti cijenu, te se oslobađaju plaćanja poreza. Ova je privilegija postajala to tegotnija za općinu, što je više rasla važnost daće na proizvod, koja je odavno bila glavni izvor javnih prihoda, a uzrokovala je i smetnje: ako je cijena vinu bila previsoka, prodaja je duže trajala, a proizvođači su bili isključeni. Uzaludne su bile sve žalbe

kao i pokušaj otkupa ekskluzivnoga prava. No, tek 1754.godine općina je uspjela ishoditi suverenovu odluku, kojom je Kolegij obvezan prihvatiti godišnju naknadu od 139,47 forinta s naslova otkupa u naturi.

Kada su u Rijeku došli isusovci, uličica pod zidinama penjala se od obale Riječine, kod istočne utvrde, prema Kaštelu, a voda Lešnjaka služila je javnoj uporabi. Kako su oni kupili terene ispod zidina, gdje su kasnije izgradili Kolegij i Seminar, postepeno su izveli promjene, koje su isprva bile neopažene, ali je prolaz najzad bio zatvoren, a voda Lešnjaka skrenuta drugdje i nije više bila pristupačna javnosti. Općina je morala povesti vrlo skup spor, koji se završio nagodbom 26. lipnja 1688. godine; provela su je dva suverenova opunomoćenika: grof *Vito Strassoldo* i biskup *Bernardino Corniani*. Nagodba je upisana u protokol Vijeća za taj dan, a sadrži ove točke:

1. Poništavaju se mnoge odluke o tome sporu, upisane u knjigama Vijeća, a slavni skup obećaje kako ubuduće neće braniti privatne tužbe.

2. Općina plaća rektoru Kolegija 400 forinta za pokriće zahtjeva, a ovaj se obvezuje kako ni u kojem slučaju neće zatvoriti izvor Lešnjak, nego će ga ostaviti slobodnim i pristupačnim javnosti. Obvezao se, također, nad ovom vodom, kao i nad onom koja otječe iz praonice, izraditi svodove s rešetkama kako bi zajedno s vodom iz Luke mogla otjecati u jarak kod utvrde Sv. Marije.

3. Dovoljno je da rektor izradi propust na potoku Luke na posljednjem dijelu Seminara kroz lûk, kako bi voda slobodno otjecala u gradski jarak. Zid se mora spojiti s onim, koji će Kolegij podići po širini sve do granice svoje Luke prema Riječini, a prema postavljenim oznakama, s tim da zidovi ne budu viši od koraka i pol iznad zemlje.

4. Sve što se nalazi unutar ograđenog prostora, po-

tpuno je i stalno vlasništvo Kolegija, uključujući i zid unutar utvrđenih granica, ali uz ograničenje da nikad ne izgradi mlin i ne zatvori protok vode u jarku. Međutim, Kolegij može izraditi otvore u zidu, poput onih što ih imaju benediktinke, a u koliko bi općina uz njega izgradila javni put, dužan je u tome zidu probiti vrata.

Još je jedan značajni spor Kolegij riješio nagodbom: bio je to onaj s pokrajinskim državama Kranjske oko plaćanja naknade za Kastavsku gospoštiju, koju je Kolegij odbio plaćati, tvrdeći kako Kastav nije pripojen Kranjskoj. U nagodbi iz 1664. godine stoji kako se pokrajinske države odriču duga iz prethodnih godina, te se Kolegij obvezuje plaćati ubuduće kao naknadu za Kastavsku gospoštiju iznos od 500 guldena godišnje u dobroj njemačkoj valuti i priznavati svjetovnu vlast Kapetanata u svojim odnosima s kastavskim posjedom.

ZAKLADE ZA KONVIKT

Prije spomenuta Uršula, udova grofica de Thonhausen, aktom izdanim u Grazu dana 4. travnja 1646. godine određuje otvoriti ovaj Konvikt za boravak i obrazovanje mladeži u lijepom ponašanju, znanosti i slobodnim zanimanjima, a skrb o tome povjerava isusovcima, dajući im kapital od 14.000 njemačkih forinta, koji je uložen u pokrajinskim državama Kranjske, drugi od 6.000 forinta iz pokrajinskih država Štajerske, te treći od 10.000 forinta za nabavu nekretnina koje će donositi prihod. Sav dohodak od ovih 30.000 forinta valjalo je koristiti za uzdržavanje odgovarajućeg broja odgajanika.

Usljedile su druge zaklade za stipendije i to:

1. *Mateo Modercin*, bakarski kanonik, dodjeljuje

1693. kapital od 550 dukata, s time da se kamate dalje kapitaliziraju, dok se ne dostigne iznos od 1.000 dukata, kojim će se u Seminar primiti učenik iz modruške biskupije po mogućnosti sin *Giorgia Pillepicha*. Godine 1704., kada je na taj način kapital dosegao 774 dukata, *Michele Paravich*, rođak zakladnikov, dodao je 275 dukata, pa je 1707. u Konvikt primljen *Giorgio Paravich*, jer Pillepich nije imao sinova.

2. *Lorenzo Zaccaria*, kanonik iz Csanáda, dodijelio je 3.600 forinta u korist dvaju učenika iz njegova rodbinstva.

3. *Sebastiano Glavinich*, biskup senjski i modruški od 1690. do 1699. godine, odredio je 1.200 forinta za stipendije u korist učenika iz njegova rodbinstva, a ako ih ne bude, po jedno pravo izbora naizmjenično pripada senjskome i pićanskome biskupu.

4. *Giovanni Paolo Domicelli* iz Boljuna u Istri ostavio je oporukom iz 1712. godine iznos od 3.600 forinta za dvije stipendije u korist mladih iz obitelji Godenich, ili drugih iz Boljuna ili Paza, s time da izbor obave boljunski župnik i župan.

5. Isusovac *Antonio Ferriciuoli* dodjeljuje 1685. godine u svoje ime, te u ime brata Domenica, iznos od 2.810,40 forinta za dvije stipendije u korist mladih iz svojega rodbinstva, a ako ih ne bude, za mlade s otoka Cresa, te pravo izbora daje, za jednoga, kapelanu Sv. Katarine u Cresu, a za drugoga, Kaptolu osorske crkve.

UKINUĆE ISUSOVAČKOG REDA. ZATVARANJE RIJEČKOGA KOLEGIJA

Nakon dvjesto godina postojanja, ovaj red, proširen i bogat, skrenuo je sa svojih osnivačkih normi, a njegovo je djelovanje, naročito u Južnoj Americi, izazvalo zavist pučanstva koje se bavilo trgovinom. Kako nisu urodila plodom sva nastojanja za promjenom ustroja, vlade Francuske, Španjolske, Portugala i Napulja, prionule su poslu i istjerale isusovce iz svojih država.

Ovaj se korak činio nedovoljnim bez službenoga ukinuća reda u čitavome katoličkom svijetu, pa su vladari toliko agitirali kod Svete Stolice u Rimu da je papa Klement XIV. konačno pristao na to. Dne 21. srpnja 1773. godine u Rimu je izdana bula o ukinuću, koja je završavala ovako:

maturo consilio, ex certa scientia et plenitudine potestatis apostolicae saepedictam societatem extinguimus et suprimimus, tollimus et abrogamus omnia et singula eius officia, ministeria et administrationes, domus, scholas, collegia, hospitia, ...et loca quaecunque quavis in provincia, regno et ditione existentia, modo quolibet ad eam pertinentia.

Ova bula postala je izvršnom za sve države pod vlašću carice i kraljice Marije Terezije na dan 13. rujna iste godine, a poštujući kraljevska i prava političke države, stigla je u Rijeku 22. rujna, te je ubrzo uslijedilo zatvaranje Kolegija i oduzimanje imovine, o čemu je sastavljen komisijski zapisnik, koji donosimo u izvatku:

Rijeka, dne 23. rujna 1773.

u 7 sati ujutro

u Kolegiju isusovačkog reda

nazočni su:

Francesco Sav. Lib. Bar. de Königsbrun, carsko -

kraljevski povjerenik,

Giovanni Felice Cav. de Gerliczy, carsko - kraljevski komandant u Rijeci,

Sigismondo de Zanchi, carsko - kraljevski prisjedni namjesnik,

Michele Antonio de Zanchi

Dr. Anselmo de Peri

Antonio Mordax de Danenfeld, zapisničar

Pietro Franc. Svilocossi, arhiđakon

Simone de Benzoni, dekan

Tomaso Mart. de Peri, kanonik

Nakon što je u prisutnosti svih svećenika navedene Družbe Isusove pročitana bula pape Klementa XIV. u svezi ukinuća i potpune abolicije reda, bula koju je prihvatila Nj. V. Presvjetla Carica i Kraljica i Vladarica Naša Marija Terezija, a čije je objavljivanje zajedno s odobrenjem Premilostivoga Vladara naređeno preko Više Intendature u Trstu, navedeni gospodin povjerenik, objavio je isusovcima kako moraju napustiti Kolegij i Seminar, koji su do tada posjedovali, dajući istovremeno do znanja njihovom bivšem rektoru, prokuratoru, podređenim činovnicima, kao i svim dužnosnicima i bivšem upravitelju ovoga Seminara, kako se moraju odreći svega, te pokazati sve gospodinu carsko - kraljevskom prisjednom namjesniku Giuliju de Benzoni, povjereniku za inventar.

Za obranu prava Kolegija i Seminara određuje odvjetnika gospodina dr. Anselma de Peria, a za staratelja dobara gospodina Michelea Ant. de Zanchia. Najzad je pozvao svećenike, koji su skrbili o crkvi ili kojoj bratovštini, misiji ili zakladi, da predoče račune i gotovinu komisiji za sporove. Nakon toga, svi su nazočni pristupili pečačenju prostorija, podruma i žitnica i tako preuzeli u vlasništvo sve stvari koje su pripadale Kolegiju i Seminaru.

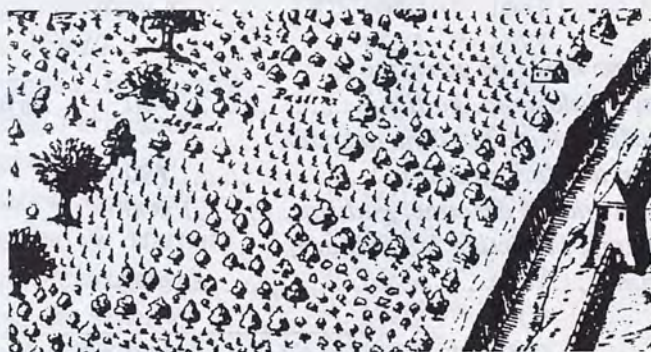
Izvadak iz inventara. Nekretnine

Kastavska gospoštija sa svime

što joj pripada.....	110.000.-	f.
Vinograd, kuća i šuma u Ičićima.....	5.410.-	f.
Vinograd u Mošćenicama.....	40.-	f.
Skladište u Iki.....	400.-	f.
Sjenik u Hreljinu.....	200.-	f.
Vinograd Višnjevica u Bakru.....	500.-	f.
Imanje Lopača.....	12.844,26	f.
Kuća, vinograd i šuma na Drenovi.....	5.668,26	f.
Kuća i vinograd Brajda u Rijeci.....	5.050.-	f.
Kuća i vinograd u Brgudu.....	2.400.-	f.
Podrum u Rijeci.....	754,5	f.
Dio kuće u Sv. Andriji.....	1.000.-	f.
Dio kuće Jelletich.....	1.018.-	f.
Dva skladišta u Sv. Sebastijanu.....	500.-	f.
Trgovina u prizemlju kuće Steinberg.....	500.-	f.
Kuća na Riječini.....	2.000.-	f.

Iznos: 148.785,4 f.

Osim toga, zgrade Kolegija, Seminara i Gimnazije, koje su tada mogle vrijediti najmanje 50.000 forinta.

Kapitali konvikta

<i>Uloženi u pokrajinskim državama Štajerske.....</i>	<i>10.000.-</i>	<i>f.</i>
<i>Uloženi u pokrajinskim državama Kranjske.....</i>	<i>10.000.-</i>	<i>f.</i>
<i>Zaklada Modercin.....</i>	<i>1.148,4</i>	<i>f.</i>
<i>Zaklada Zaccaria .....</i>	<i>3.610,59</i>	<i>f.</i>
<i>Zaklada Glavinich.....</i>	<i>1.212,40</i>	<i>f.</i>
<i>Zaklada Domicelli .....</i>	<i>3.612,23</i>	<i>1/4</i>
<i>Zaklada Ferriciuoli .....</i>	<i>2.811,36</i>	<i>2/3</i>
<i>Zaklada Barchich.....</i>	<i>170.-</i>	<i>f.</i>

Iznos: 32.565,42^{11/12}

Gotovina i pokretna imovina

Podrumi su bili slabo popunjeni, jer još nije bilo vrijeme donošenja plodova i desetine. U novcu samo 69,46 forinta.

Rente

<i>Iz državne blagajne za carine u</i>		
<i>Kastvu i Voloskom, godišnje.....</i>	<i>400</i>	<i>forinta</i>
<i>Od riječke općine novčana naknada</i>		
<i>za otkup u naturi, godišnje.....</i>	<i>139,47</i>	<i>f.</i>
<i>Polovica riječke desetine, godišnje.....</i>	<i>1.000.-</i>	<i>f.</i>
<i>Jurisdikcija i desetina iz Podbrega,</i>		
<i>godišnje.....</i>	<i>600.-</i>	<i>f.</i>

Godišnje: 2.139,47 forinta

Iz gradske blagajne, godišnje..... 350.- forinta

REKTORI KOLEGIJA

<i>Lorenzo Grisogono</i>	od 1627. do 1633.
<i>Leonardo Bagno</i>	“ 1634. “ 1637.
<i>Martino Bauzer</i>	“ 1638. “ 1640.
<i>Francesco Antonelli</i>	“ 1643. “ 1645.
<i>Lodovico Venchiarutti</i>	“ 1646. “ 1648.
<i>Stefano Erera</i>	“ 1649. “ 1651.
<i>Martino Bauzer</i>	“ 1652. “ 1654.
<i>Domenico Barelli</i>	“ 1655. “ 1657.
<i>Francesco Antonelli</i>	“ 1658. “ 1660.
<i>Giorgio Knifitz</i>	“ 1661. “ 1663.
<i>Giovanni Zanon</i>	“ 1664. “ 1666.
<i>Luigi Athems</i>	“ 1667. “ 1669.
<i>Antonio Calorio</i>	“ 1670. “ 1672.
<i>Carlo Vitelli</i>	“ 1674. “ 1676.
<i>Paolo Moretti</i>	“ 1677. “ 1679.
<i>Giorgio Bottamon</i>	“ 1680. “ 1682.
<i>Carlo Vitelli</i>	“ 1683. “ 1685.
<i>Giovanni Lovrenchich</i>	“ 1686. “ 1688.
<i>Antonio Ferriciuoli</i>	“ 1688. “ 1690.
<i>Francesco Cavallo</i>	“ 1691. “ 1693.
<i>Giuseppe Selenich</i>	“ 1694. “ 1696.
<i>Valentino de Martena</i>	“ 1696. “ 1698.
<i>Antonio Ferriciuoli</i>	“ 1699. “ 1701.
<i>Ambrogio Semler</i>	“ 1702. “ 1704.
<i>Agostino Pallot</i>	“ 1705. “ 1707.
<i>Antonio Sorba</i>	“ 1708. “ 1710.

<i>Marco Glubicich</i>	“ 1711. “ 1713.
<i>Giacomo Pettinori</i>	“ 1714. “ 1716.
<i>Luca Slatoper</i>	“ 1720. “ 1722.
<i>Giovanni Barcich</i>	“ 1723. “ 1725.
<i>Luca Slatoper</i>	“ 1726. “ 1728.
<i>Simone Summovilla</i>	godine 1735.
<i>Tomaso Grebenovich</i>	godine 1736. i 1737.
<i>Giuseppe Tedeschi</i>	od 1738. do 1740.
“ “	“ 1747. “ 1749.
<i>Francesco Stefano</i>	“ 1750. “ 1752.
<i>Pietro Pertold</i>	“ 1756. “ 1758.
<i>Giovanni P. Ceschi</i>	umro 1764.
<i>Giuseppe Carina</i>	godine 1773.

ISUSOVCI UPISANI U KNJIGU BRATOVŠTINE RASPEĆA SV. VIDA

Godina	1660. <i>Ladislao Magyarody</i>
“	“ <i>Giovanni Jesich</i>
“	1662. <i>Michele Mazol</i>
“	“ <i>Stefano Levacich</i>
“	1665. <i>Nicolò Gallovich</i>
“	1667. <i>Nicolò Gaus</i>
“	1672. <i>Michele Sorga</i>
“	1674. <i>Giorgio Rudmicky</i>
“	1680. <i>Giorgio Vitelli</i>
“	1684. <i>Michele Pussich</i>

- “ 1689. *Antonio Gregorino*
 “ 1693. *Francesco Cavallo*
 “ 1696. *Antonio Jankovich*
 “ “ *Francesco Rovis*
 “ “ *Francesco Gentili*
 “ “ *Paolo Tudorovich*
 “ “ *Pietro Buzzi*
 “ “ *Francesco Mayer*
 “ 1700. *Francesco Stoger*
 “ 1701. *Ernesto Codelli*
 “ 1707. *Giuseppe Kraljich*
 “ 1714. *Giorgio Stemberg*
 “ 1717. *Daniele Pittori*
 “ 1724. *Nicolò Hormann*
 “ “ *Nicolò Raicich*
 “ “ *Nicolò Genova*
 “ 1740. *Antonio Terzi*
 “ 1766. *Leopoldo Fichtinger*
 “ “ *Engelardo Hilmann*
 “ “ *Tomaso Steinberger*
 “ “ *Antonio Robitsch*
 “ “ *Giorgio Winkler*
 “ 1767. *Francesco Peri*
 “ “ *Gregorio Schöbl*
 “ “ *Vincenzo Vermotti*

Nakon ukinuća reda umirovljeni su:

Baxa Matteo, umro 1781.

Benzoni Bernardo, ilirski propovjednik

Benvenuti Giovanni, umro 1792.

Capuano Luigi, profesor matematike i nautike

Carina Giuseppe

Cognicovich Volfango, umro 1808. u 82. godini

Dordi Giuseppe
Fanello Antonio, misionar, umro 1786.
Golop Michele, ilirski propovjednik
Locatelli Leopoldo, misionar
Loy Francesco, profesor sintakse, umro 1825.
Mordax Giorgio, misionar
Mussich Giorgio
Orlando Francesco, profesor nautike, umro 1784.
Orebich Francesco, umro 1777.
Peri Francesco, profesor filozofije
Peri Fortunato, profesor filozofije
Ressen Valentino, umro 1781.
Vitnich Ignazio, profesor, zatim prefekt Sv. Vida
Verneda Francesco Saverio, umro 1829., u 93. godini

RIJEČKI ISUSOVCI KOJI SU 1773. GODINE DJELOVALI DRUGDJE

Bardarini Giuseppe, profesor teologije u Grazu
Benzoni Francesco, profesor filozofije u Grazu
Cortivo Francesco, misionar u Gorici
Cortivo Giovanni, dekan u Gorici
Fanello Giovanni, profesor sintakse u Gorici
Speranzi Filippo, propovjednik u Cinquechiese
Vitnich Francesco, profesor filozofije u Gorici
Urbani Giovanni, predstojnik Kongregacije
plemenitih u Gorici
Zanchi Giuseppe, profesor teologije u Beču
Benzoni Francesco, generalni prokurator u Rimu

FOND ZA STUDIJE I STIPENDIJE NAKON UKINUĆA ISUSOVAČKOGA REDA

Osnivanje isusovačkog Kolegija i Seminara ili Konvikta u Rijeci, imalo je za cilj obrazovanje mladeži, pa se novčanim sredstvima namijenjenim Kolegiju i Konviktu upravljalo odvojeno. Nakon ukinuća reda, unovčena je sva nepokretna i pokretna imovina, a Njezino Veličanstvo odredilo je da se čisti prihod s kamatama namijeni uzdržavanju Gimnazije i Crkve Sv. Vida u Rijeci i potpomaganju školske mladeži godišnjim stipendijama. Tako se od kapitala Kolegija formirao fond za studije, a od kapitala bivšeg Konvikta formiran je konvikatski fond, od koga su aktivirane stipendije.

Godine 1796., prema vladinome dokumentu, fond za studije iznosio je 127.968,49 forinta, a konvikatski 171.853,7 forinta. Osim toga, fondu za studije pripadali su zgrada Kolegija, gdje se nalaze osnovna i latinska škola,⁵ te gimnazijska zgrada, koja je kasnije postala vojarna mađarske narodne vojske.⁶ Konvikatskom fondu pripadala je zgrada gdje je bio konvikt za učenike, a zatim vojarna.⁷

Ovom ostavštinom upravljala je vlada do 1825. godine, a iz kraljevske blagajne plaćali su se kamatama troškovi za Gimnaziju i crkvu, stipendije i mirovine. No, suverenom odlukom 1811. godine kapital je smanjen i kamate snižene, a vraćanje u prijašnje stanje prepušteno je slučaju, tako da su oba kapitala fonda za studije uložena u mađarsku dvorsku kraljevsku Komoru, jedan od 86.182,19 i drugi od 13.782,50 forinta, donosili ukupno godišnje 988 forinta.

---

⁵ Danas Gradska osnovna škola i Viša mađarska trgovačka škola

⁶ Danas zgrada za vojne transporte

⁷ Danas Viša mađarska državna gimnazija

Dne 13. ožujka 1824. godine riječka općina je ponudila kraljevskoj Vladi da preuzme za stalno upravljanje dva fondovima, uz obvezu da ih raspoređuje i podnosi godišnji izvještaj, te da prihod koristi za održavanje Gimnazije, Crkve Sv. Vida i za dodjelu stipendija. Dne 15. srpnja 1825. godine primljena je suverenova odluka, kojom se ovome gradu daje pravo upravljanja navedenim fondovima, uz obvezu da fondom za studije uzdržava Višu gimnaziju, školske zgrade, Crkvu Sv. Vida i knjižnicu, a da iz konvikatskog fonda dodjeljuje stipendije školskoj mladeži.

U to doba renta fonda za studije sastojala se od:

<i>Kamata na gore navedene dvije obveze</i>	
<i>mađarske dvorske Komore.....</i>	<i>988,2 ^{1/4} forinta</i>
<i>Stalne potpore grada Rijeke za</i>	
<i>fundaciju isusovačkog Kolegija</i>	
<i>i jednog profesora filozofije.....</i>	<i>320.-</i>
<i>Gradskog duga prema isusovcima</i>	
<i>s naslova novčane naknade</i>	
<i>za otkup vina u naturi.....</i>	<i>139,47</i>
<i>Godišnje vrijednosti vina</i>	
<i>od desetine Podbrega.....</i>	<i>303,31 ^{3/8}</i>
<i>Najma vojarne, gdje je bila Gimnazija.....</i>	<i>30.-</i>
<i>Najma prvog kata Kolegija</i>	
<i>osnovnoj školi .....</i>	<i>150.-</i>
<i>Dio desetine za studijski fond.....</i>	<i>353.-</i>
<hr/>	
<i>Ukupno :</i>	<i>2.466,21 forinta</i>

Kako se iz gradske blagajne izdvajalo za plaće, mirovine i druge troškove, te za Crkvu Sv. Vida.....4.211,21

Ostajao je manjak od 1.745.- forinta

Dne 2. siječnja 1835. izvučene su iz urne dvije navedene obveze mađarske dvorske Komore, koje su se u skladu s poveljom navedene 1811. godine, obračunavale u bečkoj valuti. Donosile su svega 2 % prva i $1\frac{3}{4}\%$ druga, a od 1. siječnja nadalje, općina je dobivala $3\frac{1}{2}\%$, odnosno 5%, tj. iznos od 3.229,19 $\frac{1}{2}$ forinta u konvencionalnoj valuti.

Konvikatski fond za stipendije iznosio je 1839. godine 1.524,50 forinta godišnje, koji su potjecali od dva kapitala, jedan od 38.759,8 forinta u bečkoj valuti, a drugi od 30.900 forinta u konvencionalnoj valuti. Osim toga pripadao mu je godišnji iznos od 600 forinta za najam vojarne.

Zahvaljujući spretnom mešetarenju od strane grada, raspoloživi godišnji iznos za stipendije se je povećao, tako da se prema izvješću za 1873. godinu za stare i nove stipendije godišnje dodjeljivalo 2.849,70 forinta.

POGLAVLJE X.

SAMOSTAN RIJEČKIH BENEDIKTINKI

Prvi poticaj ovoj instituciji dao je godine 1605. riječki trgovac *Francesco Brunetti*, koji se obvezao darovati 500 srebrnih talira za osnivanje samostana časnih sestara. Potom je, 1607. godine, općinska uprava zatražila dozvolu od pape za otvaranje samostana, naglasivši kako je Brunetti obećao onaj prilog i već izgradio zdanje za samostan.

Nakon toga, gubi se trag projekta i novčana priloga, međutim, novi i djelotvorni poticaj došao je 1640. godine kada je Riječanin *Francesco Chnessich* oporučeno ostavio u tu svrhu svoje pozamašno bogatstvo, čiji je dio bila i gospoštija u Munama u Istri, na Učki, nedaleko Šapjana.

Općinska uprava preuzela je nasljedstvo i njime upravljala preko dva savjetnika; dala je izraditi projekt zgrade, a samostanu je dala Crkvu Sv. Roka. Dne 7. lipnja 1645. godine stiglo je odobrenje pulškoga biskupa *Marina Badoera*, pa je počela gradnja samostan uz vlastitu upravu, pod ravnateljstvom općinskih delegata.

Godine 1656. izgradnja je bila pred dovršenjem, a 17. lipnja Gradsko vijeće odlučuje pobrinuti se da koludrice, koje će ući u samostan, pripadaju benediktinske redu, da se izabere predstojnica, nadstojnica za ekonomiju, te učiteljica za djevojačku školu.

Dne 5. ožujka 1660. stigla je neophodna papinska bula, a 5. svibnja 1663. godine suverenovo odobrenje. Kako je odlučeno da se za osnutak samostana dovedu tri koludrice iz Trsta i jedna iz rapskoga samostana, općina je delegirala

gospođe *Gaus* i *Wassermann* da se upute u Trst, a gospođe *Androcca* i *Spigliati* da idu u Rab po navedene redovnice.

Na dan 18. srpnja 1663. stige su u Rijeku, u svečanoj pratnji, koludrice iz Trsta - *Giustina Bajardi*, *Eugenija Chersainer* i *Eleonora* grofica *della Torre*, a iz Raba *Camilla Androcca* - koje su formalno uvedene u klauzuru dne 20. srpnja. *Giustina Bajardi* bila je predstojnica. Nakon dva dana ušle su u novicijat riječke djevojke: *Giovanna Wassermann*, *Lodovica Corsi*, *Qnna Jachlich*, *Suzanna Gaus*, *Orsola Calli*, *Catterina* i *Barbara Fiorini*, *Catterina Zottinis*.

Ovih osam djevojaka donijele su u miraz svaka po tristo dukata; odjenule su samostansko ruho u veljači 1664. godine, a svečano se zavjetovale 3. svibnja 1665. pred pulskim biskupom *Bernardinom Cornianiem*. Tako je godine 1665. već bilo 12 zavjetovanih redovnica.

Iznad ulaznih vratiju samostana stoji sljedeći epigraf:

COENOBIIUM DEO MILITANTIUM VIRGINUM
SUB DIVI PATRIARCHAE BENEDICTI INSTITUTO
ILL. MI D. FRANCISCI KNESICH
PIA LIBERALITATE FUNDATUM
ANNO DOMINI MDCLXII.

Usporedbom izloženih izvornih podataka, zaključujemo kako godina na epigrafu ne označuje vrijeme osnivanja samostana, već vjerojatno onu, u kojoj je, nakon dovršenja zgrade, postavljen natpis.⁸

Još je jedan epigraf na vratima crkve:

D. O. M. A.
CLAUSURAM HANC DEO

---

⁸ Na drugom epigrafu na arhitravu vratiju stoji: "D. FRANCISCUS CHNESICH FUNDATOR A. 1654."

CAESARIQUE LEOPOLDO INVICTISS.^o
VESTALES DICARUM BENEDICTAE
FLUMEN GUBERNANTE
ILL. MO FERDINANDO L. B. DELLA ROVERE

PUBLICIS CONSLULENTIBUS AUSPICIIS
A VIRGINIS CONCEPTIONE MDCLXIII.
S.P.P.D.D. MARCO A. GAUS ET JO. VINCENTIO
OSBATICH JUDICIBUS
SIC CLARISSIMAE AETERNITATI DONAT
SOLARIS CURSUS MDCLXXVI.
AEDES SACRAS PROTEGENTE
ILL. MO D. JO. PETRO DELL' ARGENTO
L. BAR. A SILBERBERGH CAPITANEO QUOQUE
TERSACTI.

Na ovome epigrafu razlikuju se dva dijela: jedan glavni, koji označuje godinu dovršenja samostana, drugi sporedni, kojim se htjelo odati počast novome kapetanu, u godini kada je epigraf postavljen.

U razdoblju dužem od 100 godina u ovaj su samostan ulazile djevojke uglavnom iz uglednih obitelji, donosile su u miraz najmanje 300 dukata, a često i više.

Zaredile su se 1667. godine *Camilla Ratselli* i *Zenobia Comelli* iz Gorice i *Eleonora Giuliani* iz Trsta;

1669. godine *Sidonia Markovich* iz Graza, *Lucrezia Golubich* iz Cormonsa, *Elena Drukocy* i *Barbara Drukocy* iz Hrvatske;

1670. godine *Teresa Smuzenhaus*, *Maria Markovich* i *Caterina Rab*;

1672. godine *Susanna Kopinogher* iz Ljubljane i *Cordula Sorgfeld* iz Adelsberga (ova s mirazom od 6.000 forinta);

1673. godine *Maddalena Homolich* iz Senja;
1674. godine *Veronica Hribar* iz Adelsberga, *Rosa Smuzenhaus* i *Caterina* barunica *Oberburg* (ova s mirazom od 1.600 forinta);

1676. godine *Margherita od Edlingovih*;

1679. godine *Caterina de Zanchi*;

1681. godine *Marija Calvucci*, *Giovanna Mondaldi* i *Lucija Pertis*;

1682. godine *Marija Troyer* (s mirazom od 1.000 forinta);

1692. godine *Costanza* barunica *Portner* (s mirazom od 1.000 forinta);

1694. godine *Marijanna Stadler* iz Graza;

1700. godine *Felicita Dienesperg* iz Novog Mesta (s mirazom od 1.000 forinta);

Lodovica Vucelli (s mirazom od 1.200 forinta);

1713. godine *Maria Torta de Grienthal* (s mirazom od 1.000 forinta);

1714. godine *Maria di Giov. B. Franul* (s mirazom od 1.000 forinta) i *Veronica Tompa* (s mirazom od 1.200 forinta);

1720. godine *Costanza Torta de Grienthal* i *Maria Raffaelis*, a 1721. godine *Caterina* barunica *Oberburg* (svaka s mirazom od 1.200 forinta);

1721. godine *Taddea di Ferdinando Antonio Zanchi*, koja je od djetinjstva odgajana u samostanima Kopra i Gorice, a dozvoljeno joj je živjeti u svjetovnoj odjeći, jer zbog slabe tjelesne konstitucije ne bi mogla poštovati pravila samostanskoga života;

1722. godine *Margherita di Ferdinando Antonio Zanchi* (s mirazom od 1.100 forinta) i *Rosalia Gianmarchi* (s mirazom od 1.200 forinta);

1723. godine *Cecilia di Francesco Giuseppe Troyer*,

Elena di Giovanni B. Lumaga i *Elisabetta di Giovanni Nahodig* (s mirazom od 1.000 i 1.500 forinta);

1725. godine *Elisabetta di Ferdinando Zanchi* i *Isabella di Francesci Giuseppe Troyer* (s mirazom od 1.100 forinta);

1727. godine *Eleonora Fabris* iz Gorice (s mirazom od 1.200 forinta);

1729. godine *Elisabetta Lazzarini* i *Giuseppina Monaldi* (s mirazom od 1.100 forinta);

1733. godine *Mattea de Terzi*;

1740. godine *Cassandra Calli* i *Felicita Spigliati* (s mirazom od 1.100 forinta);

1741. godine *Caterina Schossin* iz Kranja, koja je zahvaljujući svojoj glazbenoj vještini primljena s mirazom od samo 400 forinta;

1742. godine *Caterina Raicich*;

1743. godine *Francesca* i *Giuseppa Mordax* (obje s mirazom od po 1.100 forinta);

1745. godine *Maria Sostarich* iz Železnika i *Anna Susanni* iz Senja (svaka s mirazom od po 2.000 forinta);

1746. godine *Francesca de Zanchi* (s mirazom od 1.000 forinta) i *Girolama Stauber* iz Senja (s mirazom od 2.000 forinta).

Idućih petnaest godina nije odjenula redovničko ruho ni jedna djevojka.

Godine 1764. primljena je u samostan *Maria Kopaitich*, a *Agnese Kopriva* 1765. bez obveze neprekidnoga i strogog poštivanja pravila;

1767. zaredila se *Elisabetta Julk* iz Tolmina (s mirazom od 1.700 forinta), a 1768. *Teresa Musparin* (s mirazom od 1.400 forinta).

Ne mogu se utvrditi naknadna zaredivanja; izvjesno je, međutim, kako više nije postojalo toliko zanimanje patrićijskih obitelji sa značajnim mirazom.

KRONOLOŠKI NIZ PREDSTOJNICA

Uvijek je vrijedilo pravilo da zavjetovane koludrice izaberu predstojnicu tajnim glasovanjem, uz predsjedavanje biskupskih delegata, te da dužnost traje tri godine, osim u slučaju reizbora.

Kao što je već navedeno, prva je predstojnica bila *Giustina Bajardi* iz Trsta. Kad se ona vratila u Trst, 1669. godine bila je izabrana *Eugenia Chersainer*, a zatim *Camilla Androcca*. Sljedile su: godine 1678. *Lodovica Corsi*, 1682. *Giovanna Wassermann*, 1692. *Maddalena Homolich*, 1714. *Scolastica Stadler*, 1731. *Lodovica Dienesperg*, 1735. *Maria Franul*, 1744. *Cunigunda Vucelli*, 1757. *Gertrude Torta*, 1767. *Angelica Raffaelis*, 1775. *Anna Zanchi*, 1777. *Mati-Ida Lazzarini*, 1781. *Giuseppina Monaldi*, 1784. *Rosa Spigliati*, 1791. *Ildelfonsa Mordax*, 1794. *Nepomucena Stauber*, 1800. *Celestina Hausler*.

KAPELANI

Plaćeni svećenik, koji je besplatno stanovao u omanjoj kući u vlasništvu samostana, bio je zadužen za dušobrije unutar samostana, te za služenje sv. mise u susjednoj Crkvi Sv. Roka.

Nismo mogli pronaći imena svih kapelana, no, poznati su sljedeći: *Domenico Benzoni* - 1720., *Antonio Bontich*, koji ga je naslijedio 1721. - 1741., *Nicolo Bono* - 1765., *Giuseppe Grossich* - 1771., *Carlo Ruppiani*, Grossichev nasljednik, *Francesco Lusser* - 1808., *Giovanni Stefanutti* - 1819., *Bartolomeo Bozanich*, koji je 1826. otišao u Trst za nastavnika religije, a kasnije je postao krčkim biskupom, te, najzad,

Giovanni Bachich, koji je bio župnik u Vrbovskom i Bozaničev nasljednik.

EKONOMSKO STANJE SAMOSTANA

Godine 1777. glavnica samostana cijenila se na 32.100 forinta, a kamate su donosile 8.795,52 forinta. U to je vrijeme ugarska vlada odlučila ovim redovnicama povjeriti djevojačku školu, podijeljenu u dva razreda, na isti način kao kod Jakovljevih redovnica u Beču, te osloboditi samostan teških briga oko upravljanja svojim posjedima.

Ovi su naposljetku, uključivši gospoštiju u Munama, prodani za 33.000 forinta. Novac je podijeljen tako da je narodna škola u Bakru dobila 20.000 forinta, škole u Kraljevici 10.000 forinta, a 3.000 forinta bilo je namijenjeno proširenju djevojačke škole uz ovaj samostan.

Za naknadu, samostan je dobio i dvije obligacije mađarske dvorske Komore, jednu od 32.100 forinta, s naslova novčane naknade za otkup nekretnina, koja je donosila 4% kamata i, drugu, od 22.000 forinta za preuzimanje javne djevojačke škole, koja je otvorena 18. kolovoza 1778. godine. S toga naslova Presvjetla Carica i Kraljica Marija Terezija dodjeljivala je godišnje 400 forinta iz fonda Komore,⁹ a Car Josip II. daljnjih 50 forinta godišnje.

---

⁹ Na natpisu nad ulaznim vratima škole stoji " MARIA THERESIA AUGUSTA PIA CLEMENS MUNIFICA INSTITUENDIS PUELLIS POSUIT MDCCLXXVII ".

Tako je godišnje samostan primao:

<i>Na kapital od 32.100 forinta.....</i>	<i>1.284 forinta</i>
<i>Na kapital od 22.000 forinta.....</i>	<i>880</i>
<i>Na druge kapitale u iznosu</i>	
<i>od 8.795,52 forinta .....</i>	<i>495,12</i>
<i>Doznakom carice Marije Terezije.....</i>	<i>400.-</i>
<i>Doznakom cara Josipa II.....</i>	<i>50.-</i>

Ukupno: 3.109,12 forinta

Presvjetla carica i kraljica je, osim toga, doznačila 1777. godine 4.000 forinta za obnovu crkve i samostana. Zbog francuskih osvajanja došlo je do devalvacije bankovnih papira i erozije novca, te povećanja cijena živežnih namirnica, tako da se samostan našao u oskudici, te se morao obratiti suverenoj darežljivosti. Dobivao je godišnju potporu od 1.700 forinta, sve do 1809. godine, tj. do dolaska francuske vlasti. Kako je devalvacija novčanih papira dosegla 500%, samostan je dobivao samo 432 ^{1/5} forinta kao kamatu na kapital od 54.100 forinta, te oko 100 forinta na kapital od 8.795,52 forinta, pa je francuska vlada 1810. godine odobrila pomoć od 1.000 forinta u bankovnim iznosima i 2.000 franaka godišnje.

Nakon poznate austrijske povelje iz godine 1811., godišnja kamata na kapital, koji je morala isplaćivati mađarska vlada, svela se na 2%, plativo u bečkoj valuti, pa je, stoga, samostan dobivao samo 612,48 forinta, umjesto 2.164. Zbog toga je austrijska vlada, zamijenivši 1813. godine francusku upravu, dodijelila 1814. godine pomoć od 1.000 forinta, te odredila da se iz državne blagajne plaća godišnje za svaku koludricu po 180 forinta. Tako je samostan, koji od 1777. godine nije imao više od 20 koludrica, dobivao 3.600 forinta V.V., tj. 1.440 sitnih forinta godišnje. Osim toga, godine 1815. dobio je godišnju doznaku

od 370 forinta za potrebe crkve i održavanje zgrada, a 1816., zahvaljujući suverenovoj darežljivosti, pomoć od 876,15 sitnih forinta.

Godine 1822. proširena je zgrada djevojačke škole na račun gradske prištete (4.136 forinta), što govori o sve većoj aktivnosti časnih sestara na području javnog obrazovanja. Te godine samostan je bio sveden na rentu od samo 928,41 forinta godišnje. Godine 1823. Njegovo Carsko Veličanstvo dodjeljuje mu 500, a Carica 700 forinta, ali se i kasnije valjalo obraćati milosrđu pojedinaca, kako bi se moglo uzdržavati samostan i školu.

Na pritužbu Gradskoga vijeća, mađarska vlada je godine 1825. odgovorila kako je općina dužna uzdržavati djevojačku osnovnu školu, no, zato jer je tada općinski prihod bio tek nešto veći od 35.000 forinta, ova nije mogla odobriti samostanu više od 400 forinta godišnje.

Napokon je, 1829. godine, sreća postala sklonija samostanu: dne 2. ožujka aktivirane su dvije obligacije mađarske dvorske Komore i otada samostan redovito dobiva kamate od 4% u iznosu od 2.160 forinta u čvrstoj ili konvencionalnoj valuti.

S općinske strane, samostan je od 1823. godine povlašten tako da je oslobođen plaćanja daće na vino korišteno za vlastite potrebe.

POGLAVLJE XI.

PAVLINSKI GOSTINJAC U RIJECI

Na Rovu, na kući obitelji *Malle*, između prvog i drugog kata, vidi se amblem u reljefu koji prikazuje stablo, na čijem je vrhu gavran s komadom kruha u kljunu, a pri dnu dva lava sa šapom podignutom na deblo.

Govori se kako je to amblem pustinjaka Sv. Pavla, jer legenda o ovome prvom pustinjaku spominje gavrana, koji mu je svakoga dana donosio kruh, a dva su mu lava iskopala grob u pustinji. No, sličan amblem nalazimo i na pečatu obitelji *Celebrini*, a ova je kuća, u doba kada je grad bio obzidan, imala ulaz s Ulice Sv. Tri Kralja i 1637. godine je pripadala *Luchi Celebriniu*.

U sljedećem stoljeću, do 1788. godine, pripadala je pavlinskom samostanu iz Crikvenice u Vinodolu, a nazivala se *hospicij*, jer je povremeno ovdje boravio poneki svećenik, bilo zbog bolesti, bilo u interesu samostana, koji je prodavao svoje vino i kupovao potrepštine za domaćinstvo.

Ne zna se kada je samostan postao vlasnik ove kuće, no, izvjesno je, kako se gostinjac spominje u jednom javnom dokumentu iz 1752., a u njemu su umrli 1761. svećenik *Francesco Hreljanovich* i 1767. godine *Adalbert Caballini*.

Samostan u Crikvenici osnovao je godine 1414. *Nikola Frankopan*, a imao je prihod od 2.480 forinta godišnje. Od 1. siječnja 1763. samostan je, kao naknadu za prodaju državi svoga posjeda Belgrad, dobivao iz državne blagajne 250 forinta godišnje.

U V. tomu djela *Austria Sacra*, oca Mariana, stoji

kako je Crikvenica imala vrlo staru crkvu posvećenu Marijini Uznesenju u kojoj su obavljali službu Božju svjetovni svećenici, te da ju je godine 1414. grof Frankopan dodijelio ovim redovnicima, izgradivši uz nju samostan.

Prema jednom glagoljskom dokumentu iz 1447. godine, tiskanom u zbirci *Monumenta historica Slavorum meridionalium*, ovaj samostan primao je i trećorece (tertiarii), a prema onome iz 1458. proizlazi kako je pripadao Istarskoj i Vinodolskoj oblasti.

Crikvenički svećenik *Giovanni Kolarich* bio je opat Sv. Jakova kod Voloska od 1737. do 1745. godine.

Ovoj su oblasti pripadali:

I. U Istri:

1. Samostan Sv. Marije na Čepićkome jezeru kod Kršana, koji je godine 1287. osnovao *Filippo Gutteneger*, gospodar Kožljaka, dodijelivši mu već postojeću Crkvu Sv. Marije, te izgradivši samostan. Donaciju samostana potvrdili su njegovi sinovi *Nicolò* i *Ermanno* 1395. godine, dokumentom koji se može naći u *Istarskom diplomatskom kodeksu*.

2. Samostan Sv. Petra u Šumi, koji je pripadao benediktincima, a zatim napušten, te ga je 1459. godine car Fridrih III. dodijelio, zajedno sa crkvom i ostalim dobrima, pavlincima na jezeru. Od 1469. godine bio je pavlinski samostan pod porečkim, dok je onaj na jezeru bio pod pićanskim biskupom.

II. U Hrvatskoj, prema ocu Marianu

1. Samostan Sv. Nikole biskupa, pod planinom Kapela, zvanom Gvozd, kod Modruša, osnovan oko polovice XIV. stoljeća. Njegov predstojnik nosio je naziv *vikara*, a upravljao je s više samostana. Nakon što su ga zapalili Turci u XVI. stoljeću, ostao je napušten dugo vremena. Obnovljen je 1708. godine, a raspolagao je skromnim sredstvima za uzdržavanje.

2. Navedeni Samostan Sv. Marije u Crikvenici.

3. Sličan Sv. Mariji u Novome.

4. Samostan Sv. Ivana Krstitelja u Lici.

5. Dva samostana pokraj Senja, koje su osnovali senjski patriciji, jedan Sv. Spasitelja, na lijevoj strani, a drugi, Sv. Jelene, na desnoj strani grada, oba uz morsku obalu.

Čini se kako nakon donacije godine 1287. primopredaja posjeda nije obavljena, budući da iz dokumenta od 2. studenog 1395. godine, koji se odnosi na utvrđivanje međa između Kožljaka i Mošćenica (cf. II. tom Kukuljevićeva *Arhiva*), proizlazi da je *otac Ivan*, vikar modruškoga samostana, došao s drugim svećenicima preuzeti Crkvu Sv. Marije na jezeru.

Nakon ukinuća crikveničkoga samostana, 1788. godine, umirovljeni su iz crkvenog fonda sljedeći svećenici:

Giuseppe Lenaz, koji je otišao stanovati Bribir;

Carlo Stipanovich, koji je stanovao u Rijeci;

Luigi Albanese, koji je umro u Rijeci 1818.;

Tomaso Thian, koji je postao kapelan u Dragi, te

Teodoro Kovacich, kasnije kapelan u Delnicama.

Samostanska zgrada postala je zatim sjedište uprave za komorna dobra u Vinodolu, a i danas se na ulaznim vratima nalazi amblem, sličan onome na riječkome gostinju.

POGLAVLJE XII.

CRKVE I KAPELE U RIJECI I NJEZINOM OKRUGU

1 *Crkva Uznesenja Marijina ili Župnog Kaptola* - Nije nam poznato vrijeme kada je izgrađena ova crkva i namijenjena da postane župna. Podaci o tome ne sežu dalje od XIV. stoljeća, ali iz njih proizlazi kako je već tada bila župna crkva i sjedište drevnoga Kaptola, kome je predsjedao arhidakon.

Profesor Sladović u svojoj *povijesti Senjske i Modruške biskupije* piše kako je ova crkva postojala prije 1100. godine, a u Nagyevoj *Statistici*, kao i u Kandlerovoj *Kronici* čitamo da je obnovljena 1200. godine, no ovi autori ne navode izvor svojih podataka. *Zvonik je odvojen, što može biti znak daleke prošlosti, jer su se prvi zvonici gradili odvojeno, a tek od XI. stoljeća bili su spojeni s crkvom.*

Na arhitravu ulaznih vrata zvonika uklesan je broj 1377, ali se ne zna što označava. U Bandellievim povijesnim podacima o Trstu, na 155. stranici stoji kako se uz našu obalu ne osnivaju župe prije XIII. stoljeća. I doista, u jednoj povelji iz 1163. godine spominju se krbavska, modruška i vinodolska župa, ali na kao crkvena središta, već kao politički okruzi, komiteti.

U jednom kaptolskom aktu iz 1716. godine čitamo da se grb onoga koji je dao izgraditi ili obnoviti ovu crkvu, nalazi na unutarnjem zidu, nasuprot propovijedaonice; možda je to bio onaj maleni štit, koji se donedavno mogao

vidjeti pod zidnim vijencem nasuprot propovijedaonice, ali više ne postoji, jer je bio odstranjen za neke novije obnove. Tada su odstranjena i dva velika grba nad kapitelima mramornih stubova na ulazu u svetište. Ovi grbovi pripadali su *obitelji Orlando*, na čiji su se trošak podigli novi glavni oltar i svetište prilikom temeljite obnove crkve od 1716. do 1726. godine.

O obnovama crkve imamo sljedeće zapise:

u protokolima iz XV. stoljeća nalaze se dva ugovora iz 1438. i jedan iz 1445. godine za proširenje crkve i obnovu svetišta. Na rozeti, koja se vidi na crkvenom pročelju, uklesan je broj 1516, koji se može odnositi na godinu obnove, budući da je požar godine 1509. oštetio i crkvu.

Čini se kako je u XVII. stoljeću došlo do unutarnje preobrazbe, budući da je u predhodnome stoljeću postojala kapela Sv. Ivana s tri oltara, koja se više ne spominje u projektu iz 1701. godine za novi razmještaj oltara, koji je izrađen u svrhu skore obnove crkve.

S obnovom se započelo 1716., a trajala je 10 godina. Dne 19. siječnja 1726. godine Kaptol je po prvi puta nakon obnove u njoj služio sv. misu, nakon što je obnovljena crkva bila blagoslovljena; no njezino formalno posvećenje uslijedilo je tek prve nedjelje nakon Uskrsa 1742. godine. Crkva je bila produžena na ulaznoj strani, a svetište uljepšano.

Iznad kanoničkih sjedala, na strani epistole, vidi se crni kamen s latinskim epigrafiom u spomen *Simeona, Giacoma i Francesca*, Orlandova oca i sinova, koji su darovali 60.000 forinta za svetište. Prilikom ove obnove uklonjene su godine 1722. dvije kapele, koje su se oslanjale na zvonik - jedna Sv. Antuna i druga Sv. Kuzme i Damjana.

Crkva je još jednom obnovljena uz trošak od 4.318 forinta 1755. godine, jer je bila oštećena prilikom zemljotresa u studenome i prosincu 1705.

Godine 1826. obnovljen je zvonik i prepravljeno crkveno pročelje uz trošak od 3.979,3 forinta, iz ostavštine od 1.500 forinta honorarnog kanonika *Nicolòda Agostina Lenza*, kao i doprinosom građana.

Među svetim crkvenim posudama, najvrijedniji je ostensorij u gotičkom obliku, na čijem je dnu goticom uklesan sljedeći epigraf: *Fecit fieri hoc opus Magnifica Domina Barbara relicta vidua condam Illustris Ubolz Despot ad honorem Dei. 1489.*¹⁰

Na panorami grada iz XVII. stoljeća vidi se zid, koji okružuje zvonik i crkvu. Okolni prostor koristio se kao groblje (ukinuto godine 1773.) za pokojnike koji nisu imali posebne grobnice u ovoj ili drugim crkvama. Stoga se i danas zatvoreni prolaz na istočnoj i sjevernoj strani hrama naziva groblje. Posebne grobnice u ovoj crkvi, od kojih su se do danas sačuvale nadgrobne ploče, su sljedeće:

U svetištu: kaptolska grobnica u kojoj su pokopani i članovi obitelji Orlando, zbog već spomenutih velikih zasluga ove obitelji. Bilo je osamnaest otvora, od kojih je šest bilo namijenjeno Orlandovima, u koje se ulazilo iz manje sakristije smještene kod epistole svetišta. Tek 1807. godine, kada su ukinute sve grobnice bez vanjskoga izlaza, ovdje je otvoren prilaz sa strane groblja.

U svetištu je bio i grob Riječanina *Giovannia Antonia de Benzonia*, senjsko-modruškoga biskupa, koji je umro u Rijeci 3. prosinca 1745. godine.

U crkvenoj lađi bile su grobnice:

svećenika, u sredini:

Bratovštine Euharistije, kod oltara Svetotajstva;

---

¹⁰ Jedna Barbara bila je kći Sigismunda grofa Frankopana, godine 1485. udova Vuka, despota iz Srbije, 1494. u drugome braku s Franciscom Berislovićem, umrla oko 1508.

Bratovštine Bijelih, posvećene Bl. Dj. Karmelskoj;
obitelji: *Stemberg, Velens, Saurich, Troyer, Patuna, Monaldi, Lumaga, Bakarcich, Ciganich, Gerlicy, Gaus, Mariani*;

grofa *Antonia Petazia*, riječkog kapetana, koji je umro 1733. godine;

Antonia de Verneda, rodonačelnika riječke obitelji Verneda, koji je umro 1774. godine;

Giovannia Felicea de Gerlicya, carskoga namjesnika u Rijeci, koji je umro 1797. godine;

pokopani su ovdje i *Francesco Gefrorer, Antonio Svoitinch, Bartolomeo Grohovaz, Margherita Sikich, Alessandro Pintur, Giacomo David, Giovanni Mordax, Antonio Grohovaz, Giovanni Giustini, Giorgio Marchesetti, Valentino de Franceschi, Francesco Calucci, Marino Taborich, Pietro Kraljich, Antonio Stuva, Teodoro Bono, Marco Antonio Bartoli, Antonio Steinberg, Giovanni Pillepich, Giorgio Antich, Lorenzo Zuzulich, Giovanni Buratelli, Lorenzo Dinarich, Simone Tudorovich, Maria Kertiza, Andrea Borich, Anselmo Peri, Giuseppe Bradicich, Lorenzo Peraz, Vincenzo Marotti, Caterina Cavalieri i Nicollo Lettis*.

Osim toga, ima i šesnaest nadgrobnih ploča bez natpisa, gdje su se pokapali oni pokojnici za koje se Kaptolu plaćala uobičajena pristojba.

U knjigama gradskog pisara stoji: za 1534. godinu da je obitelj Donati imala grobnicu kod oltara Sv. Katarine, a za godinu 1536. kako je grobnica svećenika bila u kapeli Sv. Jurja.

Sve navedene grobnice, osim malobrojnih izuzetaka, potječu iz XVIII. stoljeća pa se može zaključiti kako su prilikom velike obnove crkve od 1716. do 1726. godine uklonjene nadgrobnice izumrlih obitelji. Zacijelo je morala

postojati i grobnica one *Elisabette Devinske*, koja je umrla u Rijeci 1405. godine, oporučno ostavivši ovome Kaptolu značajne posjede. I danas se slavi misa u njezinu spomen, te joj se odaju počasti u donjem dijelu crkve iza posljednje klupe ulijevo, jer je vjerojatno tamo bila njezina grobnica.

Drevnost i rang ove crkve, kao i politički značaj grada, navode nas na pomisao kako je još prije osnivanja župe, ovo bila krstiteljska crkva s odgovarajućim svetim izvorom, gdje su se obavljala krštenja uronjavanjem, te su ovdje dolazili svi vjernici iz kraja koji je pripadao ovome arhiđakonu. No, od toga svetog izvora, koji je bio u zdanju odvojenom od hrama, nema nikakva traga, a sadašnja krstionica za abluciju, nije prva ove vrste, jer je označena godinom 1664. Na poticaj cara Leopolda I., papa Aleksandar VII. dao je prenijeti u ovu crkvu kosti Sv. Marka iz katakombe Sv. Kalista u Rimu. Ova sveta relikvija čuvala se ovdje od 1662. godine u škrinji iza povišenog dijela glavnoga oltara, a nakon 1732. na istome mjestu u bogatijoj škrinji. Dne 16. rujna 1849. škrinja je svečano premještena na pobočni oltar, gdje se i danas odaje počast ovoj relikviji.

Ovom prilikom škrinja je bila otvorena i u njoj pronađena listina sa sljedećim tekstom: *Ossa Corporis S.ti Marciani Martyris ex coemeterio S. Callisti cum palma et sanguine*, te još jedna s ovim zapisom: *Hoc sanctum corpus Divi Marciani Martyris, dono datum ab Alexandro VII Civitati Fluminensi ad praeces Leopoldi I in Imperatorem electi die 8.va Maji 1732 fuit repositum in hac arca noviter erecta sub R.mo D. Nicolao Tudorovich Archidiacono et Vicario foraneo, et R.mo D. Petro M. Monaldi Archipresbytero, nec non sub regimine Spect. Dominorum Antonii Spingaroli et Antonii Bono Iudicum et D.ni Petri Felicis Tremanini Gubernatoris hujus Insignis Ecclesiae Collegiatae; sanguis vero S.ti Martyris, uti et palma ejus martyrii sunt reposita in separata cistula.*

Nije poznato da je u kojem razdoblju crkva raspola-
gala značajnijim vlastitim fondom za uzdržavanje, no, izvje-
sno je kako od drevnih vremena općina brine o njenim
potrebama. Godine 1801. njezin je kapital iznos 6.315,18
forinta, a troškovi za uzdržavanje iznosili su 1.122,27 fo-
rinta. Obračun za 1840. godinu utvrđuje njezin kapital na
8.249 forinta. Prema izvješću općinske uprave za 1873. go-
dinu, dotacija za ovu crkvu iznosi 2.800 forinta godišnje,
koji se isplaćuju iz gradske blagajne.

Zacijelo je starija od godine 1593., stalna praksa da
Gradsko vijeće imenuje dva svjetovna administratora, koji
upravljaju crkvenim prihodima i rashodima, te o tome svake
godine izvješćuju općinu. Drukčije se, međutim, upravljalo
prihodima kanonika, koji su u tu svrhu između sebe izabirali
administratora.

KRONOLOŠKI NIZ PODATAKA O OVOJ CRKVI

Godina 1444. Općinska odluka kojom se traži uvođe-
nje latinskoga bogoslužja u Stolnu crkvu.

Godina 1446. Općina poklanja crkvi sveto hranište
težine 14 maraka, 6 unči.

Godina 1457. Moisé dei Buffarelli, pulski biskup
donosi presudu u sporu dviju obitelji oko sjedala u crkvi.

Godina 1588. Franceschina udova *Antonia Zanchia*
daje kao pomoć svoju kuću za novi oltar Sv. Margarete,
koji je na dan 13. lipnja te godine posvetio biskup *Claudio*
Sozomeno.

Godina 1593. Nastao je spor oko jezika bogoslužja
za koji je biskup htio da bude latinski.

Godina 1594. Najstarija knjiga krštenih počinje sa

stranom 39, u prosincu.

Godina 1595. Dne 18. siječnja ovdje je krštena hrvatska djevojčica, ropkinja nekog *Giovannia dei Gallia*, koji ju je kupio od uskoka.

Godina 1597. Biskup Claudio Sozomeno krizmao je 106 osoba.

Godina 1597. Općinsko vijeće donosi odluku da za korizmu pozove ilirski propovijednik.

Godina 1603. Dne 7. listopada biskup je krizmao 322 osobe.

Godina 1605. Općinsko vijeće donosi odluku da za korizmu pozove talijanskog propovjednika.

Godina 1611. Pulski biskup ponavlja naredbu o slavljenju bogoslužja na latinskome, prema rimskom ritualu.

Godina 1634. Posuda s blagoslovljenom vodom nalazi se u sredini crkve.

Godina 1663. Pulski biskup ponavlja naredbu da se služi latinsko bogoslužje, dozvoljavajući, međutim, pjevanje epistole i evanđelja na ilirskome jeziku.

Godina 1676. Kastavski kanonik *Bailich* zavještao je 50 forinta za novu škrinju za relikvije Sv. Marka.

Godina 1689. Općinsko vijeće odlučuje da talijanski propovijednik za korizmu ubuduće mora propovijedati u Zbornoj crkvi, a ne drugdje.

Godina 1704. Dne 22. srpnja u zvonik je udario grom, za vrijeme dok su dva klerika zvonjavom istjerivala prijeteće oblake.

Godina 1726. Dovršena je velika obnova crkve nakon desetogodišnjih radova.

Godina 1728. Kako zbog spriječenosti biskup ove biskupije nije mogao doći u Rijeku, iz Rima je delegiran tršćanski biskup za posvećenje obnovljene crkve; no predračun troškova činio se prevelikim, pa je dolazak otkazan.

Godina 1741. Na molbu Gradskog vijeća, vlada je dozvolila za posvećenje crkve i krizmanje pozvati biskupa.

Godina 1742. Prve nedjelje po Uskrsu pulski biskup *Andrea Balbi* posvetio je crkvu. Uskoro nakon toga dozvolio je senjskome i modruškome biskupu *Giovanniu Antoniu Benzoniu* posvetiti novi oltar Sv. Raspeća u ovoj crkvi.

Godina 1745. Dne 3. prosinca umro je u Rijeci senjski i modruški biskup *Giovanni Ant. Benzoni*, te je pokopan u ovoj crkvi.

Godina 1751. Zbog čestih zemljotresa općina je pokrenula godišnju procesiju Sv. Filippa Neria.

Godina 1754. Biskup *Andrea Balbi* posvetio je dne 15. travnja novi oltar Sv. Filippa Neria.

Godina 1758. Predloženo je na zvonik postaviti uru.

Godina 1760. U crkvi su određene klupe za žene i kćeri patricija.

Godina 1765. Oporukom pićanskoga biskupa *Pietra Gausa* crkva dobiva 2.000 forinta kao fondaciju za služenje četiri stalne mise tjedno na oltaru Sv. Antuna Padovanskog.

Godina 1772. Za nove orgulje osigurano je 3.789 lira (od kojih je 5^{1/4} vrijedila jedan njemački gulden).

Godina 1776. Jubilej.

Godina 1782. Prestalo se pokapati pokojnike oko crkve, a zatvorene su i grobnice bratovština.

Godina 1789. *Giovanni B. Jesich*, pomoćnik senjskog i modruškog biskupa, dne 26. lipnja dolazi u svoju prvu kanoničku posjetu.

Godina 1795. Prodane su dvije trgovine, na trgu ispod kuće Stemberg, koje su pripadale ovoj crkvi. Jedna, za 1.600 forinta *Gregoriju Rumboltu*, druga za 1.006 dukata (po tečaju od 1,8 forinta za dukat) *Antoniu Camerri*.

Godina 1801. Protupravno je pokopano u grobnice još nekoliko pokojnika.

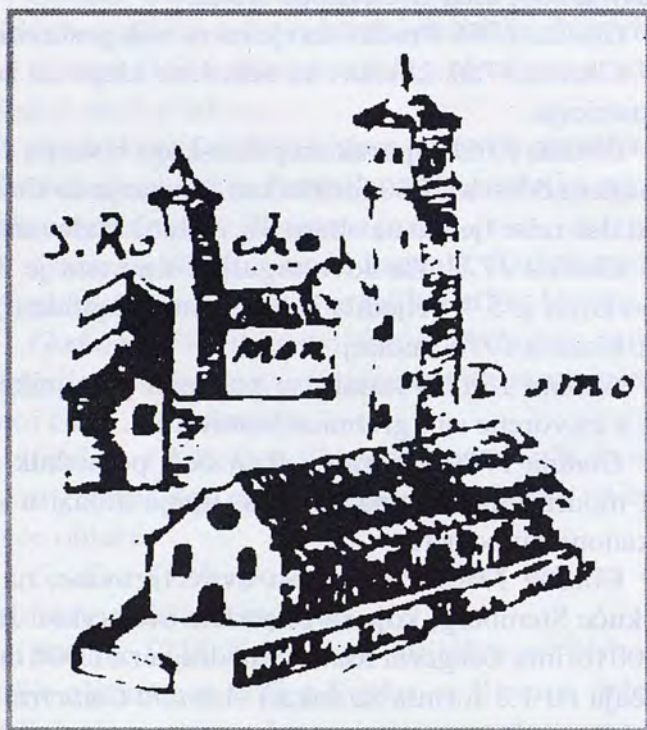

Godina 1804. Trošak za muzički zbor iznosio je 535 forinta.

Godina 1806. Administrativni obračun utvrđuje prihod na 2.004,16 forinta, a rashod na 2.061,7 forinta. Sredstva za orkestar utvrđuju se na 800 forinta za iduću godinu.

Godina 1808. Drevna obveza da oporučitelji zavještavaju ovoj crkvi dvije lire, suverenovom odlukom povećava se na dva forinta.

Godina 1826. Dne 4. kolovoza uloženo je u Zalagonicu 176,20 forinta te još 90 forinta za oltar Sv. Franje i 40 forinta za oltar Sv. Margarete.

2. *Drevna Crkva Sv. Vida*. - Od davnih je vremena postojala u Rijeci ispod Kaštela mala Crkva Sv. Vida, koja je kasnije srušena, da bi se izgradila sadašnja crkva za koju je kamen temeljac postavljen 15. lipnja 1638. godine.

Oblik one drevne crkvice nije nam poznat; znamo jedino da je imala predvorje. *P. Bauzer*, rektor isusovačkog Kolegija u Rijeci godine 1638., koji je bio nazočan pri postavljanju kamena temeljca nove crkve, pa je stoga morao vidjeti staru, zapisao je u svojoj *Povijesti Furlanije*, kako se čudotvorno Raspeće nalazilo u predvorju starog hrama Sv. Vida. Čak se i u povelji cara Ferdinanda II. od 31. srpnja 1633. spominje predvorje.

U jednome svesku javnih zapisa iz XV. stoljeća zabilježene su sjednice gradskih vijeća održane u Crkvi Sv. Vida 1449. i 1458., a u prvome se odjeljku drevnih riječkih Statuta, potvrđenih 1530. godine, propisuje da kapetan mora položiti službenu prisegu u Crkvi Sv. Vida.

Već u ono doba Sv. Vid je bio simbol grada i ta je crkva bila diplomatska, dok je crkva Uznesenja Marijina bila stolna, župna i crkva kanoničkog Kaptola. Gradsko vijeće pridavalo joj je značaj čak i kada je bilo u pitanju njezino rušenje, budući da u jednome dokumentu od 27. travnja 1634. godine, kada je daje isusovcima na korištenje, postavlja uvjete:

1. da nova crkva nosi ime Sv. Vida, kao i stara;
2. da na blagdan sveca gradsko poglavarstvo može u njoj slaviti Svetkovinu gradskog Stijega;
3. da se u njoj, kao i prije, mogu održavati molitve za usjeve, te druge procesije i bogoslužja, kao i polaganje prisege kapetana, prema dotadašnjem običaju;
4. da se zajednica i dalje može služiti zvonom u slučaju požara, smrti ili poziva na oružje, kao i ranije.

Stoga se čini kako se u staroj crkvi nalazilo samo

jedno zvono, koje je valjalo prenijeti na novi zvonik; ali sva zvona sadašnje crkve kasnijeg su nadnevk. Staro zvono iz 1634. može biti ono, koje se danas nalazi iznad ulaza u Kaštel, jer se još doskora oglašavalo u slučaju smrti patricija i za blagdan Sv. Vida, ali o tome u epigrafu nema spomena, niti je oglašena godina kada je saliveno. Tek se ~~gotskim slovima u reljefu može pročitati, u skladu s običajem u XV. stoljeću: Joannes, Lucas, Mathaeus, Marcus - Magister Joannes me fecit~~ i na njemu je priprosto uklesana figura, koja u ruci drži toranj i zato može predstavljati Sv. Vida, zaštitnika grada.

Nije nam poznato kada je ova crkva izgrađena i posvećena Sv. Vidu ni kada je svetac proglašen zaštitnikom grada, ali, prema spomenutim zapisima *P. Bauzera*, crkva je postojala već 1296. godine.

Budući da je u doba pokrštanja Venda i Slavena, kult njihova idola Svantovida ili Svetovida, zamijenjen kultom Sv. Vida, neki su autori pretpostavljali kako je u ovim primorskim krajevima, gdje se slavensko pučanstvo ustalilo već od VII. stoljeća, izvršena takva zamjena. Međutim, Sv. Vid se podjednako štovao u Italiji i Francuskoj, gdje nije bilo Slavena, a u najstarijim latinskim dokumentima, koji spominju grad Rijeku, nazivaju ga kao *Sancti Viti Fluminis*, Nijemci *St. Veit am Pflaum* ili *Phlawon*, Mleci *Fiume*, Hrvati *Reka*, nikada Sveti Vid. Iz toga proizlazi da su Fiume i Reka pučka imena, dok je Sv. Vid dodan naknadno.

(Sv. Vid, rođen u Marsali na Siciliji u plemićkoj obitelji, umro je u doba cara Dioklecijana kao dvanaestogodišnjak mučeničkom smrću, zajedno sa svojim učiteljem Modestom i dadiljom Crescenziom. Glas o njegovim čudotvorstvima, koja su se ponavljala i nakon njegove smrti, pri samom dodiru njegovih relikvija, pridonio je štovanju ovoga sveca u mnogim talijanskim mjestima, koja su se od VII. stoljeća

nadalje, nadmetala za posjedovanjem njegovih relikvija, a neka su i preuzela ime Sv. Vida, koje se očувало do naših dana.

U VIII. stoljeću relikvije dobiva grad Pariz, te se štovanje Sv. Vida proširuje po cijeloj Francuskoj. U IX. stoljeću corbejski samostan u Westfaliji izmolio je te relikvije, tako da se sveca štovalo po čitavome južnom dijelu Njemačke, gdje su u biskupijama Augsburga, Meinza, Regensburga, Passaua, Salzburga i Beča mnoga mjesta dobila ime Sv. Vida. Postao je i zaštitnikom Saske. U X. stoljeću redovnici Corbeja, koji su se latili preobraćenja sjevernih Slavena na Baltiku, prenijeli su im kult Sv. Vida, zamijenivši njime kult Svantovida, a u istome stoljeću, češki kralj Vjenceslav, izmolivši relikvije od cara Henrika, prenio ih je u Prag, gdje je na mjestu Svantovidova hrama utemeljio Crkvu Sv. Vida.

Danas se u Koruškoj, Štajerskoj, Kranjskoj, Hrvatskoj, u goričkome kraju, u Furlaniji i na priobalju nalaze mnoga mjesta koja nose ime *Sv. Vid, St. Veit, S. Vid, Vidovec, Vitoševo*, a druga imaju crkve i kapele posvećene Sv. Vidu. U našoj blizini nalaze se mjesta nazvana Sv. Vid u župama Gračišća, Paza, Grožnjana i Buzeta u Istri, te blizu Bribira u Vinodolu; postoji planina Sv. Vida u blizini Trsta, te jedno mjesto kraj Dubašnice na otoku Krku, gdje je 1100. godine, pokraj Dobrinja, sagrađena crkva, kada je u tome mjestu već postojao Kaptol. Pokraj Ljubljane postoji mjesto *Vismorje - St. Veit*, gdje se nalazi istoimena župa još od 1085. godine.

U zapadnim zemljama Sv. Vid je prikazan kao mladi vitez u rimskoj odori, koji u ruci nosi palmu mučeništva i ta je slika otisnuta na drevnim riječkim općinskim putovnicama. Međutim, u krajevima gdje je Sv. Vid zamijenio *Svantovida*, nalazimo ga oslikanog s plaštem, krunom i žezlom u pravnji

pijetla, iz čega je mogla nastati molitva: *Heiliger Veit weck mich auf zu rechter Zeit, nicht zu früh und nicht zu spat*, te običaj, koji se održao u Pragu sve do XVIII. stoljeća, uvođenja pijetlova u crkvu na dan Sv. Vida.

3. *Crkva Sv. Jeronima*. - Obuhvaćena je u zapisima augustinskog samostana.

4. *Crkva Sv. Augustina*. - Obuhvaćena je u zapisima augustinskog samostana.

5. *Crkva Sv. Groba*. - Isusovački Kolegij je prilikom održavanja križnoga puta na brdu zvanome Goljak, sadašnja Kalvarija, izgradio na njemu kapelu, za koju je prvi kamen postavio godine 1678. pulski biskup *Bernardino Coriani*. Nakon ukidanja isusovačkoga reda, uprava Crkve Sv. Vida preuzela je, a to još i danas čini, brigu oko održavanja te kapele.

6. *Nova crkva Sv. Vida i štovanje čudotvornog Raspeća*. - O izgradnji ove crkve, koja je počela 15. lipnja 1638. godine i o njezinoj upravi govorilo se u poglavlju o isusovcima. Čak i nakon ukidanja toga reda, 1773. godine, ona je nastavila biti akademska ili školska crkva, te je imala i diplomatski status, budući da se na poticaj Gradskog vijeća ovdje slavio blagdan *Svetoga Stijega* i obilježavao dan kada je godine 1702. grad oslobođen od francuske opsade. Ta je crkva ukras grada i možda nije daleko dan kada će gradsko milosrđe pridonijeti većem sjaju njenoga vanjskog izgleda.

U toj crkvi, na glavnome oltaru, očuvano je Sv. Raspeće, koje je postojalo u drevnoj Crkvi Sv. Vida. Ono se posebno štuje još od 1296. godine zbog poznatoga čudesnog čina, koji se tada zbio i u kojega se još uvijek vjeruje. Kako je, i u kolikoj mjeri, narod nekoć štovao to Raspeće, prije

no što su se isusovci latili posla kako bi štovanje učinili još dubljim, ne može se utvrditi, jer su pisana svjedočanstva nedostatna. No, izvjesno je, kako je bilo izraženo u manjoj mjeri. U javnim dokumentima XV. i XVI. stoljeća spominje se običaj slavljenja misa u Sv. Vidu kako bi se od Raspeća izmolilo ozdravljenje ili mirno more.

Jedan službeni popis dragocjenih predmeta Zborne crkve, koje su Mleci otuđili 1509. godine, spominje: jednu bočicu čudotvorne krvi sa Raspeća Sv. Vida (*una impoleta de sangue miracoloso del Cruxifisso de Missier S. Vido*).

Običaj posvećivanja Crkve Sv. Vida do u kasne sate bio je prenijet iz drevne crkve u novu, nakon ugovora sklopljenog 1634. godine.

Dokumentom od 4. srpnja 1637. godine grad Rijeka privremeno dodjeljuje isusovcima Crkvu Sv. Roka, u kojoj se nakon rušenja stare Crkve Sv. Vida i tijekom građenja nove, trebalo čuvati čudotvorno Raspeće.

Mjere, koje je isusovački Kolegij poduzeo kako bi se štovanje Sv. Raspeća povećalo, bile su tako učinkovite da se ono nije umanjilo ni nakon ukidanja reda. Tako se 1796. godine u velikoj raskoši proslavila petstota obljetnica, premda su nedostajale vijesti o prijašnjim proslavama. Godine 1795. riječko svećenstvo podnijelo je caru molbu za proslavu obljetnice, a sličnu takvu molbu podnijeli su vijećnici dne 11. studenog iste godine. Mađarski Kraljevski namjesnički savjet zadužio je biskupa da podnese izvješće o tome je li navedeno čudotvorstvo priznato od strane Crkve, na što je biskup odgovorio:

1. istinitost čudotvorstva je utvrđena predajom, te neprekidnim štovanjem u razdoblju od pet stoljeća;

2. prema važećim propisima, donijetim za vrijeme papa Urbana VIII. i Benedikta XIV., nije potrebno zahtijevati provođenje provjere i odobrenje Sv. Stolice za čudotvo-

rstva, koja predhode 1634. godini, već je dovoljna činjenica da javno štovanje postoji najmanje stotinu godina.

To je obrazloženje bilo odlučujuće, budući da je na temelju istoga Njegovo Veličanstvo dopustilo biskupu odlučiti o nastavku toga svetkovanja.

Svečanost je trajala osam dana neprekidno, od 12. do 19. ožujka 1796. godine,¹¹ a opisana je na sljedeći način u službenome izvješću, uvrštenom u protokol Gradskoga vijeća pod brojem 317:

Na zahtjev građana Rijeke, presvijetli Vladar i prečasni biskup složili su se da se sjećanje na čudotvoran događaj, koji se zbio 1296. godine u ovome gradu, slavi osam dana zaredom u Crkvi Sv. Vida, stjegonoše Rijeke, pa je zatim utvrđen nadnevak od 12. do 19. ožujka tekuće godine. Počelo se svečanom povorkom, koja je krenula iz dične Zborne crkve uz nazočnost prečasnoga biskupa pod baldahinom, koji su nosili patriciji, okruženog drugim patricijima odjevenim u crninu, s bakljama u ruci, u pratnji časnoga Kaptola, svećenika svih redova, magistrata i građanstva. Nosila se sveta relikvija čudotvorne krvi, a brojno se pučanstvo slijevalo sa svih strana, iako mu vremenske prilike nisu bile naklonjene. Krenulo se u Crkvu Sv. Vida, gdje se štuje čudotvorno Raspeće.

Kada su vjernici ušli u crkvu, sveta relikvija postavljena je na glavni oltar pokriven grimiznim baršunom protkanim zlatom. Hram je bio okićen vijencima cvijeća, svjetiljkama i drugim prekrasnim ukrasima, koje je postavio majstor iz Ljubljane, uglavnom na trošak njegove visosti monsinjora Kertize iz Rijeke, srijemskoga biskupa. Na vratima hrama i postrance bili su postavljena prigodna

---

¹¹ Dne 30. travnja i prva tri dana svibnja 1896. proslavljena je 600-godišnjica.

znamenja i druga obilježja. Sveti Otac dao je potpun otpust grijeha svima koji su se ispovijedili i pričestili, a posjetili su crkvu tom prilikom.

Mnogo je svijeta došlo i iz drugih primorskih krajeva, grofovija, Istre i Kranjske, tako da se prema broju karata podijeljenih za svetu pričest može procijeniti kako je broj sudionika prelazio 60.000. Bilo je toliko svijeta da su u Crkvi Sv. Vida i Zbornoj crkvi srušene klupe, ispo-
vijedaonice, pa čak i mramorna vrata. U to vrijeme, zbog higijenskih razloga, bio je zatvoren slobodni promet s otocima, jer bi inače došlo još 50.000 ljudi.

Biskup je vodio misu prva dva dana. Kroz cijelo osmodnevno svetkovanje ujutro se održala pjevana misa i propovijed na talijanskom, popodne propovijed na ilirskom, u srijedu propovijed na njemačkom jeziku. Navečer, 19. ožujka, nakon ambrozijanske himne, Sv. Relikvija vraćena je u Zbornu crkvu u svečanoj procesiji uz pucnjavu mužara. Da bi se ovjekovječila uspomena na ovu izuzetnu svečanost podijeljene su medalje od pozlaćena bakra, sa Raspećem na jednoj strani i prigodnim natpisom na drugoj.

Još jedan opširniji opis bivšeg isusovca, oca Francesca Sav. de Vernede, ondašnjeg prefekta Crkve Sv. Vida, čuva se među dokumentima ove crkve.

7. *Crkva Sv. Roka*. - U povijesnim priložima dr. Kandlera, tiskanim 1855., pod naslovom *Uputstva za poznavanje povijesnih činjenica Primorja*, nalazi se podatak prema kojemu je Crkva Sv. Roka u Rijeci izgrađena 1291. godine, kao zavjet grada, ako se oslobodi od kuge. Nadnevak je zacijelo pogriješan, jer je Sv. Roko, zaštitnik od kuge, rođen tek 1295. U riječkim javnim dokumentima ne spominje se ova crkva prije 1599., a te se godine pojavila kuga u tvornici kože i harala je tijekom cijeloga ljeta, pokosivši više od 300 ljudi.

Na poticaj župnika, Gradsko vijeće je dne 11. srpnja dalo zavjet da će sagraditi crkvu u slavu Bl. Dj. Marije i Sv. Roka, ako se oslobode od kuge. U jednome izvratku iz protokola od 20. studenoga stoji kako je gradnja već započela, te je Vijeće delegiralo za nadzornike dva vijećnika, *Antonia Svoitinicha* i *Ascania Giacominia*, te građanina *Francesca Brunettia*.

U jednom dokumentu Zborne crkve nalazimo zapis iz 1603. godine u kojem se spominje skoro dovršenje crkve, a navode se i vjerodostojni podaci o svetim misama iz 1613., 1616., 1618., 1620., 1623., 1624. i 1626. godine. Čini se, međutim, kako je gradnja sporo tekla, budući da se oko 1611. godine Kaptol žalio biskupu, jer da je Crkva Sv. Roka već više godina napuštena, te da se uprava ne brine oko njezinog zatvaranja. Prema tom dokumentu, Gradsko vijeće se službeno obvezalo izgraditi i opremiti crkvu.

Kada su isusovci došli u Rijeku, ova im je crkva privremeno ustupljena za obavljanje bogoslužja, a službeno je predana 2. listopada 1627. godine. No, kako su isusovci 21. listopada 1635. godine dobili staru crkvicu Sv. Vida, Gradsko vijeće je predalo Crkvu Sv. Roka Kaptolu Zborne crkve.

U vrijeme kada je stara crkvica Sv. Vida trebala biti

srušena, kako bi se sagradio novi hram, općina je odlučila omogućiti isusovcima ponovo obavljanje bogoslužja u Sv. Roku, pa je dana 19. travnja 1638. čudotvorno Raspeće prenijeto u tu crkvu, gdje su isusovci ostali do 1659. godine, kada je dovršen dio s glavnim oltarom nove Crkve Sv. Vida, te je ovdje vraćeno čudotvorno Raspeće dne 15. lipnja.

U to vrijeme privedena je kraju izgradnja samostana za benediktinske redovnice, kojima se htjelo predati Crkvu Sv. Roka. Redovnice su uvedene u klauzuru 20. srpnja 1663. godine i nakon dovršenja sakristije, koja je vodila do samostana, te pozlaćenja oltara, crkva im je službeno predana dana 11. travnja 1668., ali je općini ostavljeno pravo svetkovanja svake godine zavjetnih obreda i postavljenja kipa Sv. Roka na crkvena vrata.

Tada crkva nije imala zatvoreni zvonik, već izdignuto pročelje s tri zvona, kao što se danas vidi na Crkvi Sv. Sebastijana. Godine 1743. podignut je zvonik na mjestu gdje se nalazi i danas, no nije dugo izdržao, jer je pokrov bio od mekanog drveta pokrivenog limom, tako da su ubrzo nastale pukotine kroz koje je curila kišnica i drvo je istrulilo.

Crkva je teško oštećena u potresu 17. prosinca 1750. godine. Obnova je započela dana 22. travnja 1754. godine, prema planu i pod vodstvom c.k. kapetana-inženjera *Giovannia Antonia de Vernede*, a okončana je 8. rujna, uz trošak od 1.800 forinta u kojemu je car Franjo I. sudjelovao sa 645 forinta. Tijekom ovih radova, kada se otkrio krov, na jednoj gredi pronađena je uklesana godina 1609.

Godine 1762. obnovljen je krov zvonika i pokriven je olovom, uz trošak od 1.263,21 forinta.

U razdoblju od 10 godina (od 1716. do 1726.), tijekom obnove Zborne crkve, u Sv. Roku bogoslužje je obavljao Kaptol.

Mlađa loza riječke *obitelji Benzoni*, koja je potjecala

od *Vincenza Benzonja*, preminulog 1726. godine, posjedovala je svoju grobnicu u toj crkvi.

D o d a t a k

Godina 1608.

Antonio Giacomini oporučno je zavještao ovoj crkvi 10 dukata.

Godina 1613.

Upravitelj je bio *Ascanio Giacomini*.

Godina 1626.

Upravitelji su bili *Nicolò Condi* i *Giovanni Grohovaz*.

Godina 1652.

U njoj je proslavljen blagdan Sv. Vida, budući da je stara Crkva Sv. Vida bila već srušena, a nova još nedovršena.

Godina 1659.

Pietro Mariani, biskup senjski i modruški, blagoslovio je nova zvona.

Godina 1671.

Dne 24. lipnja svetu misu služio je pulski biskup, a bili su nazočni senjski i krčki biskup.

Godina 1754.

Dne 15. travnja pulski biskup posvetio je novi oltar Sv. Josipa, te zaređio 22 trećoreca.

Godine 1764.

Dne 25. siječnja arhiđakon *Svilocossi* sjedinio je u bračnu zajednicu *Domenica Plenaria* i *Antoniu Giustini*.

8. *Crkva Sv. Fabijana i Sv. Sebastijana*. - Ova crkva malih dimenzija s dva zvona, nalazi se u Starome gradu i zacijelo je postojala već u prvoj polovici XV. stoljeća, budući da se spominje u jednome svesku javnih dokumenata iz toga razdoblja. U biskupijskim dokumentima stoji kako je izgrađena 1291. godine kao zavjet za vrijeme haranja kuge. I doista, oko te godine, u Istri je harala crna kuga. Čini se kako je u početku bila posvećena samo Sv. Sebastijanu iz sljedećih razloga:

1. Godine 1535. *Antonio Kortich* i *Antonio Bontich* bili su upravitelji dobara Crkve Sv. Sebastijana;
2. U XV. stoljeću ulica je nosila ime Sv. Sebastijana;
3. na nadvratniku ulaznih vrata uklesan je ovaj epigraf: *ad laudem Dei divique Sebastiani fraternitatis fieri fecit tempore Joannis Dotich Castaldi 1562.*

Sjećanje na zavjet očuvano je još i danas u svečanim bogoslužjima (mise, procesije, večernje), koje održava cijenjeni Kanonički zbor za vrijeme svetkovanja Svetih Fabijana i Sebastijana i kojima se zdušno pridružuje svo susjedstvo, ukrašavajući i osvjetljavajući svoje kuće.

Godine 1787. crkva je zatvorena, budući da je određeno njezino rušenje, no na zahtjev vjernika ponovo se otvara 1791. Još jedan pokušaj rušenja u svrhu oslobođanja prolaza prema kućama smještenim odostraga, odbijen je na zahtjev vjernika godine 1833.

Svečanost njezina posvećivanja slavila se svakog 9. rujna.

Upravitelji dobara bili su:

1613. *Bortolo Kucich*

1614. *Gaspere Francovich*

1618. *Giorgio Stepancich*

1625. *Gaspere Gladich*

1627. *Martino Valincich* i *Lorenzo Stemberger*

9. *Crkva Sv. Mihovila*. - Bila je to malena crkva u Starome gradu, gdje se danas nalazi istoimeni omanji trg, malo dalje od Sv. Vida, prema zapadu, a porušena je 1833. godine, sukladno nastojanjima da se uske uličice Staroga grada učine zračnijima. Pročelje crkve bilo je okrenuto prema zapadu, a imala je dva oltara: glavni je bio od mramora, a pobočni od drveta, posvećen Sv. Luciji. Nije zabilježeno kada je sagrađena i posvećena ovome svecu, no prema jednoj javnoj knjizi u njoj je godine 1441. obavljao bogoslužje svećenik *Vito Skolich*, a održavala ju je jedna sveta bratovština, čiji je upravitelj dobara bio neki *Simone Pilar*.

Prema jednomie dokumentu od 4. rujna 1506. godine, koji se u njemačkom izvorniku čuva u bečkom Državnom arhivu, car Maksimilijan I. dao je tu povlasticu *Luchi Rinaldisu*, svom savjetniku (istome, koji je 1507. dobio Opatiju Sv. Jakova kod Voloska), a riječkome kapetanu *Giovanniu della Torreu* naredio je da mu preda crkvu u stvarni posjed, ali u riječkim dokumentima o tome nema ni traga.

Godine 1604. Bratovština Sv. Mihovila povjerila je bogoslužje u ovoj crkvi Kaptolu Zborne crkve. Godine 1787. odlukom cara Josipa II. zatvorena je, kao i mnoge druge koje su se smatrale suvišnima, no na zahtjev vjernika ponovo je otvorena 1793., te se u njoj obavljalo bogoslužje sve do 1833. godine, kada je porušena. Tom su prilikom glavni oltar i crkvena oprema dodjeljeni kapeli Sv. Mihovila, koja je pripadala mrtvačnici, smještenoj pod Kaštelom sa zapadne strane. Dne 16. lipnja 1872. godine isti je oltar prenijet u novu kapelu na groblju. Dva zvona stare crkve smještena su u vrt oko Crkve Sv. Jeronima; jedino je godine 1835. dodijeljeno Crkvi Sv. Vida, a drugo je možda ono, koje se nalazi u sakrstiji Bezgrješne Djevice i na kojemu je urezana godina 1676.

Upravitelji dobara bili su: 1616. *Matteo Stuva*, a 1628. *Martino Stupar*.

10. *Crkva Sv. Tri Kralja*. - *Gaspare Knezich*, riječki općinski savjetnik i pljenidbeni vlasnik Trsata, dao je sagraditi na svoj trošak ovu crkvicu oko 1619. godine, dodijelivši joj pristojnu svotu novca. Prema listini iz Arhiđakonijskog arhiva, oltar je posvetio biskup Cornelio Sozomeno, dne 30. lipnja 1615.

Nakon smrti osnivača, koja je nastupila 1662. godine, sin *Francesco* predao je patronat nad crkvom ocu *Giovanniu de Freddiu*, franjevcu trećorecu, koji je došao ovdje u ime svojega konvikta kako bi se dogovorio oko izgradnje samostana za svoj red. Zato jer ovaj plan nije uspio, patronat je prenijet 1640. godine na isusovački Kolegij, a malo potom na obitelj *Berdarini*, koja je upravljala imovinom i brinula se oko održavanja crkve.

Kada je 1821. preminuo i posljednji muški član obitelji, c. i k. vojni *general Francesco Berdarini de Kieselstein*, crkvenu administraciju preuzela je njegova kći *Isabella*, udana *Limpens*. Tada se zakladnički kapital, ostvaren prodajom nekretnina, sastojao od 1.198 forinta, uložениh u riječku Zalagaonicu, te od 510 forinta uložениh u c. i k. dvorsku Komoru u Beču.

Ta crkva, koja se nalazila na današnjem Millerovu trgu, porušena je uz biskupsko dopuštenje, u svibnju godine 1840. Oltar je premješten u kapelu Bezgrješnoga Začeca. Administracija dobara povjerena je prefektu Crkve Sv. Jeronima, a Limpensovoj je iz gradske blagajne isplaćeno 200 forinta u naknadu za vrt, koji je poslužio za proširenje trga, nazvanom Miller, jer je *Antonio Miller* poklonio 1.000 forinta za njegovo oblikovanje.

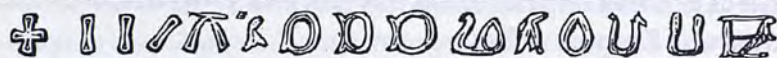
11. *Crkva Sv. Andrije*. - Ova crkvica, koja je porušena 1876. godine, bila je smještena na početku istoimene

ulice, na mjestu današnje nove kuće Manasteriotti.¹² Zacijelo je postojala već u XIV. stoljeću, jer se u povelji iz 1429. godine spominje među crkvama koje je *Hugo Devinski* dodijelio riječkome augustinskom samostanu (vidi str. 6 , poglavlje VII, sv. II.).

Otada su u njoj obavljali bogoslužje augustinci, koji su posjedovali i zemljišta u blizini crkve, te na brežuljku današnje Kapucinske ulice.

Među dokumentima ukinutoga augustinskog samostana, nalazimo podatak, osnovan na pučkome predanju, kako je ova crkva izgrađena 1033. godine, te da je pripadala šizmaticima. *Valvasor* je 1689. tvrdio kako su se mogla vidjeti dva grčka epigrafa, ali o takvoj starini nemamo sigurnih tragova, a grčkih epigrafa u novije vrijeme više nije bilo. Valja primijetiti, međutim, kako je Gospin kip na oltaru bio smeđe boje, u grčkome stilu, te da se na zvonu, koje je premješteno u obnovljenu crkvicu Sv. Cecilije na Mlaki, nalazi reljefni natpis neobjašnjen do danas:¹³

Nad ulaznim vratima bio je uklesan sljedeći epigraf:
A. 1552. Fr. Joannes Primosich Prior. U to doba on je bio prior augustinskog samostana, pa je moguće da epigraf označuje godinu kada je preuzeo obnovu crkve. Arhitektura nije imala obilježja nekog drevnijeg stila.

¹² Kamena ploča uzidana u pročelje kuće spominje postojanje crkve ovim riječima: Qui sui ruderi di tempio vetusto sorgea la cappella di S. Andrea dentolita per iniiziare le regolazione di questa via l' anno MDCCCLXXVI .

¹³ Prof. dr. L. Jelić, preokrenuvši epigraf pročitao je: ANNO MCCCVIII.

Međutim, podaci koji upućuju na daleku prošlost, nisu bez osnove, pa se može pretpostaviti kako je oblik crkve promijenjen 1552. godine Primosichevom ili nekom naknadnom obnovom i to iz sljedećih razloga:

1. u ovome stoljeću, iskapanjem susjednoga zemljišta za privatnu izgradnju, pronađeni su sarkofazi i urne iz rimskoga doba;

2. prema raširenoj narodnoj predaji ove su liburnijske krajeve nekada nastavali Grci, a izvjesno je kako su pripadali velikogrčkom carstvu od 539. godine do vremena Karla Velikog;

3. nedavno, nakon rušenja crkve i tijekom obnove trga, pronađen je elegantni podni mozaik usred kojega je velikim crnim slovima upisan sljedeći epigraf: *AGAPE VEDVA PRO SE ET SUOSE. C. P. D. C. C. C.* . Ovaj epigraf protumačen je na dva načina: *Agape vidua pro se et suis exstrui curavit pavementum a. 800* i *Agape vidua pro se et suis exstrui communi pecunia denaris 300, pa i est circuitus pedum 800.* (*Agape* je grčka riječ, a znači *dragost, ljubav*; upotrebljavala se za vrijeme društvenih večeri prvih kršćana. *Agapeta* je bilo ime koje se davalo đakonicama, koje su pomagale prilikom obreda krštenja uronjavanjem).

U ovoj crkvi nalazila se grobnica *Giuseppea Torte de Grienthala*, koji je u blizini posjedovao kuću, a 1769. godine utemeljio je stalnu misu. U jednom kaptolskom svesku stoji kako se dne 5. srpnja 1716. *Giovanni Battista Torta de Grienthal*, carski nadzornik u riječkoj carini, namjeravajući izgraditi obiteljsku grobnicu u kapeli Sv. Andrije, gdje je već bila pokopana njegova supruga, dogovorio o tome s presvjetlim Kaptolom Zborne crkve, plativši mu 16 dukata za pravo gradnje, i još dva za četvrtu zadušnicu, a obvezao se platiti šest dukata za ispraćaj i za bogoslužje.

Jedna pergamena, pronađena među dokumentima au-

gustinskoga samostana, sadrži službeno pismo pape Benedikta XIII. iz 1724. godine, kojim se otpuštaju grijesi bratovštini ove crkve; no, među mnogim svetim bratovštinama, koje su postojale u Rijeci, nema traga Bratovštini Sv. Andrije, pa je moguće da je ova bila u planu, ali nikad ostvarena.

Godine 1788., nakon ukinuća augustinskog samostana, ova je crkva zatvorena zbog nedostatka sredstava, no na molbu vlasnika obližnjih kuća ponovo je otvorena, te se u njoj obavljalo bogoslužje sve dok nedavno nije porušena.

12. Crkva Sv. Barbare. - Bila je malih dimenzija i nalazila se na istočnoj strani današnjeg Trga Sv. Barbare. Spominje se u javnim dokumentima XV. stoljeća, a u jednom bilježničkom zapisu iz 1508. stoji kako se augustinski samostan obvezao u njoj slaviti svake godine po dvije pjevane mise.

Nakon što je škver na Rečici oko 1689. godine premješten na Trg Fiumare, u njoj je održavala bogoslužja Bratovština Sv. Nikole, pa je s toga i nazvana prema tome svecu, jer je u njoj postavljen još jedan oltar posvećen Sv. Nikoli, zaštitniku pomoraca. Novi oltar bio je posvećen dana 8. lipnja 1701. godine.

U knjizi o bogoslužjima presvjetloga Kaptola stoji kako se ova crkva već 1614. zvala imenom Sv. Nikole, te su se u njoj održavala bogoslužja na dan ovog sveca i onda kada su blagoslivljani novi brodovi.

Porušena je 1787. godine, a njezina zvona prenijeta su u Crkvu Sv. Sebastijana.

13. Kapela Svetoga Trojstva. - Današnja glavna sakristija Crkve Sv. Jeronima bila je nekoć kapela posvećena Sv. Trojstvu. Odluku se gotičkim stilom.

U sredini se nalazila grobnica obitelji *Raunacher*, pokrivena nadgrobnom pločom od crvenoga mramora, koja

se sada nalazi u zapadnome zidu pomoćne sakristije i na kojoj se, izrađen u bareljefu, nalazi obiteljski grb, okružen sljedećim natpisom na gotici:

In nomine Domini amen. Anno Domini 1450. Haec est sepultura generosi ac strenui militis Martini Raunacher Margaretaeque Lamberger uxoris ejus, quorum animae requiescant in pace. Amen.

Ispod grba uklesane su, također na gotici, ove riječi:
Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam.

Moguće je da su kapelu dali izgraditi supružnici *Martino i Margarita Raunacher*, budući da:

1. unutarnji vijenac nosi u bareljefu izrađene dijelove grba, koji je nalik onome na nadgrobnoj ploči:

2. smještaj grobnice u sredini crkve oduvijek predstavlja povlašteni položaj;

3. u dokumentu iz 1546. godine, kojim *Giacomo Raunacher* prodaje kuću u Rijeci, stoji kako su njegovi preci izgradili kapelu gdje se sada nalazi njihova grobnica.

Prema sadržaju dokumenta uklesanog u kraticama na kamenu ploču, koja se i danas vidi u predvorju Crkve Sv. Jeronima, godine 1684. postojao je i bočni oltar, a uz njega i grobnica *Caterine de Dur*, supruge riječkoga kapetana *Baldassarea de Dura*, koji je te godine darovao augustinskome samostanu kuću, kao zakladu za godišnja svetkovanja misa zadušnica.

Još jedna nadgrobna ploča od crnoga mramora, ugrađena u sjeverni zid ove sakristije, predstavlja grobnicu *Giovannia Giacoma d'Edlinga*, koji je u svojstvu carskoga savjetnika prisustvovao potpisivanju mira s Mlecima godine 1618. u Rijeci. Umro je iste godine.

Ovdje se trebala nalaziti i grobnica obitelji *Tudorovich*, budući da u jednoj knjizi bogoslužja stoji kako je

Giuliana Tudorovich, preminula 5. prosinca 1744. godine, pokopana u ovoj kapeli, u grobnici svojih roditelja.

Kapela je pretvorena u sakristiju oko 1770. godine, kada je Crkva Sv. Jeronima proširena, ili nešto kasnije, nakon vladareve odluke, kojom se u svim crkvama zabranjuje pokapanje u grobnicama bez vanjskoga izlaza. Do zabrane je došlo svakako prije 1782., jer se te godine *Michele Antonio Zanchi*, sin *Susanne Elisabethte* barunice *Raunach*, požalio arhiđakonu, u ime carsko-kraljevskog poručnika *Adolfa* baruna *de Raunacha*, kako su augustinci primijenili ovu odluku i premjestili drugdje nadgrobnu ploču obitelji *Raunach*.

14. Kapela Bezgrješnog Začeca. - Izgrađena je uz Crkvu Sv. Jeronima, kojoj i pripada, a u njoj su nekada augustinci slavili bogoslužja. Prostor je nekoć bio ograničen na središnji dio, a proširen je godine 1676. U sredini, pokraj glavnoga oltara, nalazi se grob, na čijoj je ploči u bareljefu uklesan lik vojnika koji u ruci drži čekić. Na epigrafu uklesano je njemačkim jezikom i goticom kako je ovdje pokopan plemeniti i moćni *Nicolò Rauber*, koji je preminuo 30. siječnja 1482. Iz toga bi se moglo zaključiti kako je on bio osnivač kapele ili je postavio njezin kamen temeljac. No, u dokumentu od 15. listopada 1515. godine, kojim udovica *Catterina*, te *Nicolò, Giovanni* i *Erasmus*, sinovi preminuloga *Gaspara Rauber*a, dotiraju ovu kapelu, stoji kako ju je dao izgraditi *Gaspare Rauber*.

*Rauber*ovi su u to vrijeme bili moćna gospoda u Štajerskoj i Kranjskoj, a *Gaspare* je s naslova pljenidbena posjeda otkupio godine 1457. Gospoštiju *Pijemont* u Istri, *Gospoštiju Adelsberg*, 1490. godine za 10.000 cekina, a za 4.000 forinta *Devinsku gospoštiju*. Bio je kapetan *Trsta*, *Pazina* i *Rijeke* u godinama 1483., 1484., i 1485., ponovo u

Rijeci 1493. i 1494. te Trstu i Pazinu 1493.

Nicolò, njegov brat, bio je kapetan Trsta i Pazina 1478. godine, a oženio je *Doroteu de Lueg* ili *della Jama* s kojom je imao sina *Cristofora*, koji je postao ljubljanski biskup.

U početku, kapela je bila posvećena Bl. Dj. Majci Milosti, a 1578. godine dobila je ime Bezgrješnoga Začeca. Te su godine augustinci darovali ovu kapelu kao dvoranu za molitvu Bratovštini Plemenitih, koja se prije toga ustrojila pod imenom Bezgrješna Začeca. Ova se bratovština održala sve do ukinuća godine 1788. Od tada u kapeli se dolično obavlja bogoslužje, a održava se prikupljenom milostinjom, zato što su sredstva iz dotacije Rauberovih i bratovštine prešla u crkveni fond zajedno s preostalim sredstvima ukinutoga samostana.

U kapeli se nalaze i ove grobnice:

1. supružnika *Giovannia* i *Marie Paradiso*, koju je 1680. izgradio njihov sin *Nicolò*;

2. obitelji *Troyer*, koju je 1685. izgradio *Antonio Troyer*, nakon smrti njegove supruge *Marie Giuliani*;

3. *Giovannia Felicea de Benzonia*, preminulog 1716. godine.

Epigraf uzidan iznad pobočnoga oltara, s godinom 1583. spominje zasluge riječkoga kapetana *Leonarda de Athemsa*.

---

15. *Kapela Sv. Petra*. - Bila je uz Zbornu crkvu, vjerojatno u onoj prostoriji, koja je kasnije pretvorena u mrtvačnicu, a nalazi se kod oltara Sv. Sakramenta. U njoj je 1615. pokopan *Guiscardo dei Guiscardi*, kancelar pulskoga biskupa, a 1621. godine Kaptol Zborne crkve dozvolio je da se ovdje pokopa *Giorgio Zec*.

16. *Kapela Sv. Antuna Opata*. - Bila je prislonjena uz sjevernu stranu zvonika Katedrale, a 1701. godine bila je pod patronatom *Pietra Buratellia*. Srušena je 1720. godine, a njezin drveni oltar premješten je u Katedralu uz odgovarajuću ceremoniju.

17. *Kapela Sv. Kuzma i Damjana*. - Bila je prislonjena na južnu stranu zvonika Katedrale. Nije nam poznata godina njezine izgradnje; no izvjesno je, u njoj se 1612. godine slavilo bogoslužje, te se 1658. potrošio fond za njezino održavanje. Dokumentom od 12. veljače 1670. biskup Bernardino Coniani dodijelio je patronat *Franceschini*, udovici *Faur*. Patronat je kasnije prenijet na *obitelj Gaus*, koja je, nakon rušenja kapele 1720. godine, i premještaja oltara u Zbornu crkvu, zadržala patronat nad njim.

18. *Kapela Sv. Bernardina*. - Bila je prislonjena s južne strane na Zbornu Crkvu. U jednome svesku kancelarovih zapisa spominje se 1534. godina s napomenom kako se tu nalazi grobnica *obitelji Nikolich*.

Godine 1606. biskup Cornelio Sozomeno posvetio je oltar. Bila je pod patronatom gradskoga liječnika *dr. Giovannia Antonia Petrarola*, koji je 1628. za njeno uzdržavanje vinkulirao dio svoje obližnje kuće. Potom je pripadala *obitelji Fiorini*, zatim *Marii* udovici *Monaldi*, rođenoj Peri, a nakon 1756. godine arhiđakonu *Pietru Svilocossiu* i najzad *Tomasu de Periu*.

Rušenje, koje je odobreno 1789. godine, obavljeno je 1802. Oltar je premješten u kapelu Sv. Duha, spojenu s bolnicom, koja se tada nalazila na trgu kraj Katedrale, te se tamo obavljalo obvezno bogoslužje u slavu Sv. Bernardina. Troškovi su pokriveni kamatama na kapital od 1.200 forinta, koji je 1782. odvojen iz imovine arhiđakona *Svilocossia*.

Prema oporuci arhiđakona de Peria iz 1810. godine, obveza pokrivanja troškova za bogoslužje prenijeta je na baštinika zavještaja *Francesca de Terzya*.

19. Kapela Sv. Duha. - Bila je spojena sa starom bolnicom, koja se nalazila pokraj Katedrale, između ulica Sv. Marije i Sv. Tri Kralja. Kapela je bila na samome uglu, a ulaz je gledao na Ulicu Sv. Marije.

Oltar je godine 1632. posvetio biskup Giulio Sozomeno, ali to je morao biti novi oltar, jer se u kapeli slavilo bogoslužje već u XVI. vijeku, a bolnica se spominje u XV. stoljeću.

Godine 1823. bolnica je preseljena u nove prostorije uz kapucinski samostan, kapela je zatvorena, a oltar premješten u novu bolnicu.

20. Kapela Sv. Stjepana Mučenika. - Nalazila se u Kaštelu, uz veliku dvoranu, a bogoslužje se obavljalo do naših dana, no sada je napuštena. Na unutarnjem zidu nalazi se kamena ploča sa sljedećim natpisom:

D.O.M. Hanc Divo Stephano Pr. Martyri dicatam orationis domum reparatae arcis ornamentum, Stephanus de Rovere S.R. imp. liber Baro hujus nominis benemeritus erexit a. 1628.

Čini se, kako je riječ o obnovi, jer iz autentičnih dokumenata proizlazi kako se u kapeli Kaštela slavila pjevana misa na dan Sv. Stjepana (26. prosinca) godina 1612., 1615. i 1625.

Crkvene obrede služili su plaćeni kapelani: godine 1701. *Girolamo Genova*, koji je 1712. postao kanonik u Bakru, a zatim župnik Trsata; *Giorgio Massich*, koji je 1724. bio kanonik u Bakru; *Giorgio Uhmann*, koji je preminuo 1732. godine; *Andrea Kucich* 1744. godine.

21. *Kapela Sv Karla*. - Pripadala je c. i k. Lazaretu, koji je osnovao car Karlo VI., a bogoslužje je vodio plaćeni kapelan. Prva misa proslavljena je dne 11. kolovoza 1726. godine, uz nazočnost presvjetloga Kaptola Zborne crkve. Kada je zatvoren Lazaret, kapela je s ostalim prostorijama, dodijeljena c. i k. Artiljerijskome odredu. Danas je to kapela vojne bolnice.

22. *Kapela Sv. Cecilije*. - Prvi puta se spominje u jednome dokumentu iz 1429. godine, kao dio dotacije koju je Hugo Devinski dodijelio augustinskome samostanu u XIV. stoljeću. Razni dokumenti iz XV. i XVI. stoljeća spominju okolna zemljišta u njezinu vlasništvu iz kojih se izdržavala, a imala su zajednički naziv *Cecilinovo*, kao što se i danas pučki naziva ono zemljište na kojemu je nedavno uređen gradski park.

Ova zemljišta obuhvaćala su na Mlaki sav prostor između Obalnoga puta i stare Trščanske ceste, od Luttmannovoga posjeda do uličice koja od Obalnoga puta u blizini Pina vodi do Stare granice, s dva mlina, vinogradima i šumama; vinograd i šumu na Škurinjama; svu udolinu između Kozale i Drenove.

Nakon što je 1788. ovaj samostan ukinut, dotacija je pripala crkvenome fondu i prodana privatnicima; kapela je tako ostala bez sredstava za uzdržavanje, pa je godine 1789. zatvorena, zatim i napuštena, te je najzad propala.

Godine 1876. kapela je obnovljena pod imenom Sv. Andrije, budući da su ovdje dopremljeni oltar i zvono iz srušene kapele Sv. Andrije. Bogoslužje se obavlja uz skrb gradske uprave.

23. *Kapela Sv. Nikole*. - Nalazila se na uzvisini *Burgstallerskog polja* na Rečicama, a pripadala je dotaciji augustinskog samostana, tako da se u njoj slavilo bogoslužje

već u XIV. stoljeću. Bratovština pomoraca i kalafatara okupljala se tamo do otprilike 1689. godine, kada je, nakon prese-ljenja škvera na Trg Fiumara, središnje mjesto njihova kulta postala Crkva Sv. Barbare. Tako je kapela, malo po malo, bi-vala napuštena, a 1788. srušena.

24. Kapela Sv. Martina. - Još se vide njezini ostaci uz zapadnu granicu riječkoga teritorija, na uzvisini iznad lučice zvane Sv. Martin, na dvjesto koraka od Obalnog puta prema željezničkoj pruzi na sjeveru.

Zacijelo je već postojala u XIV. stoljeću, jer je uvrštena među dotacije augustinskoga samostana u Rijeci. No, u jednom dokumentu toga samostana može se pročitati da je na zvonu bio sljedeći natpis: *In 1168 Jar in St. Martini Namen bin ich gossen worden.*

Obilježja pastirskog i poljodjelskoga života uklesana u lûk iznad ulaznih vrata i na unutarnjem svodu potkrepljuju pretpostavku prema kojoj je ova kapela nekad bila sjedište neke pobožne bratovštine zemljoradnika. Kapela je bila izrađena u gotičkome stilu.

Postoji biskupska odluka iz godine 1498. u kojoj se navodi kako je kanonik *Martino Zigrich* dužan vratiti ovu kapelu augustinskome samostanu u Rijeci, te izvršiti akt iz 1530., kojim samostan dobiva pravo stvarnog posjeda.

Nije poznato kada se u kapeli prestalo s bogoslužjem, kao ni to kada je ona napuštena.

25. Kapela Sv. Jelene. - Nalazi se uz zapadnu granicu, nedaleko Sv. Ivana. Nad ulaznim vratima uklesan je ovaj epigraf: *Sacellum B. Mariae Virgini erectum a D. Valentino Defranceschi a. 1764.*

Defranceschi je došao u Rijeku iz Kranjske oko 1730. godine, imao je suprugu Elenu, a posjedovao je kuću

u Rijeci i vinograd na Plasama. Umro je 1785. i pokopan u Zbornoj crkvi.

Skrb o kapeli preuzela je 1801. obitelj Faribault, koja je kupila onaj vinograd, a 1839. *Celestino Faribault* preuzeo je obvezu njezinog održavanja i služenja četrnaest misa godišnje.

26. Kapela Sv. Ivana Evanđeliste. - Ova kapela nalazi se o općini Plase, na zapadnoj uzvisini, kod stare Tršćanske ceste. O bogoslužju skrbe baruni *Smaich*, kojima pripada i patronat.

Iz dokumenata o sudskome sporu, koji je 1663. riješen biskupskom presudom proizlazi sljedeće:

1. godine 1612. *Giovanni Vito Zanchi* počeo je gradnju kapele prema odredbi njegova pokojna oca *Giovannia Zanchia*;

2. isti je, dokumentom od 1. lipnja 1612. godine, dodijelio vinograd vrijedan 400 dukata za uzdržavanje kapele, zadržavši patronat nad njom;

3. dana 29. travnja 1632. godine, kada je biskup posvećivao oltar Sv. Ivana Evanđelista u ovoj kapeli, njezin patron *Giovanni Vito Zanchi* se obvezao kako će je otpremiti odgovarajućom crkvenom opremom, te će se u njoj slaviti još šest misa godišnje, pored onih dvanaest, koje je preuzeo uvaženi riječki Kaptol.

Pokroviteljstvo je pripadalo obitelji *Zanchi*, odnosno vlasniku onoga vinograda, sve do *Pasqualea Zanchia*, koji je preminuo prije nekoliko godina.

27 Kapela Sv. Marije na Škurinjama. - Ova drevna kapela nalazi se u općini Plase, prema zapadnome rubu do-line, zvane Škurinje. Bogoslužje se obavlja uz skrb bolničke uprave.

U dokumentu o razgraničenju iz godine 1554. stoji kako se od drevnih vremena održava godišnji sajam pokraj ove crkvice. Već je u ono doba posjedovala nekretnine, koje je knez dodjeljivao svećeniku: godine 1506. posjedovao ih je *Giacomo de Banisiis*, a 1572., nakon smrti arhiđakona Giacomina, ova je povlastica ostala bez korisnika. Prema dokumentu koji se čuva u c. i k. namjesništvu u Grazu, nadvojvoda Karlo dodijelio je 1573. godine ovu kapelu, zajedno s njezinim nekretninama, riječkoj bolnici, uz obvezu održavanja bogoslužja.

28. Kapela Svih Svetih. - Smještena je na Drenovskoj visoravni, prema Podbregu, a tu se zacijelo nalazila već u XVI. stoljeću

Godine 1603. Caterina Koscich zavještala je ovoj kapeli 550 lira, a 1606. akvilejski patrijarh, u svojstvu nadbiskupa, naređuje *Giovanniu Sandalichu* da se ne upliće u upravljanje zemljištima ove kapele, budući da je za to nadležan samo riječki arhiđakon. Čini se kako ju je dotirao netko iz obitelji Sandalich, ali je skromna dotacija iščezla.

29. Župna crkva Sv. Marije s Karmelskog brijega. - Nekoć je bila kapela smještena na Drenovskoj visoravni i izgrađena na trošak supružnika *Antonia i Marie Petrarolo*, koji su tamo posjedovali kuću s vinogradom i šumu zvanu Paškvinovac. Kamen temeljac blagoslovio je 2. svibnja 1628. godine, senjski i modruški biskup Giovanni Agatich i tom su se prilikom njezini utemeljitelji obvezali konvertirati prihod od polovice njihove kuće u Rijeci kod Zborne crkve, za održavanje kapele i obavljanje bogoslužja. Oporukom iz 1639. utemeljili su neotuđivo nasljedno dobro u korist obitelji *Fiorini*, uz obvezu održavanja kapele, no, fideikomis je ukinut godine 1742.

Kada je 1718. godine umro posljednji muški nasljednik *Giovanni Battista Fiorini de Blühenberg*, njegove su dvije kćerke, *Francesca*, supruga *Giovannia Domenica Peria*, te *Maria*, supruga *Giuseppea Antonia Svilocossia*, podijelile očevo nasljedstvo. Zatim je *Antonia*, udovica *Monaldi*, kćerka gore spomenutih Peria, oporučno ostavila godine 1756. svome rođaku *arhiđakonu Svilocossiu* posjed na Drenovi, uz obvezu održavanja i bogoslužja u kapeli. Nakon njegove smrti, godine 1780., posjed i patronat pripali su *arhiđakonu Periu*, koji je dokumentom iz 1789. izjavio kako je on posljednji nasljednik ženske loze obitelji Fiorini, te da mu je tako dopušteno slobodno raspolaganje posjedom i patronatom, jer je Monaldieva u svojoj oporuci ograničila posjedovanje dobara i patronata samo na članove obitelji.

Arhiđakon de Peri, koji je umro 1810., godine, oporukom iz 1807., ostavio je posjed na Drenovi, uz iste obveze, svome praunuku *Francescu de Terzyu*.

Već 1789. na Drenovi je utemeljena Kapelanija, čije je središte bila ova kapela, a prvi je kapelan bio kanonik Munier; no, kada je nakon godine dana ona ukinuta, uvaženi Kaptol ponovo je preuzeo duhovnu skrb.

Dne 3. rujna 1836. godine Gradsko vijeće je odlučilo osnovati župni dvor na Drenovi, što je Biskupija odobrila u studenome iste godine, tako da je 1. svibnja 1837. svećenik *don Giovanni Cvetko*, do tada župni pomoćnik u Delnicama, izabran za župnika u Drenovi.

Tijekom sređivanja prihoda za održavanje kulta, pokrovitelj Francesco de Terzy, tada gradski kancelar, vinkulirao je iznos od 500 forinta u korist ove kapele.

Malo kasnije ustanovilo se kako zbog svoje slabe građe kapela neće dugo izdržati. Zato je 1846. godine odlučeno sagraditi prostraniju crkvu sa svotom od 2.367 forinta. Kapela je srušena, a 24. rujna 1863. biskup je istom po-

svetom Bl. Djevici Mariji s Karmelskog brda posvetio novu crkvu.

Na kamenoj ploči na pročelju nove crkve nalazi se sljedeći epigraf:

ZELO PROTO PAROCHI CVETKO
LABORE POP VLI
EXPENSIS AERARII CIVITATIS
VIRGINI CARMELI
CONSTRVCTA.

Shematizam iz 1873. godine bilježi 736 duša u ovoj župi.

30. Kapela Sv. Luke. - Nalazila se u općini Kozala, na mjestu današnje vojne barutane, uz kolni put koji vodi prema Drenovi. Nije nam poznato kada je utemeljena. U kancelarovoju knjizi (4. strana odostraga) iz godine 1544. godine spominje se spor oko vlasništva nad dobrima ove crkvice.

Od godine 1697. bila je pod patronatom *obitelji Dorich*. Kasnije je suveren preuzeo dodjelu patronata, tako da je 1733. bila pod pokroviteljstvom kanonika *Francesca Bassia*, zatim *Andree Kucicha*, 1744. *Mattee Kuchicha*, 1770. *Antonia Kucicha*, 1809. *Giovannia Zohara*.

Godine 1793. kapela je pretvorena u vojnu barutanu, pa su oltar i crkveni namještaj premješteni u grad, u Crkvu Sv. Sebastijana, gdje je pokrovitelj nastavio s obavljanjem obveznoga dušobrižja. Zvono je godine 1803. pripalo kapeli Sv. Karla u Lazaretu.

Kapelanija je ukinuta 1812. godine, pod francuskom vladavinom, a zatim je uvaženi Kaptol neko vrijeme upravljao s malo preostala zemljišta.

31. Kapela Sv. Katarine. - Nalazi se u općini Kozala, na uzvisini iznad Tvornice papira, te se i danas u njoj obavlja

bogoslužje nekoliko dana u godini. Godine 1540. pulski biskup *Giovanni Vergerio* riješio je spor između kanonika *Bartolomea Grohovza* i *Antonia Persicha*, donijevši odluku prema kojoj je kanonik pravi i zakoniti rektor i, sa svojom braćom, patron ove crkve, pa je Persich dužan vratiti Grohovzu crkvu i sva njezina dobra. Iz toga možemo zaključiti kako je kapela morala biti utemeljena mnogo prije 1540. godine. U kancelarovoj knjizi spominje se u godinama 1526. i 1527.

Pokroviteljstvo je naslijedila *obitelj Colonna*, jer u dokumentima stoji kako se od 1714. ona brine o održavanju dušobrižja. Godine 1745. o tome je brinula *obitelj Peraz*.

32. Crkva Sv. Nikole nesjedinjenih Grka. - To je župna crkva za kršćane nesjedinjenoga grčkoga rituala, a izgrađena je 1788. na trošak obitelji ove vjere, koje su tada bile nastanjene u Rijeci. Susjedni župni dvor izgrađen je 1804. godine.

33. Kapela Sv. Jurja nesjedinjenih Grka. - Nalazila se na području *Zenikovich*, unutar groblja nesjedinjenih Grka. Izgrađena je 1778. godine, a srušena prije nekoliko godina, kada je grčko groblje premješteno na gradsko groblje. Zemljište je prodano vlasniku obližnjeg posjeda.

SVETE BRATOVŠTINE U RIJECI

V

Već u XV. stoljeću u ovome je gradu bilo podosta bratovština, koje su obavljale neka bogoslužja, a sjedište im je bilo u crkvama ili kapelama, kojima su dodjeljivali godišnju pripomoć putem dobrovoljnih priloga, donacija zemljišta ili pobožnih zaklada. Čini se kako je ta institucija uvedena iz Italije, jer su se svojom djelatnošću i oblikom podudarale s talijanskim bratovštinama, a sličnih nije bilo ni u Kranjskoj ni u Hrvatskoj, gdje su, međutim, nikle njemačke udruge zanatlija.

U *Enciklopediji* stoji kako su talijanske bratovštine bile udruženja pobožnih ljudi sa sjedištem u crkvi ili dvorani za molitve, a štovala su vjerski kult ili obavljala milosrdna djela prema onima, koji pate. Procvjetala su ta udruženja u Veneciji već u XII. stoljeću pod nazivom škola kršćanskoga dobročinstva. Razlikovala su se bojom i krojem odora, statutima i pravilima, procesijama i milostivim djelima, a njihova su se dobra smatrala crkvenim vlasništvom.

O bratovštinama u goričkoj grofoviji u XVI. stoljeću čitamo u Morellievoj *Povijesti*, t. I., str. 283, kako te institucije tamo postoje od najstarijih vremena, a nastale su u želji da se crkvama osigura imovina, te da se početkom toga stoljeća najveći dio župnih crkava održavao od takvih i sličnih doprinosa.

U knjizi riječkoga gradskog kancelara iz XV. stoljeća navodi se kako je godine 1454. odlučeno da uprava Bratovštine Sv. Marije preuzme skrb nad dobrima svih bratovština, osim Sv. Ivana. Čini se, međutim, kako je ovo usre-

dotočenje uprave bilo kratkog vijeka. Bratovština Sv. Marije se, štoviše, i ne spominje, a jedino je moguće da je poistovjećena s Bratovštinom Gospe od Karmine. Bratovština Sv. Ivana okupljala se u Zbornoj crkvi, a 1532. godine dobila je grobnicu uz oltar svojega sveca zaštitnika.

Nakon vladine odluke iz 1783., kojom se zabranjuje pokapanje unutar crkve, godine 1785. odlučeno je za sve bratovštine izgraditi zajedničku grobnicu u kapeli na groblju, nedavno otvorenom u Ulici Kalvarije i u tu svrhu su riječke bratovštine prikupile iznos od 1.000 forinta. Međutim već 1787. godine sve su bratovštine ukinute, a njihova su zemljišta konfiscirana i rasprodana, izuzev one koja nosi ime Blažene Djevice od Bola, a koja još uvijek postoji.

Prikupljen novac, pod upravom *Giovannia Michelia*, godine 1791. dodijeljen je crkvenome fondu; no, već 1795. Njegovo Carsko Veličanstvo daje ga u cijelosti riječkoj bolnici, a dana 15. rujna 1804. gradskim sucima rektorima i upraviteljima instituta predano je na pohranu:

obveznica kraljevske mađarske Komore

na iznos od .....30.057,45 forinta

još jedna slična ovoj .....1.836,29 forinta

obveznice privatnih osoba .....6.919,04 forinta

---

ukupno : 38.812,18 forinta

osim toga u gotovini s naslova zaostalih kamata

na obveznice kraljevske Komore ..... 3.284,15 $\frac{3}{4}$ f.

zakupnine za zemljišta u iznosu od 46,37 $\frac{1}{4}$ forinta godišnje.

U XVIII. stoljeću u Rijeci su postojale ove bratovštine:

1. *Presvetoga Sakramenta ili Euharistije,*
2. *od Agonije s posvetom čudotvornom Raspeću,*
3. *Bl. Dj. od Bola,*
4. *Svete Krunice ili Pojasa,*
5. *Bijelih, pod imenom Gospe od Karmine,*
6. *Plemenitih, pod imenom Bezgrješnog Začeca,*
7. *Sv. Mihovila,*
8. *Svetih Fabijana i Sebastijana,*
9. *Sv. Josipa,*
10. *Sv. Nikole.*

Pored ovih, spominju se i bratovštine *Presvetog Srca Isusova, Sv. Barbare, Presveta Tri Kralja*, no o njima nema posebnih podataka.

1. *Bratovština Presvetog Sakramenta.* - Imala je sjedište u Zbornoj crkvi kod oltara Euharistije i vjerojatno se okupljala u obližnjoj dvorani za molitvu, zvanoj Sakristija Presvetoga Sakramenta. Nije nam poznato vrijeme njezina osnutka, no, izvjesno je, kako je godine 1546. posjedovala kuću u Ulici Sv. Marije. Godine 1606. spominje se u registru kaptolskih zemljišnih zakupnina, a 1636. unijeti su u popis: blagajnik *Giovanni Roscovich*, te starješine *Pietro Buratelli, Giovanni Perigovanni, Giovanni Vito Zanchi, Martino Diminich* i *Giovanni Kuntalich*, sve istaknute gradske osobe. Imala je svoju grobnicu uz spomenuti oltar, brinula se za potrebe Šv. Groba i za dušobrižja od četrdeset sati, pratila je posljednju pomast umirućima i brinula se za doličnu sahranu.

Nisu nam poznati statuti ove bratovštine, no vjerojatno je kako su bili slični onima koji se nalaze u *Tršćanskom diplomatskom kodeksu*. Tamo su bratimi za vrijeme bogo-

služja nosili crvenu togu, koja im je pokrivala cijelo tijelo, a samo je na kapuljači imala dva otvora za oči. Bratimi su bili obvezni sudjelovati u procesijama i na pogrebu subratima. Članstvo je bilo ograničeno na muškarce.

Iz navedene primopredaje, iz 1804. godine, proizlazi kako je neto imovina ove bratovštine iznosila 1.778,58 forinta u novcu, te 9.815,20 u kreditima, no prema obračunu iz godine 1781. proizlazi da je imovina iznosila 5.093,14 lira. U ono vrijeme lira je u Rijeci vrijedila 11 karantana, po 60 u forintu, tako da je ta imovina bila 938,51 forinta.

2. Bratovština od Agonije. - Osnovali su je isusovci godine 1656. kako bi održavala kult čudotvornog Raspeća u Crkvi Sv. Vida. Još se uvijek čuva popis njezinih članova, u kojemu se na prvome mjestu potpisao godine 1676. barun *Pietro dell' Argento*, tadašnji riječki i trsatski kapetan. Čini se kako ova bratovština nije posjedovala zemljišta, već se uzdržavala od godišnjih doprinosa, budući je nakon ukidanja, njezina imovina iznosila svega 10 forinta.

3. Bratovština Bl. Djevice od Bola. - Među prvim zadacima isusovaca, odmah po dolasku u Rijeku, godine 1627., bilo je osnivanje ove bratovštine, za koju su izmolili mnogo oprosta.

Njezino kanoničko utemeljenje svečano je obavljeno 1631., a na dan 11. svibnja iste godine, održan je prvi skup u Crkvi Sv. Roka, koja je privremeno dodijeljena isusovcima. Nadživjela je ukidanje drugih bratovština, a bila je poštivana i za vrijeme francuske vladavine, te se i danas dostojno održava. Bratimi održavaju skupove u dvorani za molitvu, koja se nalazi u istočnome dijelu Crkve Sv. Vida, uz zvonik, ispraćuju preminule članove i dobročinitelje predvođeni dragocijenom Stijegom, te sudjeluju u crkvenim

procesijama.

Na oltar Uznesenja Bl. Djevice, koji je podigla barunica *Lazzarini* u Crkvi Sv. Vida, godine 1787., uz odobrenje baruna *Leopolda Lazzarinia*, postavljena je slika Blažene Djevice od Bola, te je nakon toga ovaj oltar služio za održavanje bogoslužja ove bratovštine. Jedna rukopisna knjiga sadrži oprostete koji se mogu izmoliti, te niz svećenika starješina i imena bratima i posestrima, počevši od 1631. godine.

Kada su godine 1787. sve ostale bratovštine ukinute, vlasti su odobrile jedino ovoj dalje održanje pod nazivom *Talijansko bratstvo*.

Predsjednik bratstva uvijek je bio isusovac, sve do ukidanja reda. Od tada predsjednici su bili:

Godine 1775. opat *Giuseppe Carina*,

Godine 1776. kanonik *Fortunato de Peri*,

Godine 1778. kanonik *Giuseppe de Spingarolli*,

Godine 1788. kanonik *Luigi Fanello*,

Godine 1796. kanonik *Francesco Saverio Loy*,

Godine 1798. svećenik *Luigi Lombardi*,

Godine 1800. kanonik *Tomaso Stuva*,

Godine 1808. svećenik *Raimondo Alcaini*,

Godine 1812. dominikanac *Giuseppe Verzenassi*,

Godine 1829. svećenik *Camillo Vantaggi*,

Godine 1832. svećenik *Gaspere Perini*,

Godine 1839. svećenik *Giovanni Mihich*,

Godine 1856. svećenik *Bernardino Malle*.

4. *Bratovština Gospe od Krunice*. - Utemeljena je oko sredine XVII. stoljeća zahvaljujući skrbi augustinaca, pod čijom je upravom i djelovala. Okupljala se u Crkvi Sv. Jeronima, gdje se još i danas nalazi spomen-ploča nad zajedničkom grobnicom, sa sljedećim epigrafom: *D.O.M.*

Monumentum hoc sodalitas S. Rosarii suis Consodalibus posuit a. 1656. Među dokumentima ukinutog samostana čuva se i pergamena s nadnevkom *Rim, 27. listopada 1641.*, kojom se ovlašćuje prior augustinskog samostana u Rijeci ovdje potaći osnivanje Bratovštine Sv. Monike, te joj pridružiti Bratovštinu od Pojasa, pod nazivom Bl. Dj. Marije od Utjehe.

5. Bratovština Bijelih pod nazivom Gospa od Karmela. Središte njezina kulta bio je oltar Gospe od Karmelskoga brijega u Zbornoj crkvi, a članovi su bili muškarci i žene. Zašto se zvala bratovština bijelih nije nam poznato; možda su njezini članovi za obavljanja kulta bili odjeveni u bijele toge. Bratimi i posestrime imali su zajedničku grobnicu u ovoj crkvi kod oltara Sv. Petra, koji je tada bio izvan crkve, iza oltara Gospe Karmelske, te još jednu uz zvonik crkve; iz toga se može zaključiti kako je brojila mnogo članova.

Nije nam poznato vrijeme njezina osnutka, ali je sigurno kako je postojala 1614. godine, jer je tada upravitelj dobara bio *Giuseppe Kraljich*. Službenim pismom od 20. ožujka 1651. godine, papa Aleksandar VII. dodijelio je oprost za milostiva djela u korist bratovštine, koju je već Kaptol odobrio, a naziva je *Confraternitas B. Mariae de Bianchi*. Milostiva djela za dobivanje oprosta bila su sljedeća: prihvat siromaha, pomirenje neprijatelja, posljednji ispraćaj bratima i posestrime, sudjelovanje u svetim procesijama, ispraćaj posljednje popudbine nemoćnima itd.

Godina 1641. bratovština je prodala *Pietru Pillepichu* vrt *Hlibac*, koji je kasnije pripao isusovcima, a koji se pruža od Ulice mlinova na obronku brda Kavarije prema Ulici Sv. Luke.

Kada je 1694. godine, odlučeno započeti obnovu Zborne crkve, ova se bratovština obvezala da će snositi tro-

škove za prostor između dvije arkade s tim da joj se ostave dvije klupe koje je imala u crkvi. Godine 1701. arhiđakon je odlučio da bratovštini pripadnu dvije klupe, od oltara Sv. Petra do oltara Sv. Antuna Padovanskog.

Upravitelji dobara bili su:

Godine 1614. *Giuseppe Kraljich*

Godine 1641. *Giovanni Matkovich*

Godine 1682. *Stefano Superina*

Godine 1684. *Matteo Bontich*

Godine 1685. *Biagio Blasich*

Godine 1689. *Nicolò Bontich*

Godine 1690. *Giovanni Blasich*

Godine 1692. *Michele Superina*

Godine 1695. *Martino Kral*

Godine 1696. *Stefano Trachlich*

Godine 1703. *Michele Superina*

Godine 1706. *Giovanni Host*

Godine 1743. *Matteo Tomsich*

Godine 1748. *Antonio Sikich*

Svi su bili obični građani, nijedan iz patricijske obitelji.

Obračun za godinu 1781. prikazivao je prihod od 3.087,19 lira, obračunate po 11 karantana za liru, dakle 565,58 forinta, po 60 karantana jedan.

Nakon ukinuća, dragocijenosti i crkveni namještaj bratovštine dodijeljeni su Zbornoj crkvi, a zemljišta prodana. Ostvareni prihod, koji je godine 1804. predan Zavodu za siromašne, iznosio je 1.279,22 forinta u gotovini, te 8.022,33 forinta u kreditima.

6. *Bratovština Plemenitih, pod nazivom Bezgrješnog Začeca.* - Osnovana godine 1573., već je od 1578. imala svoju dvoranu za molitve u kapeli Bl. Dj. Marije kod Crkve Sv. Jeronima. Augustinski samostan je ugovorom od 7. travnja

1578. uvjetno dodijelio ovu kapelu za molitve osnivačima udruženja, a to su bili:

Carlo Spogliati iz Firence, rektor, *Giacomo Carminello*, savjetnik, *Antonio Cingolo*, savjetnik, *Antonio de Zanchi*, *Lorenzo Kerner*, *Luigi e Camillo Carminello*, *Ruggero Piergiovanni* iz Picena, *Francesco del Bolognese* iz Sinigaglie. *Giorgio Bernichar*, *Giovanni Antonio dei Galli* iz Venecije, *Matteo Cingolo*, *Alessandro Bono* iz Villafrance, *Ruggero Squarciano* iz Ferma i *Flaminio Manlio*, općinski kancelar.

Uvjeti, koje je postavio samostan, bili su sljedeći:

1. spomenik, koji su postavili osnivači kapele mora ostati neoštećen;

2. na skupove bratovštine pozivati i samostanskoga priora, s pravom govora i glasovanja;

3. samostan treba zadržati ključ kapele, kako bi konventualci mogli ulaziti i izlaziti po želji;

4. bratovština, pri izboru kapelana, mora obaviti izbor među konventualcima.

Nije nam poznato kako je bratovština bila ustrojena; no, izvjesno je kako su u XVII. stoljeću članovima mogli postati samo plemići, a za vrijeme bogoslužja bratimi su bili odjeveni u togu pepeljaste boje, s kapuljačom preko lica, koja je imala samo otvore za oči. Stariji ljudi iz ovoga kraja pričaju kako su se u neke dane, tako odjeveni bratimi, međusobno bičevali, pa se bratovština nazivala i Udruženje bičevalaca.

Od crkvenih bogoslužja obavljalo se ono od četrdeset sati u vrijeme Uskrsa, te dvije procesije: jedna u šest sati ujutro na dan Uskrsa i druga u utorak navečer, nakon Uskrsa, na koje je bio pozvan uvaženi Kaptol Zborne crkve. Ovo se bogoslužje održalo i nakon ukinuća bratovštine i samostana, te se slavi i danas, na trošak vjernika.

Rektori su se nazivali *guvernerima*, a u javnim dokumentima spominju se sljedeći: godine 1636. *Giovanni de Zanchi* (guverner) i *Giovanni Piergiovanni* (viceguverner); godine 1788. *Antonio de Terzy* (guverner) i *Anselmo de Peri* (viceguverner); godine 1779. *Giuseppe de Gerlicy* (guverner). Posljednji je upravnik bio *Antonio Mordax de Daxenfeld*. Ovaj je godine 1799. zatražio, u ime bratima, odobrenje za ponovo uspostavljanje bratovštine, no zahtjev je odbijen. Ipak, odobreno je članovima bivše bratovštine učlanjenje u Bratovštinu Gospe od Bola, jedinu preostalu.

Prema dokumentu iz 1804. godine ostvareni prihod iznosio je 2.147,32 forinta u gotovini i 4.397,8 forinta u kreditima.

7. *Bratovština Sv. Mihovila*. - Bila je jedna od najstarijih u Rijeci, budući da u knjizi gradskog kancelara stoji kako je godine 1441. upravitelj dobara bio *Simone Pilar*, te se svećenik *Vito Skolich*, kojemu je bratovština plaćala 52 lire godišnje i dala na korištenje vrt Lišnić, obvezao slaviti svake nedjelje svetu misu u Crkvi Sv. Mihovila. (U ono vrijeme šest lira vrijedilo je jedan cekin).

Iz jedne kronike uvažena Kaptola, koja počinje s godinom 1605. i sadrži neku sudsku presudu, saznajemo kako su predstavnici ove bratovštine godine 1627. bili: *Lorenzo Stenberger*, upravitelj dobara, *Giovanni Oliverich*, *Matteo Bonich*, *Lorenzo Androcha*, *Giorgio Lenaz* i *Martino Valencich*, starješine.

Pored ovih, spominju se i ovi prvaci: *Tomaso Skoffich*, *Francesco Petelin*, *Nicolò Schittar*, *Emilio Mis*, *Tomaso Sablich*, *Michele Barza*, *Matteo Rubinich*, *Lorenzo Cablarich*, *Giovanni Stefanich*, *Biagio Pregel*, *Matteo Stua*, *Giovanni Flegorich*, *Francesco Jezero*, *Andrea Maniani*, *Pietro Pinello*, *Bartolomeo Stemberger*, *Giovanni Berach*.

Upravitelji dobar bili su: godine 1604. *Andrea Jelicich*, 1630. godine *Martino Stupar*, 1668. godine *Giovanni Kraljich*.

Godine 1604. bratovština je povjerila obavljanje bogoslužja Kaptolu Zborne Crkve, a 1777. plaćala je dio primanja orguljašu Katedrale. Godina 1782. isplatila je 52 lire gore spomenutome Kaptolu.

Godine 1781. njezin prihod iznosio je 2.170 lira, a rashod 1.845 lira. Nakon ukidanja ostvaren je prihod od 1.002,46 forinta u gotovini i 4.846,3 u kreditima.

Zanimljivo je spomenuti kako je od 1777. godine u Rijeci postojao stalež obućara, pod zaštitništvom Sv. Mihovila arhanđela, s vlastitim statutima iz 1697., koji su bili napisani nakon vladine povelje od 19. prosinca 1674., kojom je obućarima propisano da se pridruže Udruženju Sv. Mihovila arhanđela, te se citiraju neke privilegije iz 1569. i 1580. godine. Nedostaju, međutim, pretpostavke na osnovi kojih bi se moglo zaključiti kako je Udruženje obućara istovjetno s Bratovštinom Sv. Mihovila, budući da je ova starija i postojala je već 1441., dok se stalež obućara još nije pojavio, a i nadživjela ga je deset godina.

8. Bratovština Svetih Fabijana i Sebastijana. - Nedostaju podaci o vremenu osnivanja i njezine organizacije, no, iz jedne javne knjige saznajemo kako su upravitelji dobara bili: godine 1535. *Antonio Kortich* i *Antonio Bontich*, a 1637. *Giorgio Tkalcich*.

Nije bila ograničena na osobe posebna staleža, te se čini kako je djelovala jedino u svrhu održavanja bogoslužja u istoimenoj crkvi.

U XVIII. stoljeću davala je dio plaće orguljašu Katedrale, a Kaptolu 18 lira. Obračun za godinu 1781. utvrdio je 873^{1/4} lire prihoda, a u godini kada je ukinuta (1788.) posjedovala je kapital od 1.782,19 forinta.

9. *Bratovština Sv. Josipa*. - Imala je sjedište u Crkvi Sv. Roka od benediktinskih sestara, gdje je slavila devetnicu Sv. Josipa. Nije imala vanjsko ustrojstvo, niti je sudjelovala u procesijama. Molitve su bile usredotočene na molbu Svecu za laganu smrt, a bratimi su snosili troškove za neka bogoslužja, poglavito za devetnicu. Godina njezina osnivanja nije zabilježena, no svakako ne predhodi 1663., kada su časne sestre uvedene u ovaj samostan.

10. *Bratovština Sv. Nikole*. - U doba neznaboštva zaštitnik pomoraca bio je Neptun, a u njegovu su čast podizali hramove i održavali kultove. Kršćani su ga zamijenili Sv. Nikolom iz Baria, koji je prilikom jedne plovidbe spasio brod u oluji te su se mornari u opasnosti zavještali i molili ovom svecu.

Kalafati, mornari i brodovlasnici imali su u Rijeci pobožno udruženje, pod nazivom Sv. Nikole, kao i ono u Trstu, te se čini kako je crkvice Sv. Nikole na Rečicama bila sjedište njihova kulta, budući da se tamo u davnim vremenima nalazio škver. No i prije 1600. postojao je škver, na mjestu današnje pošte, s blokom kuća na zapadnoj strani, pa su se bogoslužja slavila u crkvi Sv. Barbare, gdje je sporedni oltar bio posvećen Sv. Nikoli. Godine 1689. škver je premješten na Trg Fiumare, gdje je djelovao još stotinu godina pod upravom starješina tog udruženja.

Pravilnikom, koji je vlada odobrila 1755. godine, mogli su postati bratimi: vlasnici brodica, mornari, kalafati, trgovci, vlasnici trgovina i zanatlije; od dva nadzornika izabrana na godinu dana na dan Sv. Nikole, jedan će se baviti dušobrižjem, drugi škverom, a svaki član platit će peticu¹⁴ za

---

¹⁴ Četiri *petice* od 17 karantana iznosile su 1 njemački ili rajnski gulden, a četiri *petice* od 15 karantana jedan austrijski gulden.

upis, te još jednu za godišnju daću; za procesije na Veliki Petak i Tijelovo svaki će član dobiti voštanicu; svaki natovareni brod dat će bratovštini dvanaest bačvica ulja, a za uzvrat bratovština će snadbijeti brod potrebnim uređajima za iskrcaj; svaki strani brod prije odlaska bratovštini će platiti četiri novčića za svaki vagon žita; crkveni nadzornik izdat će teretnicu za svaku balu robe, te tražiti po jedan novčić za svaki teretni list; bratovština će u škveru držati kotlove za rastapanje katrana, te će za njihovu upotrebu tražiti *peticu* po danu, petnaest novčića za jedno ključanje, a osim toga držat će spremnima naprave za izvlačenje broda na kopno i za njegovo porinuće u more; po povratku broda sa svakog putovanja, njegov zapovijednik ili brodovlasnik, ako su članovi bratovštine, platit će jednu *peticu*, a svaki mornar dvanaest novčića; svaki novi brod, ovisno o nosivosti, platit će 51, 34, ili 17 karantana; bratovština će platiti 200 forinta liječnika, zaduženog za besplatno liječenje bratima i stranih pomoraca; i, najzad, u Crkvi Sv. Barbare čuvat će se dvije zastave bratovštine i plaštevi bratima.

Ovaj je pravilnik bio od male koristi, jer je bratovština već bila u opadanju zbog unutarnjih i vanjskih slabosti. Na skupu koji se održao godine 1760., pod predsjedavanjem arhiđakona *Svilocossia*, te uz nazočnost savjetnika *Giuseppea Minollia*, *Antonia Spingarollia*, *Pietra Monaldia* i *Sigismonda Zanchia*, govorilo se o lošem stanju uređaja u škveru, o nedostatku fonda za njegovu zamjenu, te o poteškoćama oko naplate.

Ova je bratovština ukinuta, zajedno s ostalima 1788. godine; a njezina imovina je tada iznosila svega 259 forinta u gotovini i 1.118 u kreditima.

POGLAVLJE XIV.

RIJEČKA GROBLJA I GROBNICE

Prije godine 1733. nije bilo groblja izvan grada; dio preminulih pokapalo se u crkvama u društvenim ili obiteljskim grobnicama, a dio oko župske Zborne crkve, te se taj prostor nazivao grobljem. Jedna listina iz 1619. godine objašnjava kako su dva zločinca, nakon što su im odrubljene glave, pokopana nedaleko Crkve Sv. Andrije. Budući da se ta crkva nalazila izvan gradskih zidina može se zaključiti kako je to mjesto namjenjeno za pokapanje u sličnim slučajevima.

Sljedeća su udruženja imala rezerviranu grobnicu:

1. augustinci, kapucini, isusovci i časne sestre u svojim crkvama Sv. Jeronima, Sv. Augustina, Sv. Vida i Sv. Roka;

2. u Zbornoj crkvi: kanonici uz glavni oltar, obični svećenici u sredini crkve, bratovštine Presvetog Sakramenta i Gospe Karmelske kraj svojih oltara;

3. u Crkvi Sv. Jeronima: Bratovština Sv. Krunice, a Bratovština Plemenitih u kapeli Bezgrješnog Začeca.

Na prostoru izvan Zborne crkve, zvanom groblje, pokapani su svi ostali: iza pobočnih oltara oni koji su platili određenu pristojbu, na istočnoj strani iza crkve pokapani su siromašni koji nisu mogli platiti ukop.

Kad je godine 1769. odlučeno ukinuti ovo groblje oko crkve, brzo je kupljeno potrebno zemljište za izgradnju drugoga od *Severia Juhe* uz cijenu od 115 dukata, te je već 1773. bilo spremno novo groblje kod prve kapele Kalvarije. Za smještaj umrlih i za mise zadušnice na tome je mjestu

izgrađena kapela.

U to vrijeme nesjedinjeni Grci pokapani su na vlastitom groblju na brijegu Zagrad, u predjelu Zenikovih, protestanti kod Lazareta, a Židovi pokraj ulice koja vodi na Belveder.

Slijedom vladine odluke od 11. kolovoza 1772. godine, kojom se u crkvama zabranjuje pokapanje u grobnicama bez vanjskoga otvora, Kaptol je dao izgraditi u sakristiji, uz oltar Presvetog Sakramenta, ulaz u grobnicu kanonika, te je tom prilikom sagrađeno osamnaest niša, od kojih je šest pripalo *obitelji Orlando*, a koja je, s obzirom na velike troškove što ih je podnijela za obnovu crkve, imala pravo pokapanja u toj grobnici. No, kako ulaz nije bio u skladu s vladinim zahtjevima, slijedom naredbe iz 1807. otvoren je novi ulaz iza crkve, na istočnoj strani. Tako su i samostani dali izraditi vanjske otvore za svoje grobnice. Za sve bratovštine izgrađena je zajednička grobnica s nišama u kapeli novoga groblja, gdje su bile slobodne i druge niše uz cijenu od tri forinta. Time je ujedno prestalo pokapanje u privatnim grobnicama, uz rijetke iznimke, koje su možda držane u tajnosti.

S porastom pučanstva, malo groblje na Kalvariji ubrzo je postalo nedostatno. Zato je već godine 1793. općina kupila za 945 forinta vinograd ukinutoga augustinskog samostana na Kozali, uz cestu koja vodi do Sv. Luke, namijenivši ga novome groblju, pa ga je 1800. ogradila, a ubrzo je osigurala protestantima poseban dio, odvojivši ga zidom.

Od 1800. na dalje nitko više nije bio pokopan na groblju ili kapeli Kalvarije. Godine 1818. *Andrea Lod. Adamich* sagradio je na tome mjestu rasadnik za murve, kojima se ukrašavao Školjić i ulice oko Fiumare i Rečica. Godine 1824. zemljište i kapela prodani su *Francescu Hanzlichu*, a nedavno je kapela pretvorena u stambenu kuću.

Pod tim zemljištem prolazi željeznički tunel.

S obzirom da su obitelji željele obaviti pogrebni obred u Katedrali prije odnošenja tijela na groblje, ali i stoga što je pogreb postajao sve skuplji za one koji su živjeli daleko od crkve, ustalio se običaj da tijela umrlih iz udaljenih općina ili nastamba, dopreme u neku bližu privatnu kuću i tamo ga čuvaju do pogreba. Taj je običaj prekinut 1817. godine kad je odlučeno da se preminuli iz drugih općina ili sa Pomerija dopreme u Crkvu Sv. Sebastijana i odavde do Katedrale. No, ta je odluka bila kratkog vijeka.

U svibnju 1836. godine Gradsko vijeće je kupilo za 3.600 forinta vinograd i šumu Tudorovich, kako bi proširili groblje i dodijelili zasebne prostore za Grke i Židove. To je bilo novo groblje, gdje je podignuta sadašnja kapela Sv. Mihovila i gdje su između starih čempresa iznikle brojne grobnice, koje su izgradile pobožne obitelji preminulih. Katolički dio groblja blagoslovljen je 31. prosinca 1838. godine.

Dana 28. prosinca 1839. godine naređeno je grčko-pravoslavnoj i židovskoj zajednici da svoje mrtve, od 1. lipnja 1840. godine na dalje, sahranjuju na glavnome groblju, gdje su za njih već bili spremni odvojeni prostori, ali su mnogobrojne žalbe usporile postupak.

Uvjeti koje je postavila grčko-pravoslavna zajednica bili su konačno odbijeni 1845. godine, pa je ona ubrzo prihvatila ograđeni prostor na glavnome groblju, prodavši svoje staro groblje i crkvicu Sv. Jurja gospodi *Smith* i *Meynier*.

Zbog iznimnih okolnosti, slijedom odluke Gradskog vijeća od 27. lipnja 1843. godine, odgođen je postupak kojim se htjelo obvezati Židove da sahranjuju svoje mrtve na novome groblju; no, 1875. naredba je ponovljena i zajednica ju je prihvatila.

OPATIJA SV. JAKOVA KOD STUPA

Smještena je kod Voloska u Istri, a naziv Sv. Jakov kod Stupa dobila je po Sv. Jakovu apostolu, kojemu je posvećena crkva. O njemu je napisano da je u Španjolskoj utemeljio prvu kršćansku crkvu u mjestu zvanom *Kod Stupa*.

U latinskim listinama iz XV. i XVI. stoljeća ova se opatija naziva *S.ti Jacobi u Preluci* ili *kod Preluke*, vjerojatno prema obližnjem pristaništu koje Slaveni zovu *luka*. No, u njemačkom dokumantima već u XVI. stoljeću nalazimo naziv *Abtey von St. Jakob am Stöckchen*. Takvi su atributi možda bili potrebni u ono vrijeme, jer je u Vinodolu, kod Kraljevice, postojala još jedna Opatija Sv. Jakova.

Zanimljiva je bula pape Nikole V. iz godine 1453., upućena opatu Samostana Sv. Mihovila, izvan pulskih zidina, i zamjeniku starješine crkve u . . . , bula, koja je sačuvana u Gradskome arhivu Rijeke, među dokumentima ukinutoga augustinskog samostana. U njoj se navodi kako su opat Jakov i Benediktinski samostan Sv. Jakova kod Preluke, koji pripada Pulskoj biskupiji, zatražili pomoć od Svete Stolice, jer su neki zli, *nepoznati* ljudi otuđili tamjan, desetine, prihode, crkveno pokućstvo, kuće i samostanska imanja, što sve prikrivaju i zadržavaju i ne misle vratiti opatu i samostanu. Stoga je papa naredio da se primjenom crkvenog postupka otuđene stvari vrate, sve dok se u potpunosti ne udovolji zahtjevu.

Iz navedenoga moglo bi se zaključiti kako je u Preluci bio benediktinski samostan na čelu s opatom, no, jedno svjedočenje od 8. svibnja 1449. godine, pohranjeno u izvornoj knjizi riječkoga kancelara i javnog bilježnika, spominje *opata fra Jakova* iz tog doba, kao i njegova ponešto starijeg prethodnika *opata Radmanna*, koji je imao sluškinju *Luciu*; međutim, ne spominju se ni samostan ni redovnici. Čak ni dokumenti iz kasnijih stoljeća ne spominju postojanje samostana.

Kako je nesumnjivo da je u Istri bilo nekoliko benediktinskih samostana, koji su prema Kandlerovim *Povijesnim prilogima*, opustjeli oko 1300. godine, zbog crne kuge što je tada harala Istrom, te uzimajući u obzir da se krađa morala dogoditi znatno 1453. godine, jer kradljivci nisu poznati, a vlasnici dobara su mogli zatajiti porijeklo imovine, možemo pretpostaviti:

1. Samostan Sv. Jakova redovnici su napustili zbog kuge ili neke druge nesreće;

2. susjedi, ostavši bez nadzora, prestali su plaćati obveze za zemljišta koja su dobili na privremeno korištenje ili za obrađivanje, pa su nasljednici ili drugi naknadni vlasnici mogli zaniijekati privremeni značaj svojega vlasništva i braniti se dosjelošću;

3. bit će teže vratiti crkvene predmete i drugu pokretnu imovinu, budući da se radi o krađi;

4. nakon napuštanja samostana nije više bilo redovnika, ali su se preostala dobra kasnije dodjeljivala kao crkvena nadarbina svećenicima sa zvanjem opata, od kojih se jedan, narečni fra Giacomo, obratio papi za eventualnu pomoć oko povrata imovine.

U *Studiji o prvim počecima grada Rijeke (Povijest Rijeke, svezak I., str. 42 i 43)*, iznijeta je pretpostavka prema kojoj su benediktinci, možda, ušli u drevni neznabožački

hram, zvan Phanas, posvećen Apolonu.

Nakon fra Giacoma iz 1453. godine, nisu nam poznati drugi opati, sve do 1506. Na arhitravu crkvenih ulaznih vrata može se pročitati epigraf: *1506 die 21 Julii Symon Abbas fieri fecit*. No, čini se kako je ovaj ubrzo umro, jer iz dva vladareva naloga, od 1. i 7. listopada 1507. godine, sačuvanih u Državnome arhivu u Beču, proizlazi kako je car dodijelio ovu opatiju svome tajniku *Luchi de Renaldisu*. Čini se kako je pravo dodjeljivanja osporavano, jer car drugom ispravom naređuje da se opatija preda u vlasništvo njegovu tajniku Luchi de Renaldisu, neovisno o tome je li netko drugo dobio to pravo, makar i uz papinsku investituru.

U jednoj molbenici, koja se čuva u riječkome Arhiđakonskom arhivu, a čini se da je napisana oko 1540. godine, stoji kako je nakon odlaska opata *Giovannia Becharicha*, car Maksimilijan I. dodijelio ovu opatiju svećeniku *Nicolòu Donatovichu*, koji je na carev prijedlog dobio investituru od pulskog biskupa, ali je proizvoljnim činom riječkoga i kastavskog kapetana *Giovannia Rauber*a, Donatovich izbačen, a opatija predana *Tomasu Achcichu*. Ovdje valja primijetiti kako je car Maksimilijan I. umro 12. siječnja 1519., a Giovanni Rauber godine 1524. više nije bio riječki i kastavski kapetan.

Tomaso Achcich bio je opat sve do otprilike 1544. godine; 1538. dao je nakorištenje *Nicolòu Rossovichu* iz Rijeke neobrađivano opatijsko zemljište uz godišnju najamninu od 12 lira, a 1539. *Antoniu Rossovichu*, uz godišnju najamninu od 16 lira, opatijsku kuću u Rijeci. Ti su poslovi dobili kraljevski pristanak, poveljama Ferdinanda I. iz godina 1545. i 1553., koje se čuvaju u Gradskome arhivu, među ispravama ukinutoga augustinskog samostana.

Ovu je opatiju kralj Ferdinand I. dodijelio kao privremenu prebendu *Francescu Živkoviću*, koji je oko 1550.

godine bio imenovan senjskim biskupom, no Rim mu nije htio odobriti kanoničku investituru. Prebendu je koristio od 3. ožujka 1552. sve do svoje smrti godine 1650.

Poveljom Ferdinanda I. od 29. listopada 1555. godine, pohranjenom u Gradskome arhivu u Rijeci, opatija je u trajno vlasništvo dodijeljena riječkome augustinskom samostanu, s tim da je biskup Živković koristi za svoga života, te je uz takvo ograničenje predana samostanu.

Dvije isprave o primopredaji iz 1552. i 1555. godine nalaze se kao vjerodostojni primjerci u Gradskome arhivu među spisima narečenoga samostana, a do nedavno su se čuvale u sakristiji Crkve Sv. Jeronima. Ona iz 1552. poznata je zato što navodi siromaštvo crkvenog namještaja.

Iako je ova opatija bila plemićki posjed, na koji obični građanin ili kaštelan nije mogao polagati pravo, ipak je zbog dugotrajne zapuštenosti, nemarnosti opata ili njihove potrebe za pomoći, te zbog nepodesne provincijske mreže, kastavska općina, u vrijeme kada je proširivala granice na gosposkijske posjede svojega kapetana, preuzela jurisdikciju na ovu opatiju. U knjizi drevnih kastavskih statuta, u 27. poglavlju, stoji kako je na dan Sv. Jakova opat morao dati općinskim čuvarima mjeru vina, četvrtinu vola i dvanaest kruha; u 28. poglavlju, kako je na dan Uzašašća našega Gospodina Isusa Krista, opat morao dati Kastavcima, koji su dolazili s križem, mjeru vina i jedan kruh svakome; u poglavlju 49. kako na dan koji će se odrediti, između Sv. Mihovila i Sv. Martina, Kastavcima treba biti odobreno branje kestenja na području opatiije; u 50. poglavlju, da je opat morao svake godine dati kastavskom sucu i satniku po mjericu kestena, te su mu ovi dužni pružati pomoć u zaštiti kestenove šume; u 57. poglavlju, kako je na dan Sv. Jakova, kastavski dvornik dobivao u Opatiji od svake gostionice po četiri novčića, a od svakoga trgovačkog banka s trešnjama

jednu kotaricu toga voća.

Augustinci su opatiju zatekli u vrlo zapuštenom stanju. Već se godine 1556. prior *Giovanni Primosich* potužio kralju Ferdinandu I. da je biskup Živković, usprkos zabrani, otuđio dosta imovine, te je dao posjeći šume, a poslije je *Bartolomeo de Frigidis*, prior oko godine 1560., ustanovio kako već pedeset godina opati otuđuju u korist rodbine i prijatelja mnoge vinograde i obradive zemlje, dok sve drugo ostavljaju zapuštenim.

Kada je samostan stupio u stvarni posjed opatijske godine 1560. nailazio je na prepreke u ostvarenju prava za koja je bio uvjeren da mu pripadaju: umjesto plemićkog posjeda, upisanoga u pokrajinske knjige u Ljubljani, dobio je imanje, koje je pripadalo kastavskoj općini, a umjesto crkve koja nije u župskoj nadležnosti, dobio je područnu crkvu kastavske župe. Godine 1578. prior *Giovanni Klobučarić* žalio se nadvojvodi Karlu, tvrdeći kako je riječki i kastavski kapetan prisvojio isključivo pravo na ribolov u Preluci, te da Kastavci obnašaju sudbenu vlast nad opatijskim kolonima.

Prema tužbi iz 1579. godine, podnesenoj protiv Kastavaca zbog nasilja, godine 1580. provedeno je saslušanje svjedoka, a u zapisu, koji se čuva u Arhiđakonskome arhivu, čitamo kako su se povodom sajma na dan Sv. Jakova, 25. srpnja 1579., kada je riječki vikar, po ovlaštenju samostanskog priora htio otvoriti ples, kastavski sudac i kancelar tome usprotivili, tvrdeći da to pravo pripada kastavskoj općini. Kako je mnogo prisutnih Riječana stalo u obranu priora, gospodara posjeda, nastala je tučnjava iz koje su se Riječani na vrijeme povukli. Događaj je zanimljiv za riječku povijest, jer je iz njega potekla pučka svečanost, koja se od tada održavala svake godine na dan 25. srpnja u Rečicama na riječkome području, a trajala je do polovice ovoga

stoljeća. Prije su Riječani u velikom broju odlazili na sajam Sv. Jakova u Opatiju, a na povratku, pred večer, dočekivali su ih prijatelji i rodbina pod jablanima u Rečicama, gdje se održavala svečanost, no nakon opisanog događaja, koji je možda bio vrhunac prethodnih nesuglasica, žitelji Rijeke su prestali odlaziti taj dan u Opatiju, sastajući se u popodnevnim satima pod jablanima u Rečicama, gdje su ostajali do kasno uvečer na pučkoj svečanosti i ples uz zvuke *tororò*.

Opatiji je nametnuta pokrajinska pristojba od 50 forinta godišnje, što zacijelo nije bilo u skladu s njezinim siromaštvom. Zbog toga je samostan godine 1584. uputio žalbu Upravi pokrajinskih zemalja Kranjske, ističući kako Opatija ima svega 500 koraka dužine, 150 širine i samo 13 siromašnih poljodjelaca, koji ne bi vidjeli kukuruzna kruha dok ne bi došli u Rijeku; međutim, Kastav, koji je plaćao pristojbu od 20 forinta, ima 500 stanovnika. Ova nejednakost u postupku, navodi nas na uvjerenje kako je Opatiji nametnuta pristojba na temelju čitave nekadašnje površine samostalnog feuda, a pristojba od 20 forinta odnosila se samo na grad Kastav, dok je zemljišni posjed plaćao posebnu pristojbu. I doista, prema ugovoru od 6. prosinca 1664. godine, koji se čuva u Arhiđakonskome arhivu u Rijeci, kastavski zemljišni posjed plaćao je godišnje 500 forinta.

Nije bilo lako dovesti Opatiju, kao crkveni posjed, u njezino prvotno stanje neovisnosti, nakon toliko vremena nesamostalnosti. Sve su tužbe ostale neusvojene i stoga što je Kastavska gospoštija smatrala posjed zajedničkim. Napokon je došlo do nagodbe prema kojoj:

1. samostan priznaje obvezu davanja kastavskim čuvarima, na dan Sv. Jakova, četvrtinu vola, baril vina i dvanaest kruha;

2. postaje obveza opatu na taj praznični dan dozvoliti kastavskome kapetanu poljubiti evanđelje, blagosloviti ka-

petana, suce i druge dužnosnike, a kastavskim svećenicima omogućiti obavljanje bogoslužja u Opatiji, poglavito plovau, kako bi na dan Sv. Jakova mogao u ovoj Crkvi najaviti dolazak praznika i održati uobičajene župne propovijedi.

Oko godine 1630. riječki samostan je vodio težak spor s augustinskim samostanom u Ljubljani u svezi posjedovanja Opatije. Poznato je kako se od drevnih vremena u Ljubljani nalazio augustinski samostan s crkvom Sv. Jakova, te da su oko 1550. godine, pod pritiskom moćne Luterove reformatorske stranke, ti svećenici otjerani, a njihovu su crkvu zaposjeli protestanti, koji su je kasnije uspjeli pretvoriti u bolnicu. Kako su se ti redovnici smjestili u riječki samostan, prior se zdušno zauzeo da dobije naknadu za ono što je red izgubio. Uslijedila je navedena (svezak II., str. 5-6), povelja od 29. listopada 1555., kojom je nadoknada dodijeljena, ne ljubljanskom samostanu, koji više nije postojao, već izričito riječkome, u koji su se smjestili potjerani redovnici, a među ostalim, tu je bila i donacija ove Opatije. No, 1626. kada je u Kranjskoj oslabio protestantizam, u Ljubljani je osnovan novi augustinski samostan, ne više u staroj zgradi, gdje je već bila bolnica, nego na drugome mjestu, pa je taj novi samostan, držeći kako je naslijedio prava bivših svećenika, kojima je godine 1555. dana nadoknada, zahtijevao tu opatiju. General augustinskoga reda je u Rimu, dne 23. travnja 1631. godine, opunomoćio ljubljanskog biskupa *D. Scarlicha* i pičanskog biskupa *G. Bobeza* da donesu odluku o sporu; no oni nisu presudili, već su 1634. napisali izjavu, kojom obavještavaju opunomoćitelja kako je sukladno narečenoj povelji i naknadi investiture, Opatija Sv. Jakova predana u stalno vlasništvo Samostanu Sv. Jeronima u Rijeci, kao nadoknada za dobra, koja je izgubio Samostan Sv. Jakova u Ljubljani. Nije nam poznato što je nakon toga poduzeo general augustinskoga reda; izvjesno

je da su riječki augustinci i dalje posjedovali Opatiju, zadržavši je do 1723. godine, kada su je 10. travnja ugovorom, čiji se izvornik čuva u Arhiđakonskome arhivu u Rijeci, prodali za 2.650 forinta isusivačkome Seminaru.

Isusovački Seminar u Rijeci prodao je Opatiju 1735. godine za 3.000 forinta grofu *Giovanniu Ciculinu*, kupoprodajnim ugovorom od 26. ožujka (i ovaj se izvornik nalazi u narečenome arhivu), a Ciculini, ondašnji gospodar Međimurja, Medvedgrada i Susedgrada, dao ju je na korištenje *Giovanniu Kollarichu*, iz pavlinskoga samostana u Crkvenici, a zatim ju je, dokumentom od 26. travnja 1738., darovao presvjetlom Kaptolu Zborne crkve u Rijeci, uz izuzetak doživotnog korištenja, koje je pripalo Kollarichu, te obveza koje su trebale biti utvrđene naknadno.

Od ovoga korisnika potječe izvorna isprava, napisana u Opatiji, dne 30. studenog 1742. godine, na kojoj je potpisan *Fr. Joannes Kollarich, abbas infulatus S. Jacobi a Palo*, s pečatom Opatije. Njome se obnavlja pravo posjedovanja vinograda u korist *Giuseppea Ignazia de Rastellia* iz Rijeke, uz obvezu davanja opatu osmine plodova. Nakon što se Kollarich odrekao posjeda dne 11. prosinca 1745. godine, Kaptol je stupio u stvarni posjed Opatije, uz obvezu da svake godine slavi 24 mise, prema želji donatora i, nakon njegove smrti, stalnu pjevanu misu na dan Sv. Ivana, te da neprekidno drži upaljenu svijeću na glavnome oltaru. No, već se godine 1748. Kaptol žalio na kastavskog kancelara zbog uvrede dvaju kanonika, a 1750. prodao je ovaj posjed za 2.500 forinta isusovačkome Kolegiju u Rijeci, koji je njime mogao lakše upravljati kao posjednik Kastavske gospoštije.

Godinu dana nakon ukinuća isusovačkoga reda, Opatija je vladinom odlukom dana na stalno korištenje riječkoj Arhiđakoniji i tako je ostalo sve do naših dana; no sada su prava opata toliko ograničena da renta jedva dostaje

za izdržavanje jednoga kapelana, zaduženog za održavanje dušobrižja u crkvi.

U jednoj ispravi iz godine 1759. stoji kako su u ono vrijeme u Opatiji posjedovali zemljišta sljedeće osobe: *Dubrovich Giorgio; Fiamin Mattio, Giuseppe, Lorenzo, Francesco i Matteo; Franza Mattio; Giacich Nicolò, Giorgio, Francesco, Mattio, Matteo, Giovanni i Lorenzo; Giacich-Vodopia Giovanni; Giacich-Gradina Giorgio; Gherbi Andrea, Giorgio i Francesco; Giusti Mattio i Giovanni; Jeletich Mattio; Jeriza Giovanni; Jerkovich Giovanni; Jurkovich Giorgio, Francesco, Andrea i Giovanni; Ivaz Giovanni; Kranjec Lorenzo; Lettis Nicolò i Sebastiano; Pobar Andrea; Raicich Giovanni; Sberzaj Giorgio; Scuro Andrea; Sikich Giovanni; Tomicich Mattio i Giovanni; Vidovich Giuseppe i Giovanni.*

U istoj se listini navodi kako su te osobe plaćale odgovarajuću novčanu naknadu za otkup uaturi, ali su se obvezale davati desetinu u vinu i žitu, a bilo je dogovoreno da isusovačkome Kolegiju ostaje pravo na maloprodaju vina, tako da u čitavoj Opatiji nitko ne može prodavati vino osim proizvedenoga u vlastitom vinogradu u Opatiji; no, s druge su strane bili oslobođeni plaćanja zemljišne pristojbe pokrajinskoj upravi.

Godine 1793. obnovljena je opatijska crkva, o čemu govori sljedeći kronogram uklesan na kamenome pročelju:

CVIVIS IN HOC RENOVATA LOCO
PIA FVLGET IMAGO
SIS CVSTOS POPVLI
SANCTE IACOBE TVI.

Izvadak iz ove knjige tiskan je nedavno u brošuri g. *Radicsa* iz Ljubljane. U njoj se na njemačkome jeziku opisuje današnje naselje *Opatija*, koja je uz trošak društva Južnih željeznica uređena kao kupališno mjesto, te klimatsko lječilište za strance.

KARTA ISTRE I KVARNERA IZ 1716. GODINE

DIO III.

POSEBNI PODACI O ZEMLJAMA SMJEŠTENIM OKO KVARNERA I O PODRIJETLU NARODA KOJI IH OBITAVAJU

PRETHODNA NAPOMENA

U *I. dijelu* ovih *Priloga* izložena je u općim crtama nekadašnja politička situacija ovih zemalja, kao osnova za podatke i pretpostavke o političkoj pripadnosti kraja u kojemu se nalazi grad Rijeka. *II. dio*, gdje se govori o Crkvi, služi kao potpora prethodnome dijelu.

U ovom *III. dijelu* iznijet će se posebni podaci o ovome kraju u svrhu usporedbe političke pripadnosti i društvenoga života u nama bližem vremenu, te pripremanja osnove za *IV. dio*, gdje će se objasniti podrijetlo i zbivanja oko političke autonomije grada Rijeke i njegova društvenog pokreta.

POGLAVLJE I.

K V A R N E R

g ranice, unutar kojih se pruža more, zvano *Kvarner*, nisu utvrđene ni zakonom, ni dugom tradicijom. Novije zemljopisne karte smještaju ga između Istre i otoka Paga, s početkom na rtu Premanture, na krajnjem jugu Istre, a obuhvaća i riječko more, te *Kvarnerić* između otoka Cresa i Krka. *Casotti* u svojoj knjizi *Otoci i obale Istre i Dalmacije* iznosi kako se Kvarner pruža od rta Premanture u Istri do kanala Nove Poljane kod Nina, sa više od 200 milja promjera i 91 miljom dužine, računate od Preluke kod Voloska, do ušća riječice Karišnice. Tako ga, otprilike, ali bez navođenja milja promjera i dužine, određuje *dr. Cubich* u I. tomu, str. 17, svojih *Povijesnih podataka o otoku Krku*. Profesor *dr. Lorenz* znanstveno je obradio ovaj bazen u knjizi izdanoj godine 1863. pod naslovom *Physikalische Verhältnisse und Vertheilung der Organismen im Quarnerischen Golfe*; no uzimajući za osnovu istraživanja prirodne granice, koje ovise o posebnoj prirodi morskoga dna i obala, stavlja ga u međe što se pružaju od rta Crne punte u Istri, s ove strane Raše, do Preluka kod Voloska, a zatim preko Rijeke, Kraljevice i Senja do Lukova, obuhvaćajući i otoke smještene u ovome prostoru, zajedno s Rabom i Unijama, tako da njegov Kvarner, za razliku od *Casottieva* i *Cubicheva*, isključuje more od Premanture do Unija, od Crne punte do Cresa i od Raba do Nina.

Grčki i rimski autori ne spominju Kvarner, već *japodski*, te *liburnijski*, *polatski* i *flanatski* zaljev. U prvome

stoljeću naše ere Pomponio Mela spominje *polatski*, a Plinije Stariji izvodi naziv *flanatski* od naroda Flanata. Kako su Flanati obitavali krajeve oko Labina i istočne obale Učke, a pulska se kolonija protezala do Raše, može se ustvrditi kako se Polatik pružao od rta Premanture do Raše, a Flanatik od rta Crne punte do današnjeg Voloska.

Naziv *Kvarner* prvi puta nalazimo u mletačkoj kronici Giovannia Diacona, zvanog Zagoreo, koji je bio kapelan dužda Orseola II oko godine 991.

Ovdje se opisuje kako su godine 884. Saraceni prodrli sve do Kvarnerskog zaljeva i kod Suska potukli Mlečane. Kvarner spominje i Dante u IX. pjevaju *Pakla*, u stihovima 113 i 114:

*i ko što kod Pule, blizu žala
gdje Kvarner među Italije pere,*¹⁵

Nešto kasnije, godine 1358., spominje se u mirovnom ugovoru između ugarskog kralja i Mletačke Republike. Ovaj dokument tiskan je u III. tomu *Zbirke mletačkih dokumenata*, profesora Ljubića, gdje se objašnjava kako je Venecija vratila Ugarskoj čitavu Dalmaciju, od polovice Kvarnera do granice na Draču. Još jedan izvor, sadržan u VIII. tomu ove *Zbirke*, predstavlja itinerar *Giovannia Giustiniana* iz godine 1553., gdje na stranici 193 čitamo, kako valoviti zaljev Kvarner počinje kod dva otočića blizu Premanture - te je odavde do otoka Unije širok 30 milja - zatim, na stranici 269, kako zapadna strana otoka Cresa gleda na Kvarnerski zaljev i riječko područje. Iz ovih podataka proizlaži kako se od X. do XVI. stoljeća naziv Kvarner

---

¹⁵ Danteove stihove preveo Mihovil Kombol (Prim. prev.)

odnosio na *polatski zaljev* od Premanture prema sjeveru, a u XVI. stoljeću i na riječko more.

Kvarnerić je spomenut u godini 1567. na stranici 182 u XI. tomu navedene *Zbirke*.

Palladio, koji je oko godine 1509. napisao *De situ orae Illyrici*, spominje polatski zaljev, te primjećuje da ga mornari nazivaju *Carnario*. I Cubich, u spomenutoj *Povijesti otoka Krka*, kaže kako je još u nedavnoj prošlosti općenito nazivan *Carnario*.

Podrijetlo naziva Kvarner ili Carnero nije poznato. Profesor dr. Benussi iz Trsta, u svome dragocijenome djelu *Istra do Augusta*, navodi, na stranici 154, da je imenica *Kvarner* složena od keltskog korijena *carn*, u značenju *stijena* i od sufiksa *ellus*, *erus*, te je značila *okružen stijenama*; no, u srednjem vijeku *q*, često stoji umjesto nekadašnjeg *c*, tako da se od nekadašnjeg *Camera*, formirao *Kvarner*. Međutim, on ne govori, a i ne može se utvrditi, je li se ovo more u keltsko doba nazivalo *Carnero*.

Neki su suvremeni autori izveli imenicu *Carnario* od ljudskog mesa, zbog mnoštva leševa utopljenika u ovom zaljevu. No, ta mi se etimologija čini proizvoljnom i to iz sljedećih razloga:

1. uzevši u obzir malu površinu ovoga mora, brodolomi su u doba dok je vještina plovidbe bila u povojima, bili češći, ali su se događali uz obale, pa svako stradavanje broda nije moralo odnositi nužno i ljudske žrtve;

2. od maloga broja pomoraca nastradalih u ovome moru, nije se moglo napraviti groblje;

3. drugim morima znatno opasnijima, nije dano slično ime.

Razmišljajući o Palladiovoj tvrdnji da su mornari polatski zaljev nazivali *Carnario*, te uzimajući u obzir kako se naziv Kvarner koristio već u X. stoljeću, a zatim i u

XIV. i XVI. vijeku, čini mi se razložnijim tumačenje prema kojemu je *Carnario* tek pučki oblik naziva Quarnario. Valja napomenuti kako su mornari iz ovih krajeva Slaveni, te Quarnero nazivaju *Karnar*, budući da u slavenskome jeziku nema slova *q*. Stoga možemo pretpostaviti kako su Talijani, želeći izraziti pučki naziv, pisali *Carnario*, budući da u svojoj abecedi nemaju slova K.

Iz narečene knjige dr. Lorenza, navodimo sljedeće podatke.

U ovome moru, naročito u njegovom gornjem dijelu, valovi su manji i rjeđi nego na otvorenome Jadranu i u Tršćanskome zaljevu. Najviše valove prouzrokuje *jugo*, jer pokretna sila dolazi iz daleka, a zračni pritisak nije velik. U zaljevu dosižu visinu od 10-11 stopa, a široki su 20-30 stopa. Valovi od bure su zašiljeni, nepravilniji, uži, visoki 7-8 stopa: najviši su uz istočnu obalu otoka Krka, uz istočnu obalu otoka Cresa, između Beloga i Meraga, te uz istočnu obalu Istre kod Brseča i Mošćenica. U južnome dijelu Kvarnera, vjetar maestral katkada prouzrokuje valove slične onima od juga. Drugi vjetrovi uzdižu valove visoke od 2-4 stope.

Česti kanali premještaju smjer valova, tako da se oni iz smjera Velih vrata, Srednjih vrata i Vinodolskoga kanala stječu u nekoliko točaka u Riječkome zaljevu.

Plima i oseka pojavljuju se samo jednom u 24 sata. Trajanje plime do najviše točke i oseke do najniže, nije uvijek 12 sati, nekad je više, nekad manje, a nakon 12 sati vraća se uvijek u isto vrijeme. Razlika u razini mora obično iznosi $1\frac{1}{2}$ do dvije stope.

Djelovanje valova ispod razine mora iznosi više od polovice visine vala, dakle od 5-6 stopa najviše. U dubini od 12-14 stopa kamenje veličine šake se ne pomiče. Ovaj podatak koristio se prilikom izgradnje lukobrana riječke luke, te je polučio zadovoljavajuće rezultate.

OSTACI ROMANSKIH NARODA
U BLIZINI RIJEKE

U dolini Raše, od Boljuna i Pićna do Kožljaka i Šumbera u Istri, obitavaju poljodjelci i pastiri, koji za se govore kako su Rimljani - *Romani*, a susjedni ih Slaveni nazivaju *Vlasima*. Nekada su bili brojni, ali ih danas, prema *Udžbeniku zemljopisa Istre*, dr. Benussia, nema više od 3.000. Međusobno govore mješavinom pučkoga latinskog i slavenskih riječi, kao što se vidi u sljedećem primjeru, tiskanom u časopisu *L'Istria*, godine 1846.

*Doi omir 'mnata en za se cale; un de jegli aflat a
secura e cljama; oh, vezi, ča am jo aflat. N'am aflat,
moresti zice, zice cela atu, ma avemo aflat. Zalec pocle
verita cegli, cargli secura pljerdut, e vezuta secura en
mena lu celu car le vo aflat, pocinit maltrateil za tato.
Oh! morzi smo, cljamata jegli tunci. No smo, moresti
zice, ma jesam: saz, ciai tu secura aflat, cljamatai: jon
vo, no noi amo vo aflat.*

Iz navedenoga vidimo kako su naučili slavenske riječi u dodiru sa svojim susjedima, koji govore ča i pripadaju drevnoj imigraciji.

Hrvatski prijevod glasi:

Dva čovjeka šetala su zajedno ulicom, a jedan od njih, našavši sjekiru, reče: Oh! vidi što sam našao! Nisi trebao reći, doda drugi, našao sam već našli smo. Malo zatim došli su oni, koji su izgubili sjekiru i vidjevši je u ruci onoga koji ju je našao, počnu ga tući kao lopova.

Pogibosmo, zavapi ovaj, a drugi će mu: nisi trebao reći pogibosmo, nego pogiboh, jer, kada si našao sjekiru, rekao si našao sam, a ne našli smo je.

Slični su Romanićima iz doline Raše i *Ćići* u malobrojnim selima na Krasu, od Klane preko Lipe i Jelšana do Šapjana, u Podgradu i Materiji, zatim u Munama, Rasporu, Žejanama, Roču i Buzetu u gorskoj Istri. To su siromašni i zapušteni seljaci, koji se zbog neplodnosti zemlje, uglavnom bave sječom drva za ogrjev i proizvodnjom ugljena, koje prodaju u Trstu i Rijeci.

Međusobno govore jezikom sličnom jeziku Romanića, s tom razlikom što se slavenske riječi u njihovu jeziku razlikuju prema jeziku Slavena s kojima su u doticaju: oni prema Trstu, koriste srpsko *što*, prema Kranjskoj slovensko *kaj*, a prema Rijeci hrvatsko *ča*, pa možemo zaključiti kako su slavenske riječi preuzeli ovdje, a ne drugdje.

Susjedni Slaveni drže ih manje vrijednim od sebe, a zovu ih *Karavlasí*, što znači *crni Latini*, *latinske sluge* i ne žele s njima stupati u brak. Možda je ova izolacija uzrok dugotrajnog održavanja ove rase. Međutim, primjećeno je odnedavno kako se zbog manje nesklonosti Slavena sklapaju i miješani brakovi, pa se broj romanskih obitelji znatno smanjio.

Dr. Kandler, u članku *Ćići*, tiskanom na stranicama 231-236, njegove *Kronografske povijesti Trsta*, smatra kako oni potječu iz rimskih kolonija vojnih veterana.

Dok dr. Benussi u svome *Udžbeniku zemljopisa Istre* primjećuje, na stranici 58, kako se ovaj gorštački narod razlikuje od okolnog stanovništva po svome izgledu, koji podsjeća na rimski, po vatrenom temperamentu, budnom i spremnom duhu, živahnim kretnjama, a sve su to osobine naroda romanske krvi.

Pojedini su autori, govoreći o Romanićima i *Ćićima*,

te uzimajući u obzir sličnost jezika, smatrali kako oni potječu iz Vlaške. No, nema tragova o toj seobi, a nije ni potrebno uzimati u obzir takvo podrijetlo, jer je jasno kako se njihov sadašnji jezik formirao u ovim krajevima. To je najizraženije u Ćićariji, gdje se slavenske riječi, kao što je prije rečeno, razlikuju prema slavenskim narodima, koji obitavaju okolne krajeve.

Čini se da su se nakon dolaska Slavena, ti Latini našli u podređenom položaju, koji je, vjerojatno, nakon dužeg vremena, potakao prezir i zakočio međusobno stapanje.

De Franceschi, u svojim *Povijesnim priložima o Istri*, donosi, na stranici 404, podatke iz kojih proizlazi kako su se u XVI. stoljeću Ćićima nazivali bjegunci iz Bosne, koji su u Istri prihvaćeni kao koloni, a općenito su ih zvali *Morlacima*. Ovdje valja uočiti, kako se i u Bosni, nakon dolaska Slavena, dugo zadržalo latinsko stanovništvo u podređenu položaju, te je još u našem stoljeću bilo naselja gdje se govorila mješavina latinskoga i slavenskoga jezika, pa je moguće da su bjegunci iz Bosne bili istoga podrijetla kao i Ćići u Istri, te da su se zvali Ćići, ne stoga što su se tako nazivali i u Bosni, već zbog toga što je njihov jezik bio sličan jeziku Ćića u Istri.

Na otoku Krku, između Dubašnice i Glavotoka, nalazi se općina Poljica, gdje je nekada morao obitavati narod poljodjelaca, sličan Romanićima i Ćićima. Dr. Cubich, na stranici 118, u svojim *Povijesnim podacima o Krku*, objavio je njihove molitve *Oče naš* i *Zdravo Marijo*:

OČE NAŠ

*Çàçe nostru kirle jesti in Çèr;
Nekase sveta numelu tev;
Neka venire kragliestvo to;*

*Neka fié voglia ta, kassi jaste in
Çer assasi prepemint;
Pire nostre dessakazi da ne astez;
Si las ne delgule nostre,
Kassisi noj lessam aldesniça nostri;
Si nun lessaj in ne nepasta;
Nego ne osloboda de rev. Assasifí.*

ZDRAVO MARIJO

*Sora Maria pliena de milosti, Domnu kutire;
Blagostovitest tu intra mulierle,
si blagoslovitui ploda della utroba ta Isus;
Sora Maria, Majulo Domnu roghé
Domnu za noj akmoçe
si in vraime de morteua nostru. Assasifí.*

Može se primjetiti kako ima riječi, koje nisu ni slavenske ni latinske.

POGLAVLJE III.

MORLACI U ISTRI, HRVATSKOJ I DALMACIJI. NJIHOVO DOSELJENJE I PODRIJETLO IMENA

To su Slaveni, bitno drugačiji od drugih u ovim krajevima, pastiri i poljodjelci, uglavnom pripadnici Grčke crkve, a došli su iz Bosne.

Barun de Czörnig u svome djelu *Ethnographie der österreichischen Monarchie*, na stranici 74, I. toma, navodi kako ih ima 44.160 u Istri, 310.964 u Hrvatskoj i 143.780 u Dalmaciji.

U I. tomu Petterove *Dalmacije* čitamo kako u Dalmaciji, točnije oko Zadra i Splita, živi oko 150.000 Morlaka, od kojih su dvije trećine katolici, a jedna trećina nesjedinjeni Grci, dok oko Dubrovnika i Kotora nema Morlaka.

Prema biskupijskome šematizmu za godinu 1878., na području senjske biskupije ima 62.681, a u modruškoj biskupiji 41.361 Morlaka i svi su nesjedinjeni Grci. Ovdje, kao i drugdje, govore srpskim jezikom sa izrazima *što* i *zašto*, koji se u pisanome obliku nalaze u njihovim liturgijskim knjigama na ćirilici.

Dr. Menis u svojoj knjizi *Jadransko more* razlikuje ih od Hrvata i Srba u Dalmaciji po njihovoj maslinastoj ili smeđoj puti, crnoj ili kestenastoj kosi, kakve su im i vrlo žive oči, ponešto duguljastom licu, ozbiljnom i prijetećem držanju, te prilično visokom stasu. Budući da poneki autor

tvrdi kako su istovjetni sa Srbima, radi usporedbe donosimo fenotip dalmatinskoga Srbina u Menisovu opisu na stranici 183: *krupne tjelesne građe, lijepih srazmjera, rumene ili zagasite kože, guste crne kose, tamnih očiju odlučnoga pogleda, ozbiljna držanja, koje još više dolazi do izražaja u onih koji su vrlo visoka stasa, atletskih oblika, a takvih ima mnogo.*

Slaveni katoličke vjere zovu ih *Vlasima*, no, sami se ne nazivaju Morovlasima ili Vlasima, već odlučno odgovaraju kako su *pravoslavci*, aludirajući na vjeru kojoj pripadaju, poput njihovih predaka u Bosni. Nazivi Morlak i Vlah znači potčinjeno stanje te stoga i nisu službeni, a hrvatska ih književnost ne upotrebljava.

Lucić, Madijev i Cromero kažu kako u Dalmaciji nije bilo Vlaha prije XIV. stoljeća, već je to bio naziv za pastire u susjednoj Bosni.

Od početka onoga stoljeća, bilo im je dozvoljeno spustiti se u Dalmaciju sa svojim stadima i to samo za vrijeme zimskih mjeseci, a takvu su dozvolu imali i za Hrvatsku, budući da u Statutu grada Senja stoji kako se Morlaci, koji sa svojim stadima odlaze na pašu u Gacku, mogu zadržati četiri dana na senjskim pašnjacima. Tom su prilikom pojedine obitelji, koje su se mogle prilagoditi poljodjelskom životu, bile prihvaćene kao kolonske, o čemu svjedoči, među ostalim, isprava iz 1392. godine u kojoj se spominju Morlaci, koji pripadaju kaštelu Obrovcu, u zaleđu Zadra.

Mnoštvo pripadnika ovoga naroda, te Srba, pobjeglo je iz Bosne i Hercegovine i nastanilo se u Dalmaciji, Hrvatskoj, Kranjskoj i Istri, posebice nakon nesretne kosovske bitke, a još više u XV. stoljeću, u bijegu pred turskom vlašću. Vidi Englelovu *Povijest*, II. tom, stranica 558:

Unter Mathias Corvin entstanden in der Lika und Corbavia zwei grosse Einöden, welche noch unter seiner

Regierung mit Serbiern und Bosniern, die aus ihrem Lande flüchteten, bevölkert wurden.

Ovi Morlaci i Srbi, općenito su se nazivali *uskocima*, tj. *bjeguncima*. Prvi slučaj migracije zabilježen je u *Kronološkom prospektu za dalmatinsku povijest*, iz 1394. godine, gdje stoji:

Mnoštvo Vlaha (Morlaka), u bijegu pred turskim ugnjetavanjem, napušta planinske predjele Bosne, gdje su se bavili pastirstvom, te dolazi u Dalmaciju i tamo se naseljava među brdima i dalje, sve do mora.

U XV. stoljeću bilo ih je već mnogo u Dalmaciji i Hrvatskoj, gdje su se ponajviše bavili vojništvom. Bilo ih je i u Istri, jer stočare i Morlake, koji su se tada naselili, spominju dr. Kandler u br. 18 njegova časopisa *L' Istria* za godinu 1851. i u *Analima* za godinu 1429., te De Franceschi u godini 1449. u svojim *Prilozima za povijest Istre*. Značajno je ono, što navodi Valvasor u VI. knjizi, na stranici 296. Tamo stoji kako uskoci, koji su se naselili u Kranjskoj, govore jezikom sličnim onome što ga govore stanovnici Vlaške. *Diesess Volck redet Walachisch: welche Sprache, von der Krabatischen, in etwas, von den Crainerischen aber noch etwas mehr, unterschieden ist.*

Dvije isprave iz 1465. i 1468., napisane hrvatskim jezikom i glagoljicom, tiskane u Kukuljevićevoj zbirci *Monumenta historica Slavorum meridionalium* govore o tome da je grof Ivan Frankopan primio na otoku Krku, kod Omišlja, nekoliko morlačkih obitelji, te im dodijelio obradiva zemljišta i pašnjake. Valja istaknuti kako se u tekstu, iako na hrvatskome jeziku, više puta ponavlja naziv *Murlaki*, a samo jednom stoji *Vlahi*.

Ratovi i epidemije kuge osjetno su smanjili stanovništvo Istre, pa je mletačka vlada pristupila njegovoj obnovi, tako da je u XVI. i XVII. stoljeću dovela velik broj Morlaka

iz mletačke Dalmacije. Pojedina preseljenja, kao i mjesta u Istri, gdje su se smjestili, navedeni su u *Analima* dr. Kandlera i *Povijesnim priložima* De Franceschia. U ova dva stoljeća i Austrija je naselila svoj dio Istre, tj. Pazinsku grofoviju, mnogim morlačkim obiteljima, naročito nakon mirovnog ugovora iz 1617. godine, kojim se rješavalo pitanje uskoka. De Franceschi, na stranici 406 navedenih *Priloga* navodi kako su jezik, izgled, odjeća, običaji i moralne osobine, pouzdani vodič u prepoznavanju Bošnjaka, tj. Morlaka u Pazinskoj grofoviji, poglavito u selima oko Tinjana, Krnige, Trviža, Berma, Grdosela, Kašćerge, Kršikle, Sv. Petra u Šumi, Žminja, Sv. Ivanca, te u manjem broju u selima oko Pazina, Starog Pazina, Lindara, Gračišća, Zamaska, Botonige, Boruta, Vranja, Bresta i Lupoglava.

Dr. Benussi, na stranici 59 svoga *Udžbenika zemljopisa*, drži istarske Morlake Srbima, možda zbog njihova jezika, slična srpskome. I Czörnig u svojoj *Etnografiji*, na stranici 57, I. toma, navodi da su istarski Srbi Morlaci: *die istrischen Serben sind Morlachen*; no, na stranici 171, II. toma, iznosi kako se, s obzirom na njihove običaje, izgled i jezik, rodila misao kako predstavljaju ostatke Tatara, koji su se zadržali u našim planinama godine 1242., te da Šafarik misli kako nije nevjerojatno da su oni potomci Avara iz VII. stoljeća.

Imena *Vlah* i *Morlak* vrlo su stara, te su se od svoje pojave uvijek odnosili na seoske slugu.

U Obermüllerovu *keltskome rječniku*, naziv *Vallach* označuje siromašne ljude, podređena položaja. No, Kelti su za svoje dominacije uvijek bili ratnici, koji se nisu udostojali obrađivati zemlju, iz čega proizlazi kako se naziv *Vallach* odnosio na pobijeđene, na one koji su morali obrađivati zemlju, a ne na Kelte.

U članku dr. Račkoga, objavljenom u *Arhivu za*

hrvatsku povijest 1857. godine, stoji kako su se pod imenom Vlasi podrazumijevali Kelti, koje su Nijemci zvali *Valhi*. Šafarik, u I. tomu svojih *Slavenskih starina*, navodi kako su Slaveni svakog pripadnika keltskih naroda zvali *Vlah*, a Nijemci *Vallach*. To se moglo dogoditi onda, kada su Kelti bili pobijeđeni, te prisiljeni obavljati služinske poslove.

Kada su Rimljani napustili Daciju i povukli svoje mnogobrojne latinske kolonije, domorodačke narode, koji su tu ostali, pokorili su Goti, a zatim Slaveni. Možda se ovdje zadržao naziv *Vlahi* ili *Valahi* za pokorene domoroce, pa je iz njega nastao naziv *Vlaška* za jedan dio Dacije. Izvjesno je, bizantski su autori koristili naziv *Maurovlahi*, a Turci *Karavlahi* za Moldavce, jer *mauro* na grčkom i *kara* na turskom jeziku znače *crn*, što se nije moralo odnositi na njihovu tamnu put, već na osobni status slugu, budući da su i Slaveni razlikovali slobodne, nazivajući ih *bjelima*, a potčinjene *crnima*.

Kako su Rimljani protjerani iz mnogih zemalja, gdje su zavladao Slaveni, njihovo je ime, koje je prije izazivalo strah, kasnije postalo predmetom poruge, pa su ih stoga Slaveni nazivali Vlasima. Ovaj su naziv Slaveni kasnije koristili za Talijane, dok je naziv Vlahi bio ograničen na pokoreni narod. U današnjem mađarskom jeziku *Olasz* je Talijan, a *Olah* Vlah. U Zagrebu se donedavno jedna ulica zvala *Via latinorum*, *Vlaška ulica*, jer su u tamošnjim kućama dugi niz godina stanovali talijanski inženjeri i zidari, zaposleni na izgradnji crkve i biskupske palače.

U latinskoj kronici Popa Dukljanina, koji je pisao u Baru, oko 1150. godine, čitamo u članku V. o vremenu kada su Bugari upali u rimsku Meziju: *hoc tempore ceperunt totam provinciam Latinorum, qui tunc Romani vocabantur, nunc vero Morlachi, id est Nigri Latini nuncupantur*. Dakle, već je u dvanaestome stoljeće bio poznat naziv Morlaci;

odnosio se na narod koji su pokorili Bugari, a značio je *nigri latini*, što će reći sluga.

Čini se kako je grčka riječ *Mauro* zbog lakšega izgovora pretvorena u *Mor*.

Lucić piše da su bizantski pisci koristili naziv *Vlahi*, ne samo za one koji su govorili vlaškim jezikom, već i za bugarske pastire i poljodjelce. I najzad, Farlati navodi kako se u dalmatinskih Slavena riječ *Vlah* odnosi na poljodjelca ili pastira.

U današnjoj Bosni, Rimljani su smjestili mnoge kolonije latinskih vojnika, a njihov je broj još više porastao nakon što su povučene kolonije iz Dacije. Vjerojatno su te kolonije u velikoj mjeri latinizirale pokoreni narod, kao što se to dogodilo u Vlaškoj, a zatim su s prestankom rimske vlasti, preostali Latini bili prisiljeni obavljati služinske poslove, pa su stoga dobili ime Vlasi, Vlahi, Maurovlahi. Ti su se, živeći među Srbima, pod čijom su vlašću bili od VII. stoljeća i dalje, postupno slavizirali, kao što se to sada događa s Romanićima u Istri i na Krasu, gdje će uskoro nestati miješani jezik. Takav razvoj potkrjepljuje i gore izneseni podatak da su u XVI. stoljeću uskoci, doseljeni Kranjsku, govorili vlaškim jezikom, te da su Morlaci u Istri nazivani *Čićima*.

Tako slavenska narodnost onih, koji se u našim krajevima nazivaju Vlasima i Morlacima, nije drevna, a pripadnost srpskome narodu opravdana je samo time što su prihvatili jezik i običaje toga naroda, među kojim su nekada živjeli.

POGLAVLJE IV.

SLAVENI KATOLIČKE VJERE OKO KVARNERA SU POTOMCI HRVATA NASELJENIH U VII. STOLJEĆU

krajeve između Raše u Istri i Cetine u Dalmaciji, zajedno s otocima i kopnom u istarskim okruzima Labinu, Pazinu i Volosku, grad Rijeku, te primorsku Hrvatsku i Dalmaciju obitavali su Slaveni katoličke vjere, koji se pojavom, jezikom i običajima mnogo razlikuju od drugih Slavena u Istri, Hrvatskoj i Dalmaciji, tj. od Slovenaca, Srba i Morlaka.

Razlikuju se uglavnom po svjetloj puti, plavim očima, plavoj ili svjetlosmeđoj kosi, rijetkom dlakom, ponešto spljoštenom nosu, povelikim ustima, blagom izgledu, okruglom licu, srednjem stasu. Međusobno se ponešto razlikuju u odjeći, običajima, plesu, modulacijama jezika, no, to su sporedne razlike, lokalnoga podrijetla, koje ne utječu na jedinstvo toga soja. Od Raše do Cetine svi govore *ca* i *zac*, *ča* i *zač*, dok Slovenci koriste *kaj* i *zakaj*, a Srbi i Morlaci *što* i *zašto*.

Ova posebna skupina Slavena katoličke vjere označava se imenom *čakavci* i *Hrvati*, kako bi se razlikovala od slovenskih kajkavaca, te štokavaca Srba i Morlaka. Izvan ovih krajeva nema čakavaca, osim na krajnjem zapadu Mađarske, između Dunava i Drave. Oni smatraju kako su ih tamo potisnuli Ugri, kada su zauzeli Panoniju, no Česi,

Moravci i Poljaci koriste *co*, te uglavnom posjeduju vanjske osobine jadranskih Hrvata. Stoga se čini kako ovi pripadaju karpatskoj grani, a ne srpskoj ili slovenskoj.

O vremenu kada su se prvi puta u ovim krajevima stalno naselili Hrvati, o njihovu podrijetlu, te o površini koju su zauzeli govorilo se u I. dijelu ovih *Priloga*. Kakogod se protumači zemlja *Bagivaria*, koju spominje Porfirogenet, bilo da je to Galicija ili Češka, mora se zaključiti kako su jadranski Hrvati došli iz kraja gdje se i danas govori *co*, zabilježen u najdrevnijim pisanim dokumentima. Druga verzija, prema kojoj su došli iz Panonije, može se prihvatiti u tom smislu da su se s Karpata spustili najprije u Panoniju, a zatim u Dalmaciju.

Povjesničari ne poriču činjenicu kako se od tih predaka razvila hrvatska kneževina, koja se oslobodila od Franka u drugoj polovici IX. stoljeća, a imala je svoje središte u današnjoj Dalmaciji. Da je njihov narodni govor jednak današnjem govoru naših čakavaca može se zaključiti po tome što se oblik *ča* nalazi u najvećem broju slavenskih dokumenata pisanih u današnjoj Dalmaciji. Prof. Ljubić u svojoj *Povijesti Južnih Slavena* drži vrijednom *Dalmatinsku kroniku*, jer svjedoči o hrvatskome jeziku, u kojemu se i tada pisalo *ča* i *zač*. U II. tomu Šafarikovih *Južnoslavenskih starina*, posebice na stranici 308, njemačkoga prijevoda u izdanju Ankershofena iz Kranjske, čitamo kako u primorju, od Cetine do Istre, nisu obitavali Srbi, budući da je prema najstarijim pisanim dokumentima već u IX. i X. stoljeću ovdje prevladavalo narječje slično današnjemu.

Kanonik dr. Rački, opisujući u *Radu jugoslavenske Akademije* politički ustroj i pretke Hrvata prije XII. stoljeća, na 149. stranici, 57. toma, piše kako je, na osnovi proučavanja etnografskih odnosa i povijesnih zapisa, mogao u Hrvatskoj naći samo dva naroda, hrvatski i romanski, ovaj

posljednji ograničen na bizantsku Dalmaciju, a ukoliko je prije njih i postojao neki autohtoni element, o kojemu u dokumentima nema nikakva traga, on je zauvijek izgubljen.

Naknadne imigracije slavenskoga življa, osim morlačkoga, koje su se zbile od XIV. stoljeća dalje, nisu poznate, pa se, dakle, prisutnost čakavaca izvan granica koje je označio Porfirogenet ima pripisati naknadnim seobama Hrvata i prisilnim ili dozvoljenim preseljenjima.

Nakon što je veći dio drevne jadranske Hrvatske naseljen Morlacima, a središte hrvatske kraljevine premješteno s one strane Save, politički ugled ovih prvobitnih Hrvata znatno je oslabljen. Stoga su ih neki autori držali potomcima Sarmata, doseljenih oko godine 400., ili Avara iz VI. stoljeća. No, nitko nam nije ostavio podatke o jeziku Sarmata, koji su se prema Šafariku (I. tom, stranica 368), razlikovali od Slavena podrijetlom, sjedištem, naravljju i običajima, a Porfirogenet u X. stoljeću spominje samo ostatke Avara u Hrvatskoj: *Suntque etiamnum in Chrobatia Abarum reliquiae.*

Pripadnost ovih čakavaca drevnome hrvatskom rodu, priznao je i čuveni slavist Franc Miklošić u predgovoru svojoj *Usporedbenoj gramatici slavenskih jezika*. On je nazivao Hrvatima stanovnike otoka i dijela istočne obale Jadrana, navodeći kako na sjeveroistoku graniče sa Slovincima, na jugoistoku sa Srbima iz Dubrovnika, a od jednih i drugih razlikuje ih po tome što upotrebljavaju upitnu zamjenicu *ča*, umjesto slovenske *kaj* i srpske *što*.

POGLAVLJE V.

O PROŠIRENOSTI TALIJANSKOGA ELEMENTA OKO KVARNERA

U prvim stoljećima naše ere u ovim je krajevima bio u općoj uporabi latinski jezik. Ostaci Kelta, Japoda, Liburna, Tračana i Ilira bili su u potčinjenu položaju, te su malo po malo nestali ili se stopili s Latinima. Ovoj rasprostanjenosti latinskoga jezika pridonijele su brojne kolonije latinskih vojnih veterana, čije je osnivanje bilo povezano s dodjelom zemljišta. Nakon propasti Zapadnoga rimskog carstva, ovdje su zavladaali Goti, Bizantinci i Franci, no o njihovim jezicima i običajima u ovim krajevima nema živih tragova.

Etnografsku promjenu donijeli su Hrvati, koji su u VII. stoljeću zaposjeli ove krajeve i kasnije formirali jezgru stanovništva, no bili su pomiješani s Romanićima, čije preostalo pučanstvo i danas živi u dolini Raše i u Čićariji.

Kada je u Italiji pučki latinski zamijenjen talijanskim jezikom i u ovim se krajevima počeo širiti talijanski element, i to putem trgovačkih veza ili vladinih nastojanja. Ova se promjena bolje uočava u gradovima Rabu, Krku Osoru i Cresu, gdje je najprije zaštitna uloga, a zatim dominacija Mletaka potakla uporabu talijanskoga jezika, no i u Senju je bila vrlo proširena, jer je grad uživao prednosti općinskoga središta, u kojemu se odvijala trgovačka razmjena između Italije i Hrvatske. Talijanski utjecaj bio je tako velik, da je iskvario hrvatski jezik u ovim krajevima.

O proširenosti talijanskog elementa govore sljedeći podaci:

1. Vinodolski zakonik, koji je napisan godine 1280.,* hrvatskim jezikom i glagoljskim pismom, sadrži mnoge latinizme i talijanizme, kao: *fals, dupal, areditati, band, kastald, libra, quaderna, official, pena, possession, rubanje, soldin, tavernea, kastigati, naturalskoga* i drugi slični.

2. Grad Senj - o kojemu Nagy u svojoj *Statistici* piše da se godine 1105. predao ugarskome kralju Kolomanu, zadržavši svoju slobodu i nasljeđena prava, te da je prije toga imao vlastite gradske zakone i suce, kao i drugi dalmatinski gradovi - godine 1281. izabrao je grofa *Guida Frankopana* za gradonačelnika (podestà), dužnost nepoznatu u Hrvatskoj, ali uobičajenu u tadašnjoj Italiji i talijaniziranim primorskim gradovima Istre i Dalmacije. U svome Statutu, napisanom na latinskome jeziku, čiji je prvi dio iz godine 1388., a drugi iz XV. stoljeća, govori se o uporabi mletačkog novca i mjera za težinu, o dužnosti rektora i vikara, o gradskom plemstvu, što je bilo u skladu s talijanskim običajima. U *Mađarskoj kronici* Giov. Turócza, napisanoj u XV. stoljeću, čitamo o dolaski kralja Karla Maloga u Senj: *Segnienses cives italico de principe laetabantur, nam ipsi italica potius, quam veteri patriae lingua garriunt, usque in hunc diem.*

U Krčelićevim *Analima*, napisanima u drugoj polovici XVIII. stoljeća, na stranici 466, čitamo kako se u senjskom stolnom Kaptolu kanonici nazivaju Vitezovima Sv. Rimskog Carstva. U njemu je Republika Venecija imala konzula, a godine 1408. s njime je potpisala trgovački ugovor.

3. Za otok *Krk* značajna su dva hrvatska dokumenta,

---

* Koblerova godina, op. ur.

napisana u Omišlju u godinama 1465. i 1468., glagoljskim pismom, tiskanim u Kukuljevićevoj *Zbirci*, gdje možemo naći i ove riječi: jesu *komparsi, atual, kunfini, universita, Murlakov, Murlaki, koloni, persone, akomodati, determinati, kontenti, prisenti, pod penu, kopiah, notar publik, bi determinato, kontrada, kapi, oblig, paskolativ, libertadi*.

4. U Labinu se talijanski element vjerojatno razvio nakon XV. stoljeća, sudeći po sljedećim činjenicama:

a) dokument iz godine 1326., tiskan pod brojem 486. u Bianchievoj *Zbirci*, navodi imena labinskih pobunjenika, *qui machinaverunt perturbare praesentem statum Terrae Albonae, et ipsam contra honorem Aquilejensis Ecclesiae tradere in manus et fortiora alienorum*; a to su sve hrvatska imena, poglavito: *Družatius, Petriza, Kuzmiza, Sucina, Rumaz, Kudronja, Slavoz, Verbaz, Cigonja, Bratula, Raza, Sinaz, Svercina, Svetoiha*, samo jedan *Bono* i jedan nejasni *Cixix*. Valja primijetiti kako je naziv *Terra* označavao obzidani grad.

b) U *Putopisu* Marina Sanudoa, Mlečenina, napisanom 1483. godine, čitamo pod naslovom *Ex Albona: Ovdje su svi Slaveni i ne znaju latinski, što mi se činilo čudnim*. On je govorio o gradu, jer mu se to na selu ne bi činilo čudnim.

5. Kastavski statuti, napisani hrvatskim jezikom od 1400. godine dalje, puni su latinskih ili talijanskih riječi, od kojih često nailazimo na : *akomodat, aggraval, angarie, bandisàn, borg, concedit, comun, criminal, decretano, frutt castagne, cuntrada, kuntent, kant, castigat, cunfin, licenza, mancament, mantignat, obligazion, ordin, ordinarii, termin, persun, prejudicat, pena, rumor, sentenza, scandal, stiman, stimaduri, spendio, statujemo, stilet, stabilise i concludise*. U manjoj mjeri te se riječi nalaze i u Statutu kastavskog Kaptola, napisanom 1473. godine.

6. Ne može se ustanoviti je li se u Rijeci talijanski jezik počeo razvijati iz latinskoga, ili je tek unesen preko trgovačkih veza. Grad je nastao na ruševinama drevne *Tarsactiche*, koja je razorena godine 800., a autentični podaci o njegovu postojanju nisu stariji od XII. stoljeća.

Rijetki dokumenti, koje posjedujemo iz XIII. i XIV. stoljeća, napisani su latinskim jezikom, ali podaci o trgovačkoj aktivnosti, te povezanost crkve i politike, opravdavaju pretpostavku da je talijanski element ovdje bio značajan.

Od XV. stoljeća dalje, imamo mnoge izvorne podatke, na osnovi kojih možemo zaključiti, kako je talijanski element bio u porastu, a ti se nalaze u knjigama općinskih kancelara i u protokolima Gradskog vijeća.

Prva knjiga kancelara *Del Renoa* iz Modene, koja donosi dokumente od 1436. do 1461. godine, sadrži i dvije talijanske isprave, uložene kakvima ih je kancelar primao, a to su tarifa za ribu i inventar dragocjenih predmeta župne crkve.

Iz tarife se može zaključiti kako je pučanstvo poznavalo talijanski jezik, te nije bio potreban slavenski prijevod. Brojni ugovori svjedoče o tome da su trgovci u najvećem dijelu bili iz Krka, Cresa, Zadra, Pule, Trsta, Venecije, Pesara, Ancone, Riminia, Fana, Ferma, Ravenne, Firenze, Trania, Barlette, te da je Rijeka bila središte trgovačke razmjene između Italije i Kranjske. Od 39 gradskih savjetnika onoga doba, bilo je 19 Slavena, 5 Talijana, 15 neutvrđenih; no, sva su imena kanonika slavenska.

Druga knjiga, koju je napisao kancelar *Domenico Raniza* iz Trsta, za razdoblje od 1525. do 1537. godine, sva na latinskome, donosi na stranicama 39 i 134 dva talijanska dokumenta: inventar prodavaonice i podmirenje računa. Međutim, česti su talijanski dokumenti u knjizi kancelara *Tranquilla* za godine 1544., 1545., 1546., gdje na stranicama

2, 8, 9, 16, 20, 23, 58. i 210 nalazimo pisma, svjedočenja, zadužnice, preslušavanja i sudske odluke, sve na lokalnom dijalektu, koji slični mletačkome. Isto se može reći za druge knjige iz toga stoljeća, posebno za knjigu kancelera *Manlia*, gdje na stranici 33 nalazimo latinsku objavu iz 1575. godine *ad omnium claram intelligentiam adstante magna populi multitudine*, objašnjenu na talijanskom jeziku.

Dodajmo sljedeće podatke o tome stoljeću:

1. U Dimitzovoj *Povijesti Kranjske*, II. tom, stranica 198, čitamo kako je Trubar, aktivan promicatelj protestantizma u Vojvodstvu, oko godine 1521. pohađao školu u Rijeci, gdje je naučio talijanski i ilirski jezik.

2. Iz protokola Gradskog vijeća proizlazi kako je općina pozvala talijanskoga propovjednika za korizmu godine 1573. i 1594.

3. Gradsko vijeće naredilo je sucu da ubuduće svoje dokumente piše na talijanskome jeziku (umjesto latinskim), kako bi ih svatko mogao razumjeti.

4. Pravne poslove obavljao je pravnik, koji se nazivao vikar, a mijenjao se svake godine. Ovi vikari bili su iz Gorice, Trsta, te ponajviše iz Italije. Svoje protokole o saslušanju sastavljali su na talijanskome jeziku, a presudu donosili na latinskome. Tragovi drugih jezika ne mogu se naći.

5. Među 106 gradskih savjetnika nalazimo 57 slavenskih i 44 talijanska imena. Među kanonicima župne crkve nalaze se *Bianchini, Condi, Giacomini i Vespasiano*. Omjer je porastao u XVII. stoljeću, te još više u XVIII., kada je otvaranje slobodne luke počelo privlačiti veći broj stranih trgovaca.

U XVII. stoljeću među 132 savjetnika nalazimo 57 slavenskih i 68 talijanska imena, a u XVIII. među 146 savjetnika su 42 slavenska i 96 talijanskih imena. Kaptol se u

XVII. stoljeću sastojao od ovih kanonika: *Calli, Calvucci, Ciculini, Fracossa, Genova, Androcha, Mancini, Monaldi, Rastelli, Tremanini, Urbano*; - *Krupcich, Kucich, Lukesich, Osbatich, Sebelich, Sandalich, Vadminich, Vitnich, Zottich*; - u XVIII. stoljeću *Benzoni, Corsi, Fanello, De Peri, De Vico, Lumaga, Monaldi, Orlando, Rossi, Spingarolli, Stuva*; - *Barcich, Benulich, Dinarich, Kraljich, Lenaz, Osbatich, Sokolich, Svilocossi, Tudorovich*.

Ovaj element se toliko proširio da je od početka našeg stoljeća talijanski jezik bio u općoj uporabi ne samo u javnoj administraciji, već i u privatnim ugovorima obrazovana svijeta, pa čak i kod slavenskih poljodjelaca, u Kastvu, Grobniku, Trsatu, Bakru i Vinodolu, nije bilo obrazovane osobe, koja ne bi govorila riječki dijalekt talijanskoga jezika.

Sljedeće okolnosti dovele su do toga rezultata:

1. Trgovački i pomorski promet odvijao se najviše s Italijom, a i mornari, koji su plovili u turske krajeve, u tim bi lukama nailazili na uporabu talijanskoga jezika.

2. Oni, koji su htjeli i mogli kultivirati duh, studirajući primjenjene znanosti, ili duhovne, ili se pak raznoditi poezijom i romanima, uglavnom su nabavljali talijanske knjige.

3. U Kranjskoj i Hrvatskoj, jezik trgovaca bio je njemački i svatko, tko je pripadao ili želio pripadati obrazovanome sloju, govorio je latinski ili njemački. S ovih strana, dakle, budući da je bilo malo slavenskih knjiga zbog navedena razloga, nije se mogao uzdržavati hrvatski element u ovome primorju.

POGLAVLJE VI.

O PROŠIRENOSTI GLAGOLJSKOGA PISMA OKO KVARNERA

P očeci slavenskoga pisma pripisuju se svetom Ćirilu i Metodu, koji su u drugoj polovici IX. stoljeća propovijedali i podučavali u Panoniji, radeći na preobraćenju Slavena na kršćanstvo.

Ovi misionari, rodом iz Soluna, poznavali su slavenski jezik u Makedoniji, a u Panoniji su zatekli narod istog slavenskog podrijetla. Želeći prevesti na taj jezik Sveto pismo i liturgijske knjige, trebalo je sastaviti pismo s takvim slovima, koja će odgovarati slavenskim glasovima, a to je učinio Ćiril, tada poznat pod imenom Konstantin Filozof.

Budući da su poznata slavenska pisma, *ćirilica*, koju koriste istočni Slaveni, a sastoji se uglavnom iz slova grčkog alfabeta, te *glagoljica*, proširena među zapadnim Slavenima katoličke vjere, koja sadrži gotovo sva posebna slova, osim malobrojnih, sličnih grčkima, znanstvenici su se sporili oko prvenstva podrijetla ova dva pisma, no danas se smatra, zahvaljujući autoritetu slavista kao što su Šafarik, Miklošič i Rački, kako je glagoljicu stvorio Sv. Ćiril, a kasnije je njegov učenik Klement u Bugarskoj sastavio ćirilicu.

Služenje slavenske liturgije proširilo se iz Panonije u Štajersku, Korušku i Kranjsku. U *Povijesti Štajerske*, dr. Muhora, u III tomu, na stranici 331, čitamo kako je oko godine 874., u sve slovenske crkve u Štajerskoj i Kranjskoj

uveden slavenski jezik i ukinuta latinska liturgija. Valvasor, na stranici 274, II. toma, navodi kako se nekada u Kranjskoj koristilo *glagoljsko pismo* i to sve do vremena Luterove reforme, kada su crkvene knjige počeli pisati i tiskati ih latinskim slovima, a na stranici 272 kaže kako je misal, koji se koristio u mnogim mjestima u Kranjskoj, bio tiskan glagoljicom.

U svojoj *Povijesti Kranjske*, Linhart primjećuje, na stranici 214, II. toma, kako su Kranjci do XVI. stoljeća svoje slavenske dokumente pisali glagoljicom, a nikada ćirilicom.

Kako na stranici 214, II. toma, Dimitzove *Povijesti Kranjske* čitamo da se do godine 1548. nije napisalo ni tiskalo ništa na slovenskom jeziku, a prvi su slovenski zapisi koristili njemačka slova i od 1555. latinska, te se i u predgovoru Kostrenčićeve *Zbirke dokumenata*, objavljene 1874., kaže da u vrijeme širenja Luterove reforme u Kranjskoj Slovenci nisu imali ni jednu knjigu tiskanu na svome jeziku, može se zaključiti kako su glagoljske knjige, koje su se, prema Valvasoru i Linhartu, koristile u Kranjskoj u vrijeme Luterove reforme, unijete iz Hrvatske ili Istre, te je slavenski jezik oko godine 874., koji spominje Muhor, bio staroslavenski, kasnije nazvan bugarski.

I u današnjoj Hrvatskoj i Dalmaciji bila je oko godine 880. proširena slavenska liturgija, a naročito ju je promicao ninski biskup, proširivši je po čitavoj hrvatskoj državi, uz potporu kneza Branimira.

Ovoj novini suprostavio se latinski kler, koji je smatrao kako slavenska verzija u nekim dijelovima odstupa od duha Rimske Crkve, te se približava bizantskoj šizmi.

Brojni sljedbenici tih prvih misionara, bili su osumnjičeni za širenje grčkog kulta i istjerani iz Panonije godine 886. U Hrvatskoj i Dalmaciji postupci ninskoga biskupa, koji se nazivao hrvatskim biskupom i odbijao ovisnost od

splitskog nadbiskupa, naišli su na neodobravanje latinskoga klera. Njihove optužbe zabrinjavale su rimski dvor, koji je vidio opasnost u širenju utjecaja bizantske vlade i orijentalne crkve, dok je, s druge strane, vjerovao iskrenoj privrženosti ninskoga biskupa. O tome se riješavalo na dva sinoda, održana u Splitu između 925. i 928. godine, a zaključci su navedeni u *Povijesti Solina*, splitskog arhiđakona Tome, u Farlatievu djelu *Illyricum Sacrum*, u Kukuljevićevo *Diplomatskome kodeksu* (I. tom) te u zbirci kanonika dr. Račkoga *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*. Ninska biskupija bila je ograničena, a u svezi sa slavenskom liturgijom odlučeno je kako ni jedan biskup ne smije primati u svete redove osobe, koje znaju samo slavenski jezik, te se već zaređenim slavenskim svećenicima zabranjuje održavati sv. misu na slavenskome jeziku, osim uz posebno odobrenje Rima, u slučaju nedostataka drugih svećenika.

Čini se kako je ova pripomena olakšala obnavljanje slavenske liturgije, koju su Hrvati i željeli, a u XI. stoljeću ta se praksa morala toliko proširiti da je splitski sinod godine 1059. ponovio zabranu, kao što proizlazi iz *Povijesti* arhiđakona Tome, gdje je navedena (poglavlje XVI.) pritužba, prema kojoj je neki Metod-heretik, napisao na slavenskome jeziku mnogo toga što je u suprotnosti s katoličkim duhom.

Pokušaju da pronađemo pravu osnovu ove pritužbe, možda je pretpostavka bliska istini, kako su hrvatski svećenici katoličke vjere u dobroj namjeri prepisali za svoju uporabu svete knjige od svojih susjeda, koji su bili šizmatici.

Čini se kako se u sljedećih 100 godina dogodila velika promjena, budući da je slavenska liturgija bila dozvoljena ili barem tolerirana. U knjizi kardinala Baronia, na stranici 691, XII. sveska, čitamo da je godine 1177. papa

Aleksandar III. dočekan u Zadru *immensis laudibus et canticis altissime resonantibus in eorum sclavica lingua.*

Jagić, u I. tomu svoje *Povijesti hrvatske književnosti*, primjećuje, na stranici 121, da se od toga razdoblja dalje glagoljsko pismo širilo u crkvenome i svjetovnome životu Hrvata u Dalmaciji.

Značajne su i dvije dozvole, tiskane u rimskoj zbirci P. Theniera *Monumenta Slavorum meridionalium*, tj. dva pisma pape Inocenta IV., koji je godine 1248. napisao senjskome biskupu:

Slijedom tvoje molbe za dobivanjem odobrenja slavljenja bogoslužja na slavenskome jeziku, pisanom posebnim slovima, za koja svećenici kažu kako su ih dobili od Sv. Jeronima, Mi, smatrajući da je riječ potčinjena stvari, a ne stvar riječi, dajemo ti odobrenje samo za one krajeve, gdje je takav oblik uobičajen, s time da različitost jezika ne iskvari suštinu kulta.

U drugome pismu, iz 1252. godine, isti je pisao krčkome biskupu:

Dragi sinovi, opat i Benediktinski samostan Sv. Nikole iz Omišlja, u tvojoj biskupiji, ponizno su zamolili da im dozvolimo slavljenje bogoslužja na slavenskome jeziku, prema rimskome obredu, kako su to činili i njihovi predhodnici, budući da se kao Slaveni služe slavenskim pismom, ne mogavši naučiti latinski. Kako imamo puno povjerenja u tvoju smotrenost, ovlašćujemo te da učiniš onako, kako smatraš ispravnim.

Izjava senjskoga klera kako *posebno pismo kojim se služe potječe od Sv. Jeronima*, potakla je uvjerenje mnogih da je Sv. Jeronim sastavio glagoljski sustav znakova. No, ovaj svetac je živio oko 400. godine, a današnji slavisti su suglasni sa Šafarikom kako prije Sv. Ćirila Slaveni nisu imali narodno pismo.

Prema Dobnerovu mišljenju, koje Miklošič navodi u Ersch-Gruberovoj *Enciklopediji*, pod natuknicom *Glagolitisch*, ova se glasina može objasniti na sljedeći način. Nakon zabrane iz godine 1059., gdje se iznosi kako slavenski prijevod svetih knjiga u mnogim djelovima ne odgovara *Vulgati* Sv. Jeronima, glagoljski kler Hrvatske i Dalmacije počeo je ispravljati svoje knjige, uskladiвши ih s *Vulgatom*. Ovaj prijevod, ispravljen *prema* Sv. Jeronimu, nazvan je *od* Sv. Jeronima, a kako je napisan glagoljskim slovima, tom je svecu pripisana uporaba ovoga pisma.

Od XIII. stoljeća dalje, a posebice u XV., XVI. i XVII. vijeku, glagoljsko pismo je veoma prošireno u krajevima oko Kvarnera, kao što proizlazi iz brojnih crkvenih, općinskih i privatnih dokumenata, te iz mnogih epigrafa, koji i danas postoje.

Evo kratkoga popisa ovih spomenika, koji su uglavnom tiskani u Kukuljevićevoj zbirci *Monumenta historica Slavorum Meridionalium*.

I. U Hrvatskome primorju

Godina 1280. Statuti Vinodolske županije.

Godina 1303. Epigraf na Crkvi Sv. Martina u Senju.

Godina 1309. Spor između Novoga i Bribira.

Godina 1425. Epigraf na kući Larić u Senju.

Godina 1445. Oporuka u Bakru, za Martinsćicu.

Godina 1447. Donacija samostanu u Crikvenici.

Godina 1455. Razgraničenje između Bakra i Grobnika.

Godina 1455. Donacije samostanu u Crikvenici.

Godina 1458. Frankopani o mlinu ispod Trsata.

Godina 1484. Protest senjskoga biskupa i Kaptola.

Godina 1491. Epigraf na drvenome križu u Bribiru.

- Godina 1492. Odredbe o Crkvi Sv. Lucije u Kostreni.*
Godina 1493. Zapisi o razaranju Modruša, u Novome.
Godina 1496. Zapisi o kugi u Novome.
Godina 1501. Epigraf na kapeli Sv. Fabijana i Sebastijana u Novome.
Godina 1511. Slično, u Novome.
Godina 1514. Samo godina nad prozorom župne zgrade u Bakru.
Godina 1520. Godina na svetištu Katedrale u Novome.
Godina 1524. Epigraf na župnoj crkvi u Novome.
Godina 1526. Dokument napisan u biskupskoj kući u Novome.
Godina 1527. Povelja Ferdinanda I. senjskome Kaptolu.
Godina 1529. Samo godina na župnoj crkvi u Grobniku.
Godina 1530. Epigraf na vratima kaštela u Bakru.
Godina 1549. Pavlinski dokument iz Crikvenice.
Godina 1554. Ugovor za Martinšćicu, u Bakru.
Godina 1572. Epigraf na zvoniku župne crkve u Grobniku.
Godina 1579. Epigraf na župnoj crkvi u Grižanama.

Ovome valja dodati za Senjsku biskupiju glagoljski *Misal*, koji je biskup Simone Begna dao tiskati u vlastitoj tiskari 1531. godine, kada se nakon provale Turaka, sklonio u Rijeku. Osim toga, narečena zbirka sadrži nekoliko pisama, koja su godine 1527. napisali senjski biskup *Francesco Jozefić* i knez *Krsto Frankopan*.

U Bakru se čuva povijesni rukopis, koji je godine 1740. napisao kanonik *Barcich*, gdje stoji kako se tada u Bakru bogoslužje isključivo slavilo na hrvatskome jeziku, uz glagoljske knjige, te se u Crkvi Sv. Andrije nalazi glagoljski brevijar, koji je godine 1414. napisao svećenik iz Krbave.

II. Na otoku Krku

- Godina 1388. Statuti za čitav otok, čuvaju se u Vrbniku.*
Godina 1100. Dotacija kapele Sv. Vida u Vrbniku.
Godina 1375. Privatni zapis u Staroj Baški.
Godina 1465. Utvrđivanje granica Omišlja.
Godina 1468. Odredba glede Morlaka u Omišlju.

Epigrafi

- Godina 1405. U Omišlju nad prozorom Crkve Sv. Marije od Uznesenja.*
Godina 1442. U Omišlju na vratima svetišta iste crkve.
Godina 1420. U Omišlju na vratima kaštela.
Godina 1525. U Omišlju iza oltara Crkve Sv. Marije.
Godine 1533. U Omišlju na zvoniku iste crkve.
Godina 1514. U Dubašnici na Crkvi Sv. Marije.
Godina 1465. U Baški na grobnici obitelji Frankopan.
Godina 1347. U Vrbniku na kapeli Sv. Petra.
Godina 1505. U Vrbniku na kapeli Sv. Marije.
Godina 1527. U Vrbniku na zvoniku župne crkve.
Godina 1585. U Vrbniku na župnoj crkvi.
Godina 1589. U Vrbniku na stolu glavnoga oltara iste crkve.
Godina 1510. U Dobrinju na zidu župne crkve.
Godina 1596. U Dobrinju na zidu Crkve Sv. Marije.

U mnogim se mjestima na otoku sačuvala glagoljska liturgija sve do naših dana, jer je polovicom ovoga stoljeća još bilo svećenika, koji nisu znali čitati drugo pismo. Na njih se odnosilo službeno izvješće od 30. studenog 1527. godine, pohranjeno u arhivu u Veneciji, *Brerski kodeks*, registar I., br. 197, stranica 87, gdje stoji kako je tada na otoku bilo više od 300 neukih svećenika, koji su se za preživljavanje bavili zanatlijskim poslovima i obrađivanjem zemlje.

III. U Istri

Najstariji dokument odnosio se na utvrđivanje granica; označen je godinom 1325., ali dr. Kandler misli kako potječe iz 1275. Izvornik ne postoji, a stariji poznati primjerci su kopije, napisane godine 1500. na hrvatskome jeziku i glagoljskim slovima, iz kojih proizlazi da je izvorni dokument bio napisan na tri jezika - latinskom, njemačkom i hrvatskom. Godine 1717. preveden je na talijanski, a nalazi se u *Istarskome diplomatskom kodeksu*. Glagoljski je primjerak tiskan u više navrata u citiranoj Kukuljevićevoj zbirci, gdje se mogu naći i ovi dokumenti:

1. na stranici 46, dokument o razgraničenju Mošćenica i Kožljaka od 2. studenog 1395. godine;

2. na stranici 93, zapis svećenika u Lindaru iz godine 1463;

3. na stranici 236, kupoprodajni ugovor od 2. siječnja 1534. godine, kojim općina Veprinac prodaje zemljište.

U biblioteci ljubljanske Gimnazije pod naslovom *Handschriften aus den aufgehobenen Klöstern*, pod brojevima 161, 163, 164 i 166, nalaze se glagoljski rukopisi, koji sadrže bogoslužje Svisvetih, brevijar, misal, postilu, sve na pergameni, a napisani su lijepo i čitko, crnim i crvenim slovima. Ne zna se kome su pripadali, ni kada su napisani, ali u njima nalazimo zapise na marginama župnika iz Berma, napisane u godinama 1444., 1559., 1601. i kanonika iz Žminja iz godine 1540., pa se može pretpostaviti kako potječu iz nekog benediktinskog samostana u Istri, koji je prestao djelovati prije 1444. godine.

Boljunska kronika, još uvijek sačuvana, sadrži podatke iz 1432. do 1615. godine, a napisana je hrvatskim jezikom i glagoljskim pismom.

U Veprincu se do nedavno čuvala u općinskoj zgradi

knjiga Statuta od 1500. dalje, napisana hrvatskim jezikom i glagoljskim slovima. Jedan se primjerak nalazi u Arhivu Povijesnoga društva u Zagrebu, kao što je navedeno na stranici 433, II. toma, II. dijela, *Arhiva za povjestnicu jugoslavensku*. I dandanas gradonačelnik te općine čuva sudske akte od 1500. do 1750. godine, napisane uglavnom hrvatskim jezikom i glagoljicom, a župna crkva dva glagoljska misala: jednome nedostaje naslovna stranica i, dakle, godina izdanja, a drugi je tiskan u Rimu 1741. i nosi na latinici i glagoljici tiskano odobrenje pape Urbana VIII. s nadnevkom 29. travnja 1631. godine:

Budući da nam je predstavljen slavenski misal, što ga je odobrio naš predhodnik papa Ivan VIII., koji nije tiskan oko 100 godina, zbog čega se pojavio tako veliki nedostatak misala u slavenskim crkvama, pa u mnogim mjestima svećenici nisu mogli slaviti bogoslužje, Mi, želeći pomoći ...itd.

Prvi glagoljski misal tiskan je u Mletcima godine 1483., pa je moguće kako se najprije koristilo to izdanje, a potom *Begnino*, čiji je primjerak nedavno pronađen u Lovranu i poslan u muzej u Zagrebu.

Epigrafi

U *Kastvu*, kamena ploča ugrađena u sjeverno pročelje kapele Sv. Antuna, označava godinu 1453. i dan 16. travnja; na starim zidovima označena je godina 1537., a na župnome dvoru godina 1568.; na vratima zatvora čitamo: *Juraj. Va ime Božje. Amen 1541. Da te Bog čuva od ovoga mesta; na vratima crkvice Sv. Sebastijana do nedavno je pisalo: 1530. maja 23.*

U *Veprincu* na općinskoj zgradi: 1523; na vratima

župne crkve i stare lože: 1574. It...

U *Rukavcu* kod Matulja, bila je ugrađena kamena ploča na ulazu općinske žitnice, a danas se nalazi na pročelju crkve, sa sljedećim natpisom: 1600. Maja 2.

U *Lovranu* na nadgrobnoj ploči, koja je sada ugrađena u zid kuće *Persich*, čitamo: 1595. *Gaspar Bekarić Plovan Lovranski tu leži.*

U *Mošćenicama* u crkvi Sv. Petra na postolju blagoslovljene vode: 1573. Decembra 21 dan.

U *Plominu* na kamenu kod fontane: *U ime Božje. Amen. Liet Gospodnih 1495...ia...;* a na Crkvi Sv. Jurja: 1524.

U *Čepiću* na nadgrobnoj ploči u nekadašnjoj pavlinskoj crkvi: *Liet Gospodnih 1492. Tu leži pokopan B...in Knez... Ki bivši Gospodin Kosliački Ki S... Reb...*

U *Šumberu* na vratima župne kuće: 1551. *To je hiža Mihala Ulivarića.*

U *Šušnjevići* na pročelju Crkve Sv. Ćirila: 1507. *Kada bije sveršena po popu T. a... -*

U *Boljunu* na jednoj kući: *Va to vreme bi Plovan Jure Mihesić Boljunski 1556;* na oltaru Crkve Sv. Jurja: 1590. *Juna dan 13. U to vreme Župan Jure... Mat... Kanonik, Prijor M. žtu Matijasić pop. Vinc..Ferlanić plovan Boljunski;* na starinskome križu: *Crux vera salus mea. Znamenje p... svetoga Križa. Od neprijatel naših izbavi nas Bože naš 1641. P. Bernardinus Veliani Parrochus Bogliuni... 1641.*

U *Zrenju* na kamenoj ploči, pronađenoj među ruševinama stare crkve, kurzivnim pismom: 1582. *Maja na dan 21. Kada to načinjeno je va vreme Župana Tonina...pisah ja Jvan Stornović.*

U *Borutu* na crkvenim vratima uzidana je kamena ploča s glagoljskim natpisom: 1560. *Avrila dan 30. U ime Božje i Dive Marije. Amen. Ja Vid Vitulović ordinavan*

mojin sinom i po njih svemu mojemu rodu, da governaju oltar Sv. Marije u. crkvi Sv. Mihovila Arhangela, Ki ote držat moje blago. Biše mestar Grišćić Tomo, Župan Jakov Zgoršić. U to vreme biše Pr. Anton Kurelić plovani.

U Cerovlju na Crkvi Presvetoga Trojstva: 1588. Pop Ivan Babić plovani. P.h.b.p. - Ova posljednja slova mogla bi značiti *posuit hoc bono publico*.

U Gologorici na jednome zvonu: 1573.

IV. U Rijeci

Od mnogih epigrafa, koji se ovdje nalaze, jedan je glagoljski, a označava samo godinu 1561., na arhitravu ulaznih vratiju jedne kućice u ulici koja vodi prema Sv. Vidu, gdje se zdesna nalazi isusovačka školska zgrada.

Glagoljskih dokumenata nema, osim registra zaduženih svetih misa iz 1605. godine, no spominje se da je 1633. kanonik *Dardić* na Drenovi napisao oporuku glagoljskim pismom.

U citiranoj Kukuljevićevoj zbirci, na stranici 248, nalazi se ugovor od 12. travnja 1546. godine, koji je u riječkoj gradskoj loži zaprimio javni notar i gradski kancelar *Quirino Tihić*. Izvornik se čuva u zagrebačkom Kraljevskom arhivu. U ono vrijeme kancelar je bio *Quirino Tranquilli* iz Šibenika. Tako je naveden u zaglavlju knjige njegovih dokumenata, koji obuhvaćaju razdoblje od 20. listopada 1544. do 5. studenoga 1546., napisanih latinskim jezikom, osim nekoliko na venecijanskom dijalektu. Na stranici 415 nalazi se ovaj ugovor, kojim se *Paolo Persulinić* iz Kastva obvezuje kako će snabdijevati vunom Samostan Sv. Jeronima u Rijeci, međutim, napisan je sav na latinskom jeziku i dosta opširno.

Međutim, sukladno tome da je liturgija bila slaven-

ska, zvana *illirica*, te da su u susjednim zemljama sve crkvene knjige, rukopisne ili tiskane bile na glagoljici, može se zaključiti kako je Kaptol Zborne crkve uvelike koristio glagoljsko pismo.

Gradsko vijeće donosi odluku, dne 29. prosinca 1444. godine, da se poduzmu djelotvorne mjere, kako bi se u Crkvi Sv. Marije bogoslužje slavilo na latinskome jeziku, a 6. veljače 1456. naređuje Kaptolu da ubuduće ne prima kanonike koji ne znaju latinski.

Međutim, općinske vlasti imale su drukčiji stav godine 1593., budući da iz jednog protokola Vijeća proizlazi kako je pulski biskup naredio ovome Kaptolu obavljati bogoslužje na latinskome, što je Kaptol prihvatio, ali je kasnije općina, pod prijetnjom smanjenja renta, htjela obvezati Kaptol da ponovo uvede ilirsku liturgiju, koja je uobičajena i dozvoljena.

Godine 1611. pulski biskup, pišući riječkome arhiđakonu, žalio se na održavanje bogoslužja na ilirskome jeziku u Zornoj crkvi, te je naredio, pod prijetnjom crkvene kazne, da se bogoslužje mora slaviti na latinskome jeziku, prema rimskome obredu. Dozvolio je, međutim, da se zavjetne mise zadušnice, sukladno željama naručilaca, slave na ilirskome jeziku. Otac *Glavinich*, u svojoj *Povijesti Trsata*, tiskanoj 1648. i *Pietro Mariani*, senjski i modruški biskup, u službenom dokumentu iz 1664. godine, kažu kako se tada u Rijeci slavilo djelomično na latinskome, djelomično na ilirskome.

Knjiga akvilejskih dokumenata, koju je sačuvao grof Concina u Sv. Danijelu u Furlaniji, sadrži latinski prijevod dokumenata od 10. ožujka 1371., koji je godine 1570. riječki notar *Giovanni Franchini* izvadio iz drevne kaptolske knjige *ex quodam vetere magno libro illyrico manuscripto*.

U navedenoj Tranquillievoj knjizi, u njegovu prije-

vodu na latinski, na stranicama 74, 85, 251, 252, nalaze se četiri službena pisma župana iz Dubovca, Lovrana, Klane i Novoga iz godine 1545., koja su bila napisana na *lingua slabonica*, prvo, i *slavo caractere*, ostala. I u knjizi tršćanskoga kancelara Rasize, na stranici 137, nalazi se talijanski prijevod oporuke iz godine 1527., koja je prvotno bila napisana *literis sclabonicis*.

Pod ovim se podrazumijeva glagoljsko pismo, koje je ovdje bilo uobičajeno u dokumentima na hrvatskome jeziku.

GRADSKA BIBLIOTEKA RIJE
CENTRALNA BIBLIOTEKA

Giovanni Kobler: *Prilozi za povijest liburnijskoga grada Rijeke. Povijest Rijeke*. Preveo Oskar Kisić. Uredio Goran Moravček. Oprema i elektronski slog **PRELUK**, Opatija. Lektorirala Ana Šubić. Novinsko-nakladničko poduzeće **PRELUK**, Pavlovac 5, Opatija. Tel/fax. (051) 276-522 Tisak: Graphiclines, Rijeka. *Opatija, 1996.*

Glasnik Kobler: Prilozi za povijest liburnijskoga grada
Rijeka. Povijest Rijeke. Ivanu Otkar Kiriš Uredio Goran
Mrazović, Općina
Jakovčeva Ana St
PUBLIKA, PUBLIKA
Tisk. Grupa

949.75/KOBLE

G.B.-Ri 194822

, Općina
poduzeće
276-522

POVIJEST
RIJEKE

knjiga druga

ISBN
953-96493-2-3
(sv. 2)